

ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΕΤΟΣ Β'

ΑΡ. 11-12

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

35-36

ΝΙΚΟΥ ΠΡΟΕΣΤΟΠΟΥΛΟΥ : Στήν Πόρτα—'Ο Θάνατος (ποιήματα).

ΔΗΜ. ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗ : Φτασμένος απ' την 'Αμέρικα (ποίημα).

ΓΙΑΝΝΗ ΛΕΥΚΗ : 'Ερωτική Μελωδία (ποίημα).

ΞΑΝΘΟΥ ΛΥΣΙΩΤΗ : Μάνας Καϋμός (ποίημα).

ΠΥΘΑΓΟΡΑ ΔΡΟΥΣΙΩΤΗ : Σάν κάτι προσμένω (ποίημα).

ΜΕΛΗ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗ : Τό Λουλούδι (διήγημα).

ΑΠΗ ΑΚΑΜΑ : Παραβολές.

MGR. MISLIN : Excerpta Cypria (μεταφ. 'Αντ. 'Ιντιάνος).

ΠΕΤΡΟΥ Σ. ΣΠΑΝΔΩΝΙΔΗ : Φῶτος Πολίτης (μελέτη).

('Η συνέχεια πίσω)

ΛΕΥΚΟΣΙΑ, ΚΥΠΡΟΣ

ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ
ΣΕΠΤΕΜΒΡΗΣ 1936

ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΜΕΛΕΤΗΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗΣ

Τεχνικός Διευθυντής : ΚΩΣΤΑΣ ΠΡΟΥΣΗΣ
Υπεύθυνος Ίδιοχρήτης : Α. Μ. ΑΤΤΑΛΙΔΗΣ
Οικονομικός Διαχειριστής : Γ. Ε. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ

Συνδρομή για ένα χρόνο έσωτερικού 6 σελινια.
» » » » έξωτερικού 8 »

ΓΡΑΦΕΙΟ : Όδός Σοφοκλέους άρ. 11.

Τυπογραφεύο : "ΝΕΟΣ Κόσμος,, Θωμζ Γ. Κυριακίδη.

ΔΕΥΚΟΣΙΑ - ΚΥΠΡΟΣ

Κ. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗ : Παλαιολιθική και Νεολιθική Έποχή έν Κύπρω (μελέτη).
Π. ΒΑΛΛΑΣΕΡΙΔΗ : Άθανασία (ποίημα).
ΓΛΑΥΚΟΥ ΑΛΙΘΕΡΣΗ : Αυτόκριτική (μελέτη).
ΑΝΤ. ΙΝΤΙΑΝΟΥ : Κυπριακά Έρωτικά ποιήματα (είσαγωγή, αντιγραφή, σχόλια).
Ξ. ΦΑΡΜΑΚΙΔΗ : Ό ήλιος (λαογραφική μελέτη).
ΝΟΥΜΠΑΡ ΜΑΞΟΥΝΤΙΑΝ : Άρμένιοι και Κύπρος (μελέτη).
ΚΥΠΡΟΥ ΧΡΥΣΑΝΘΗ : Ύμνος στή Φιλία (μελέτη).
ΕΥΣΚΙΟΥ ΠΕΥΚΗ : Τό Πλατάνι (ποίημα).

ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ : ΜΗΤΣΟΥ ΜΑΡΑΓΚΟΥ : Τό Θέατρο κι Έμεις.—
ΑΡΣΕΝ. Κ. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗ : Ό Κύπριος Άλχημιστής Βραγαδίνος.—«ΚΥ-
ΠΡΙΑΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ» : Χρ. Γαλατόπουλος.—Κριτική : ΚΩΣΤΑ ΠΡΟΥ-
ΣΗ : Άνδρέα Μ. Ίδρωμένου «Πολιτική Ίστορία τής Έπτανήσου» (1815—
1864).—Σωτήρη Σκίτη «Λιμάνια και Σταθμοί».—Γιάννη Χατζίνη «Στοχα-
σμοί και Σημειώματα».—Κ. Λαμπούσιου «Στά Κυπριακά Χωριά».—ΜΗΤ-
ΣΟΥ ΜΑΡΑΓΚΟΥ : Λιλίκας Νάκου «Οί Παραστρατημένοι».—ΑΝΤ. ΙΝΤΙΑ-
ΝΟΥ : Άντη Περνάρη «Ή ποίηση στή ζωή μας».—Γεωργίου Σπανοπούλου
«Ή λέπρα διά μέσου τών αλώνων. Κληροδοτήματα τινά του προϊστóρικού
ιατρού προς ήμάς».—ΤΑΚΗ ΜΟΥΖΕΝΙΔΗ : Τό Σύγχρονο Γερμανικό Θέα-
τρο.—Τύπος—Σημειώματα και Ειδήσεις—Νέα Βιβλία—Άλληλογραφία.

ΣΤΟ ΕΡΧΟΜΕΝΟ :

Νίκου Νικολαΐδη : Άνθρωπινες και Άνθινες Ζωές (άπό τό
άνέκδοτο Β΄ Βιβλίο) : Πλάνεμα—Τό καλημέρα στον άρ-
ρωστο—Τά χέρια που πλήγωσαν τόν έρωτα—Ό κρι-
τικός—Άμπελος.

Γ. Δεύκη και Ν. Κρανιδιώτη : Ποιήματα.

Κυπριακὰ Γράμματα

ΕΤΟΣ Β'
ΑΡ. 11-12

ΛΕΥΚΟΣΙΑ (ΚΥΠΡΟΣ).

ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 1936
ΣΕΠΤΕΜΒΡΗΣ }

ΣΤΗΝ ΠΟΡΤΑ

Τὰ ώραϊα καὶ τὰ μεγάλα ὅπου μιλήσαμε στὴ θύρα,—μισὸ μέσα, μισὸ
ἀπόξω,—

Καὶ ποῦ ὀλάκερο τ' ἀπόγιομα ἀπ' τὶς δυὸ στὸ σπίτι σου, χαντακωμένο
στὴν ἀνία δὲν κατορθώναμε οὔτε κἀν νὰ τὰ ὑποφιαστοῦμε,

Ἦρθανε κι' ἀραδιάστηκαν ὀρθόφτερα τὴν ὥρα ἐτούτη ἐμπρὸς μου
ἰσόρροπα κι' ἀδρά.

Ἔγυρες τὴν κουβέντα γιὰ ψυχὴ κι' ἀθανασία—Κι' οὔτε κι' ἀπλοϊκὰ
ἐντελῶς,

Μὰ κάπως ὁμορφα κι' ἐλεύθερα,

Σὰ λυτρωμένη κάπως ἐξεκίναγεν ἡ σκέψη σου,

Γι' αὐτὸ κι' ἐγὼ σίμωσα ἀπλᾶ τὸ νοῦ σου καὶ σοῦ μίλησα γιὰ τὸν
Οὐώλι Χουϊτμαν

Γιὰ τὸ γρασίδι ποῦ φυτρώνει ἀπὸ τὰ στήθεια ἡρώων,

Γιὰ τὸ κορμὶ καὶ τὴν ψυχὴ ποῦναι ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ.

Κι' ἐκλείσαμε ἐκειπέρα μὲ σφραγίδα τὴ διάχυτη κουβέντα τῆς ψυχῆς.

Σοῦ μίλησα γιὰ τὸ «Συμπόσιο» καὶ γι' ἄλλα κάποια, πιὸ παλιότερα
καὶ πιὸ σιμὰ.

ΦΤΑΣΜΕΝΟΣ ΑΠ' ΤΗΝ ΑΜΕΡΙΚΑ

Τζών!

Ἑλληνικά ὁ «Γιάννης»

Παιδί τῆς Κύπρου, τοῦ βουνοῦ, τῆς φύσης.

Κύστερα;

Ἕνα πρωῖ ν' ἀφίσεις

τὰ πάντα

Χωριό, γονηούς, ἓνα κοπάδι, ἀμπέλι

καί νά μπαρκάρεις πρὸς τὸ Ἄγνωστο...

Ἄμερκα!

Πέμπτη λεωφόρος, εἴκοσι ἕξη δρόμος,

οὐρανοξύστες, τράμ, βαγόνια, πλήθη,

φῶτα, ρεκλαῖμες, κλέφτες, δολοφόνοι,

ἄσπροι καὶ νέγροι, μιὰ ρούσικη σαλάτα,

πράματα κι ἀνθρώποι φανταχτερῆ παράτα

στ' ἀτέλειωτα τῆς πολιτείας μάκρη

κ' ἐσύ ἓνα μυρμηκι σὲ μιὰν ἄκρη...

Στοῦ ρεστωρὰν τὸ ὑπόγειο οἱ πρῶτες λέξεις

μιᾶς γλώσσας—σὰ νά μασάεις πετράδια—

καὶ τὰ ὑγρά τὰ χάρδια

ὀλημερίς σ' ὀλάσπρες πορσελᾶνες,

νά πλένεις πιᾶτα τοῦ τρῶν οἱ μεγιστᾶνες

τοῦ πλοῦτου.

Τ' ἀκοῦς. Μ' ἀκόμα δὲν τοὺς εἶδες

φεύγουν ἀπάνωθὲ σου πηδῶντας σὰν ἀκρίδες

καὶ περιμένεις.

Τζών!

ὀλόφωτη τραπεζαρία

κ' ἐσύ ἓνα φτωχὸ γκαρσόν.

Τζών,

ξεσπάζει ἀπεργία.

Σὲ χαμοκέλλες, σὲ δρόμους, σὲ κρύφια σωματεῖα

μ' ἐπαναστάτες, μὲ ρήτορες, συντρόφους, χαφιέδες,

ἄγριο ξύλο, κλόμπς, ἀστυνομία.

ἄρρωστος ὕστερα στὸ στρῶμα τοῦ Θανάτου

κι ἀντὶ ἀπάνω ὅλο καὶ πιὸ κάτω.

Δέκα χρόνια τὸ ἴδιο τροπᾶριο,

ἄφαντο κάθε μέρα τὸ δολλᾶριο,

κ' ἐν τέλει τοῦ θεοῦ ἡ χάρη

ὑπὸ μορφὴν τοῦ κρατικοῦ ἐργοδότη.

ἀπεργοσπᾶστη, ἄναντρε, προδότη,

ψάλλεις τῆς μίζερης ζωῆς τὰ νικητήρια

—εἰσπράχτορας σὲ δημόσια οὐρητήρια.

Πόσος καιρός έπέρασε αδύνατο νά όρίσεις,
 μονοτονία ; Ψέμα !
 Όχτάωρο, ξάπλα κ' ένα σάντουίτς για γέμα,
 φουσκώνει τών δολλαρίων τό δέμα.
 Γκουντ μπάι Χάρρυ, Τζώρτζ και σύ Νεοϋρκέζα
 Πόρνη τών δέκα σέντς,
 νέγρα, λευκή, βαμμένη Γιαπωνέζα,
 ούτε με είδατε ποτές, ούτε σās είδα,
 ξεχάστε με: φεύγω για την πατρίδα

Νά πλέξουμε τώρα ένα είδύλλιο
 στό φτωχικό χωριό όπου οί γρϋλλοι
 τονίζουν της κοιλιās τό έμβατήριο
 κιδλόχρονης πεινάν κιαυτοί οί σκύλλοι ;
 Ώ! νόου ιζών.
 Δεν είσαι πιά γκαρσόν.
 Κυριος καθώς πρέπει, γιομάτο πορτοφόλι
 —πώς σε ζηλεύουν όλοι ;
 Έν τάξει.
 Έμφάνιση, άέρας, υφος.
 Ό «μίστερ Τζών ό ΤΟΚΟΓΛΥΦΟΣ».

ΔΗΜ. ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ

ΕΡΩΤΙΚΗ ΜΕΛΩΔΙΑ

Τι θές απόψε νά σοϋ πώ
 στην άγκαλιά μου σε κρατώ
 και σε χαϊδεύω αγαπημένη
 Τι θές απόψε νά σοϋ πώ
 Λυώνω από πόθο έρωτικό
 κι είν' ή ψυχή μου φλογισμένη

Τι θές απόψε νά σοϋ πώ
 Μέσα σε κόσμο ξωτικό
 ζοϋμε κι' οί διό σά μαγεμένοι
 Τι θές απόψε νά σοϋ πώ
 Σάν τή ζωή μου σ' αγαπώ
 κι' άς ήταν τόσο πικραμένη

Τι θές απόψε νά σοϋ πώ
 Τό προσωπάκι σου είν' άχνό
 και τά μαλλιά σου είνε λυμένα
 Τι θές απόψε νά σοϋ πώ
 Τό πιό μεγάλο μυστικό
 τό λέν τά χελή τα σμιγμένα

Τι θές απόψε νά σοϋ πώ
 Χρυσό φεγγάρι σά λυωτό
 στάζει στα κλώνια τ' άνθισμένα
 Τι θές απόψε νά σοϋ πώ
 Τόν πιό τρελλό της τό σκοπό
 φύλαξ' ή λυραμου για σένα.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΛΕΥΚΗΣ

ΜΑΝΑΣ ΚΑΪΜΟΣ

Δεκάξη χρόνων ἔφυγες
 ἀγαπημένε μου,
 πουλάκι ἀπ' τῆ φωληὰ κυνηγημένο.
 Σ' ἓνα καράβι μπάρκαρες
 ἀγαπημένε μου,
 μάταια τὸ καράβι σου προσμένω.

Φουρτοῦνες θὰν τὸ ράγισαν
 καὶ τὸ ρημάξανε,
 ποιὸς ξέρει πού θὲ νᾶνε ἀποριγμένο.
 Καὶ τῆ μανοῦλα σου ἄφηκες
 δίχως μήνυμα
 δίχως χαρτί ἀπ' τὸ χέρι σου γραμμένο.

Σάν δέντρο πού τὸ χτύπησε
 τὸ χινόπωρο
 ἔτσι πιά στὴ ζωὴ μου θ' ἀπομένω.
 Κι' ἐσὺ μικρὸ μου ἐμάρανες
 μεσ' τὰ δίχτυα
 τῆς ξενητείας πού σ' ἔχει μαγεμένο.

Κι' ἔμεινε τὸ κατῶφλι μας
 ἀπάτητο
 κι' ἔμεινε τὸ σπιτάκι μας κλεισμένο.
 Κι' ἔμεινε τ' αὐλοτόπι μας
 ἀγαπημένε μου
 στὴ θύμηση σου λὲς χορταρισμένο.

Πότε τὰ σκαλοπάτια μας
 θὲ νὰ τρίξουνε
 στὸ βῆμα σου τὸ χιλιονειρεμένο;
 Καὶ τὰ πουλιὰ πότε θὰ εἰποῦν
 στὴ σκέπη μας
 τοῦ γυρισμοῦ τραγοῦδι λαγγεμένο;

Κι' ὅταν χαρὰ χαράξει
 καὶ τὸ βλέμμα σου
 ἀντικρύσω ἀπὸ ἀγάπη δακρυσμένο
 σὰ δέντρο θὰ σκιρτήσω
 πού καταχείμωνα
 μ' ἄσπρους ἀνθοὺς εὐρέθηκε ἀνθισμένο.

Μ' ἀπ' τὴν ἀγκάλῃ μου ἔφυγες
 παιδάκι μου
 σὲ χίμαιρες μακρὰ ξεστρατημένο.
 Σ' ἓνα καράβι μπάρκαρες
 ποὺ σ' ἔριξε
 ποιὸς ξέρει σὲ ποιὰ ξέρα ὄρφανεμένο.

Φουρτοῦνες θὰ σὲ ρήμαξαν
 ἀγαπημένε μου,
 φουρτοῦνες θὲ νὰ σ' ἔχουν ραγισμένο.
 Σ' ἓνα καράβι μπάρκαρες
 ἀγαπημένε μου,
 τοῦ κάκου τὸ καράβι σου προσμένο.

ΞΑΝΘΟΣ ΛΥΣΙΩΤΗΣ

ΣΑΝ ΚΑΤΙ ΠΡΟΣΜΕΝΩ

Κὰν κάτι προσμένω ναρθεῖ γάλι—ἀγάλι
 Κι' ἡ μάταιη ἐλπίδα πλατεῖα καὶ μεγάλη;...

Μὰ ὥστόσο διαβαίνουν τὰ χρόνια χαμένα
 —Καράβια ποὺ φέβγουν γοργὰ γιὰ τὰ ξένα—

Καὶ τ' ἄσπρα τὰ ρόδα κοσμοῦν τοὺς κροτάφους
 τὰ ρόδα ποὺ ἀνθίσαν μονάχα γιὰ τὰ φους.

Κι' ἡ θάλασσα πάντα θρηνεῖ στὸ ἀκρογιάλι
 Γιὰ κάποιον μικρὸ ποὺ τῆς πῆραν κοράλλι.

Καὶ σβύνει χλωμὴ τοῦ χειμῶνα Σελήνη,
 Γιὰ κρύφιο φιλὶ ποὺ δὲ δόθη σὲ κείνη.

Μὰ τί να προσμένω ναρθεῖ, γάλι—ἀγάλι,
 Κι' ἡ μάταιη ἐλπίδα πλατεῖα καὶ μεγάλη;...

Δεκέβρης, Ἀθήνα 1935

ΠΥΘΑΓΟΡΑΣ ΔΡΟΥΣΙΩΤΗΣ

ΤΟ ΛΟΥΛΟΥΔΙ

Ἄρκετὲς μέρες στὴ σειρά γινόταν στὰ Γραφεῖα ἓνα ἀστεῖο ἐπεισόδιο: Κάθε πρωτὶ ὁ Ἀντρέας εὗρισκε πάνω στὸ τραπέζι του, δίπλα στὸ μελανοδοχεῖο, ἓνα λουλουδί, στερεωμένο μέσα στὸ μικρὸ γυάλινο δοχεῖο μὲ τὶς καρφίτσες καὶ τοὺς συνδετήρες.

Οἱ συνάδελφοί του τὸν πείραζαν καὶ γελοῦσαν. Ἔκαναν ὑπαινιγμούς γιὰ τὸ ἄγνωστο τρυφερὸ χέρι ποὺ ἔφερνε κάθε πρωτὶ τὸ λουλουδί, προσπαθοῦσαν γελῶντας νὰ μαντέψουν ποιά τάχα ἀπὸ τὶς κοπέλλες ποὺ ἐργάζονται στὰ διάφορα τμήματα τῶν Γραφείων νὰ ἦταν ἡ ρομαντικὴ ἐρωμένη ποὺ ἔδειχνε μ' αὐτὸν τὸν τρόπο τὸν ἔρωτά της!

—Ξέρετε ποιά εἶναι, βρὲ παιδιὰ;

—Ποιά; ποιά;

—Ἡ Παναγιωτίδου!

Κι' ἐπειδὴ ἡ καυμένη ἢ Παναγιωτίδου ἦταν μιὰ ἀξιολύπητη γεροντοκόρη, ξεσποῦσαν ὅλοι σὲ γέλοια.

Τὸ λουλουδί ὅμως ἦταν πάντα, κάθε πρωτὶ, στὴ θέση του. Κι' ὄχι πάντα τὸ ἴδιο. Τὴ μιὰ μέρα ἓνα τριαντάφυλλο, τὴν ἄλλη λίγοι μενεξέδες, τὴν ἄλλη ἓνα γαρύφαλλο. Καὶ κάθε πρωτὶ οἱ ὑπάλληλοι εὗρισκαν τὴν εὐκαιρία, μὲ τὴν ἀλλαγὴ αὐτῆ, νὰ κάμουν νέα ἀστεῖα, ταιριασμένα μὲ τὸ εἶδος, τὸ χρῶμα, τὸ σχῆμα τοῦ λουλουδιοῦ.

Ἡ ἀλήθεια εἶναι πὼς κατὰ βάθος δὲν ἄρεσκε στὸν Ἀντρέα αὐτὴ ἡ ἱστορία. Ποιὸς νᾶκανε τάχα αὐτὸ τὸ χοντρὸ παιγνίδι; Ἐδειχνε ὅμως πὼς τὸ βρῖσκε κι' αὐτὸς ἀστεῖο καὶ γελοῖο μαζὶ τους. Μ' ἀπὸ τὴν ἄλλη πῆρε ἰδιαιτέρως τὸν Μπαρμπαθανάση τὸν ἀρχικλητῆρα καὶ τὸν ρώτηξε μὲ τρόπο. Δὲν ἤξερε τίποτε. Τὸν ἔβαλε καὶ ρώτηξε ὅλες τὶς μικρὲς κλητῆρες ποὺ ὑπηρετοῦσαν στὰ Γραφεῖα. Τὸ ἴδιο κι' αὐτὲς. Δὲν ἤξεραν.

Μιὰ μέρα στὴ θέση τοῦ λουλουδιοῦ

ἦταν ἓνα κλωνάρι κισσοῦ. Οἱ ὑπάλληλοι ἔμπηξαν τὶς φωνές.

—Ποιά σημασία ἔχει, βρὲ παιδιὰ ὁ κισσός; Κάτι σπουδαῖο κρύβεται ἐδῶ πέρα!

Ὁ ἓνας ἔλεγε πὼς σημαίνει ραντε-βοῦ πίσω ἀπὸ κάποιον τοῖχο μὲ κισσό. Ὁ ἄλλος πὼς σημαίνει σφικταγκάλισμα κι' ἓνας ἄλλος πὼς εἶναι αἰτήση γάμου, γιὰ νὰ τὸν τυλίξη ἢ λεγάμενη, ὅπως ὁ κισσὸς τὸν κορμὸ τοῦ δέντρου! Καὶ δὸς του γέλοια ὅλοι τους!

Ξαφνικὸ κάποιος φώναξε:

—Βρὲ παιδιὰ, θάνα ἀπὸ τὸν κισσοῦ τῆς σιδερόπορτας. Μπᾶς κι' εἶναι ὁ Κλεάνθης ποὺ τὰ φέρνει;

Ξέσπασαν ὅλοι σὲ γέλοια. Μὰ ὁ Ἀντρέας θύμωσε. Κτύπησε τὸ κουδούνι κι' ἔστειλε νὰ φωνάξουν ἀμέσως τὸν Κλεάνθη, τὸν ἀρχιθυρωρὸ. Ἐφερε καὶ τὸν Μπαρμπαθανάση καὶ τὸν ἔβαλε καὶ σύναξε ὅλες τὶς κλητῆρες. Ἐκανε ὀλόκληρη ἀνάκριση. Ὁ Κλεάνθης διαμαρτυροῦταν. Ὁ Μπαρμπαθανάσης ἀγρίεψε στὶς μικρὲς. Ἡ Χρυσούλα κι' ἡ Ἄννα ἔκλαιγαν. Κι' ἡ πιὸ μικρὴ, ἡ Μαρία, προχώρησε στὸ γραφεῖο, πῆρε τὸν κισσοῦ καὶ τὸν ἰέταξε ἀπὸ τὸ παράθυρο. Καὶ μὲ μιὰς βγῆκε ἀπὸ τὴν κάμαρα, μὲ ἀνασηκωμένο τὸ λεπτὸ, χλωμὸ μουτράκι καὶ μ' ἓνα βὰ δισμα σταθερὸ καὶ περήφανο, ταιριασμένο μὲ τὸ ἴσιο καὶ ψηλόλιγνο κορμὶ της.

Ἦταν τόσο κωμικὴ ἢ ἀπρόοπτη κι' ἀποφασιστικὴ ἐνέργεια τῆς μικρῆς, ποὺ γέλασαν ὅλοι. Ἔτσι τὸ ἐπεισόδιο ἔληξε. Κι' οὔτε πιά ἀπὸ κείνη τὴν ἡμέρην ξαναβρέθηκε λουλουδί στὸ γραφεῖο.

* * *

Ἀπὸ κείνο τὸ ἐπεισόδιο ὁ Ἀντρέας ἐνοιῶθε σὰν κάποιαν ὑποχρέωση πρὸς

τῆ μικρῆ Μαρία, πού μέ τόν ἀπλοϊκό θυμό της καί τόν ἀποφασιστικό της τρόπο τόν γλύτωσε ἀπό τὰ πειράγματα τῶν συναδέλφων. Γι' αὐτό σέ λίγες μέρες, ὅταν πλησίαζε τὸ Πάσχα, τοὺς ἤρθε νὰ δώσουνε ἕνα φιλοδώρημα στήν Κυρά-Χριστίνα (τὴν καφετζοῦ τῶν Γραφείων) καί στίς μικρές κλητῆρες, ὅπως τὸ κάνανε καί τὴν πρωτοχρονιά. "Ἐκαμε τὸν ἔρανο : 450 δραχμές. Φώναξε τὴν κυρά-Χριστίνα καί τῆς ἔδωσε τίς 150. "Ἐπειτα φώναξε κατὰ σειρά τὴ Χρυσούλα, τὴν "Αννα καί τὴ Μαρία καί τοὺς ἔδωσε ἀπὸ 100 δραχμές.

"Ἡ καθεμιὰ ἔπαιρνε τὰ χρήματα μ' εὐχαριστίες καί μέ φανερὴ χαρά. Μονάχα ἡ Μαρία ἔγινε μέ μιᾶς κατακόκκινη καί ἔφυγε ἀμίλητη καί βιαστική.

—Τί ψωροπερήφανο κορίτσι! φώναξε θυμωμένος ἕνας ὑπάλληλος. Κύτταξέ την! Οὐτ' ἕνα εὐχαριστῶ δὲν εἶπε.

Κάποιος ἄλλος ἐπρόσθεσε πὼς θὰ τῆς φάνηκαν λίγα τὰ λεφτά, κι' ἕνας ἄλλος, εἰρωνικά, πὼς τῆς κακοφάνηκε τάχα πού δὲν τῆς τὰ εἶχαν βάλει μέσα σὲ φάκελλο.

Στὸ τέλος τὰβαλαν μέ τὸν Ἀντρέα πού δὲν τὰδωσε ὅλα τῆς κυρά-Χριστίνας, γιὰ νὰ τὰ μοιράσει, παρὰ τὰδωσε χωριστὰ τῆς καθεμιᾶς. Τότε ἐκεῖνος σηκώθηκε καί πῆγε στὸ δωματιάκι τοῦ καφενεῖου. Ἡ κυρά-Χριστίνα, ἡ Χρυσούλλα κι' ἡ "Αννα στέκουνταν γύρω ἀπὸ τὴ Μαρία πού ἦταν καθισμένη σὲ μιὰ καρέκλα κι' ἔκλαιγε.

—Μαρία, γιατί κλαῖς ;

Δὲν τοῦ ἀποκρίθηκε. Ἡ κυρά-Χριστίνα μονάχα θέλησε νὰ τὴ δικαιολογήσει :

—Εἶναι πού συγκινήθηκε ἡ καυμένη. "Ἐχουμε τόσες ἀνάγκες ὅλες μας αὐτὲς τίς μέρες...

Μὰ ἡ Μαρία τὴν ἔκοψε ἀπότομα.

—"Οχι! "Οχι!

Ὁ Ἀντρέας τὴν κύτταξε μέ περιέργεια.

—Τότε γιατί κλαῖς ;

Τοῦ ἔρριξε ἕνα βλέμμα γεμάτο θυμό.

—Γιατί ἔτσι! τοῦ εἶπε ξερά.

Γύρισε στὸ Γραφεῖο κι' ἀναγκάστηκε νὰ παραδεχτῆ πὼς ἦταν στ' ἀλήθεια ἕνα περιέργο κι' ἰδιότροπο κορίτσι.

Κι' ὅμως ἦταν ἀλήθεια πὼς εἶχε μεγάλες ἀνάγκες ἡ Μαρία. "Ἐνα δειλινό, πού ὁ Ἀντρέας, εἶχε μείνει πιὸ ἀργά στὸ Γραφεῖο, μόνος, κι' ἡ Χρυσούλα ἦρθε νὰ σκουπίση, τῆς ἔπιασε κουβέντα γιὰ τὴ Μαρία. Τοῦ εἶπε πὼς ἦταν ὀρφανὴ καί πὰς εἶχε τρία ὀδέρφια—δυὸ μικρὰ κοριτσάκια, κι' ἕναν ἀδερφό μεγαλύτερο, πού ἦταν ἕνα χαμένο κορμί, τεμπέλης, ἄεργος καί χαραιοφάης.

—Αὐτὸς τοὺς τὰ τρώει ὅλα. Καί τὰ λεφτά τῆς μάνας, πού κάνει τὴν πλύστρα στὰ σπῖτια, καί τὰ λεφτά τῆς Μαρίας, πού τῆς τὰ παίρνει μέ τὸ ζόρι. Πολλὲς φορές καί μέ τὸ ξόλο ἀκόμα.

—Πὼς ; Τὴν δέρνει ; Κι' ἡ μάννα τοὺς ;

—Τί νὰ τοῦ κάμη ; Μπορεῖ νὰ τοῦ μιλήσει ; θὰ τοὺς σκότωνε ὅλους! Κι' ἔπειτα, παιδί της εἶναι. Τί νὰ κάμη ; Τὴν ρώτησε γιὰ τὸ ἡμερομίσθιο τοῦς. Ἡ Χρυσούλα, πού ἦταν πιὸ μεγάλη καί πιὸ παλιά στὰ Γραφεῖα, ἔπαιρνε 30 δραχμές. Ἡ Μαρία 25.

—Τρῶτε στὸ συσσίτιο ;

—Μπᾶ! Ποῦ τέτοια χάρη ; Μονάχα ἡ "Αννα τρώει, πού σερβίρει.

Σκέφτηκε νὰ φροντίσει καί γι' αὐτὲς τὸ ἴδιο. Ἡ Χρυσούλα τὸ ἄκουσε μ' ἐνθουσιασμό.

—"Ω, τί καλά! Μακάρι νὰ γίνη !

Κι' ἔγινε. Σὲ λίγες μέρες σερβίριζαν κι' οἱ δυὸ. Ἡ Χρυσούλα στὴ μικρὴ τραπεζαρία. Ἡ Μαρία στὴ μεγάλη, μαζί μέ τὴν "Αννα.

Περνώντας ἀπὸ τὴ μεγάλη, γιὰ νὰ πάη στὴ μικρὴ ὁ Ἀντρέας, εἶδε τὴ Μαρία, μέ μὴν ἄσπρη ποδιά, νὰ φέρνῃ στὰ χέρια της δυὸ πιᾶτα. Μόλις τὸν ἀντίκρουσε, γύρισε ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, χωρὶς νὰ δεῖξῃ πὼς τὸν εἶδε.

Τὸ δειλινὸ εἶδε πάλι τὴ Χρυσούλα στὸ Γραφεῖο. Τὸν εὐχαρίστησε γεμάτη χαρά.

—Εἶσαι εὐχαριστημένη ;

—'Αμὲ; Πολύ.

—'Η Μαρία;

—Κι' ἐκείνη. Μόνο ποῦ ἔχει λιγάκι φασαρία στή μεγάλη τραπεζαρία. Τῆς εἶπα ναρθῆ στή δική σας, ποῦ ἔχει ἡσυχία, μὰ δὲ θέλησε.

—Μπᾶ; Καί γιατί;

'Η Χρυσούλα γέλασε.

—Ξέρετε τί μοῦ εἶπε; Δὲ μ' ἀρέσκουν λέει ἐμένα «οἱ ἀνώτεροι». Προτιμᾷ τοὺς «κατώτερους».

Καί ξαναγέλασε.

* *

Ἐνα μεσημέρι ὁ Ἀντρέας ἔπλενε τὰ χέρια του στὸν νιπτήρα, ποῦ ἦταν δίπλα στὸ δωματιάκι τοῦ καφενεῖου. Ἐνα στενὸ χῶλλ χωρίζε τὰ δύο δωμάτια. Στὸ χῶλλ ἦταν ἡ παγωνιέρα, ἀπ' ὅπου οἱ μικρὲς κλητῆρες γέμιζαν μὲ νερὸ τὰ ποτήρια.

'Η Μαρία μπῆκε στὸ χῶλλ μ' ἕνα δίσκο ἀδειανὰ ποτήρια.

—Μαρία;

Κοντοστάθηκε μιὰ στιγμή, τὸν κύτταξε μ' ἕνα ἐρωτηματικὸ βλέμμα καί προσπέρασε, χωρὶς νὰ τοῦ πῆ λέξη. Τὴν ἄκουγε ποῦ γέμιζε τὰ ποτήρια μὲ νερὸ.

Τὶ περίεργο πλᾶσμα! Τὴν πρώτη φορά ἔκλαιγε μὲ πένσιμα ποῦ τῆς ἔδωσε ἕνα φιλοδώρημα ἐκ μέρους τῶν ὑπαλλήλων! Τώρα οὔτε ἕνα εὐχαριστῶ δὲ βρῆκε νὰ τοῦ πῆ ποῦ τῆς εἶχε ἐξασφαλίσει τὴν τροφή!

Ἐκείνη τὴ στιγμή ξαναπενοῦσε μὲ τὸ δίσκο καί τὰ ποτήρια γεμᾶτα.

—Μαρία!

Στάθηκε, παραμέρισε τὸν δίσκο, καί γέρνοντας λιγάκι πρὸς τὰ ἔμπρὸς τὸ κορμί της, πρόβαλε μὲς ἀπὸ τὴν πόρτα τὸ προσωπάκι της. Ἦταν κατακόκκινο. Τὰ μάτια της μισόκλειστα. Τὰ χεῖλιά της προταμένα. Τὴν ἴδια στιγμή ὁ Ἀντρέας ἔσκυψε καί τὰ φίλησε. Καί μὲ μιὰς ἐκείνη ἔφυγε.

Ἐμεινε ἐκπληκτός, αποσβολωμένος, ζαλισμένος. Τί εἶχε συμβῆ; Πῶς; Γιατί; Δὲν καταλάβαινε. Εἶχε σταθῆ

τάχα ἐπίτηδες; Γι' αὐτὸ εἶχε προβάλει τὸ πρόσωπό της; Ἦ τὴν εἶχε παρεξηγήσει κι' ἔκαμε κάτι ἄπρεπο, πρόστοχο;

Προσπαθοῦσε νὰ τὴν ψυχολογήσῃ ὅλο τὸ ἀπόγευμα. Τὴν παρακολούθησε κάθε φορά ποῦ ἔμπαινε στὸ δωμάτιο: ἡσυχῆ, ἤρεμῃ. Σιωπηλῆ καί περήφανη, ὅπως πάντα.

Θέλησε νὰ τὴν κυτᾶξῃ κατάματα.

—Μαρία, ἕναν καφέ, σὲ παρακαλῶ.

Κοντοστάθηκε καί τὸν κύτταξε μ' ἕνα βλέμμα ὀξύ κι' ἔντονο, μὲ μιὰ λάμψη θυμοῦ καί πείσματος.

Τοῦ ἔφερε τὸν καφέ, χωρὶς νὰ τὸν ξανακυτᾶξῃ.

Τὸ δειλινὸ ὁ Ἀντρέας ἔμεινε ἐπίτηδες ἀργά στὸ Γραφεῖο, γιὰ νὰ ἰδῇ τὴ Χρυσούλα.

—Τὶ κάνει ἡ Μαρία;

—Τὶ νὰ κάνῃ; Αὔριο εἶναι ἡ γιορτὴ της, δὲν τὸ ξέρετε;

—Ἄ ναι, ἀλήθεια. Δὲν τὸ πρόσεξα.

Κρίμα. Καί θάθελα νὰ τῆς ἔδινά ἕνα δῶρο... Ἄκουσε, Χρυσούλα. Σοῦ εἶπε τίποτα σήμερα;

—Ὅχι, τίποτα. Τὶ νὰ μοῦ πῆ;

—Νᾶ, ἔτσι, σὲ ρώτησα... Ἦθελα νὰ ξέρω μονάχα τί πράμα θὰ τῆς χρειαζόταν πῶς πολὺ, γιὰ νὰ τῆς τό προσφέρω. Δὲν τὴ ρωτᾶς καλλίτερα;

Ἐτρεξε νὰ τὴ βρῆ καί σὲ λίγο ξαναγύρισε κατσοῦφιασμένη.

—Σᾶς εὐχαριστᾶ, λέει, μὰ δὲ θέλει τίποτα. Δὲν χρειάζεται τίποτα

* *

Γιὰ τρεῖς μέρες δὲ φάνηκε ἡ Μαρία στὰ Γραφεῖα. Ὁ Ἀντρέας ρώτηξε τὴ Χρυσούλα, μὰ δὲν ἤξερε. Εἶπε πῶς θὰ πῆγαινε τὸ βράδυ στὸ σπίτι της νὰ μάθῃ. Καί τὴν ἄλλη μέρα τὸ πρῶτ, μόλις ὁ Ἀντρέας μπῆκε στὸ Γραφεῖο ἤρθε παραγμένη καί τοῦ εἶπε πῶς ἠθελε νὰ τοῦ μιλήσῃ. Τὴν ἀκολούθησε στὸ καφενεῖο.

—Δὲν ἔρχεται, τοῦ λέγει. Δὲν ξανάρχεται πιά.

—Γιατί; Βρήκε δουλειά πουθενά
άλλου;

—“Α μπά! Ποῦ νά βρῆ δουλειά;

—Τότε γιατί;

—Δὲν ξέρω. Δὲν ξανάρχεται, μοῦ
λέει.

—Περίεργο! Χωρὶς κανένα λόγο!
Θά τῆς κάμω ἓνα σημεῖωμα νάρθη.

Τῆς ἔστειλε τὸ σημεῖωμα. Τῆς μή-
νυσε κι' ὅλας πολλὰς φορές. “Ἐμεινε
ἀνένδογη. Καὶ μὴ μέρα ποῦ ἀποφά-
σισε νά πάη ὁ ἴδιος στὸ σπίτι τῆς,
γιὰ νά τὴν πείσῃ νὰ γυρίσῃ ἢ Χρυ-
σοῦλά τοῦ ἔδωσε τὴν εἶδηση πὼς εἶ-

χαν φύγει ἀπὸ τὴν προηγούμενη μέρα
γιὰ τὸ Λαύριο. Κάποιοι γνωστὸς τοὺς
τοὺς εἶχε ὑποσχεθῆ νὰ τοὺς βρῆ ἐκεῖ
δουλεῖα στὸ Ἐργοστάσιο.

—Πάει πιά! Ἐπρόσθεσε μὲ φανερὴ
συγκίνηση. Τῆ χάσαμε....

Καὶ τὰ μάτια τῆς γέμισαν δάκρυα
Καὶ ξαφνικά, σὰν νάπαιρνε ἀπότομα
μὴν ἀπόφαση.

—Καὶ ξέρετε; Τώρα ποῦ ἔφυγε πιά,
θά σὰς τὸ πῶ; θυμᾶστε τὰ λουλούδια
ποῦ βρισκατε κάθε πρωὶ στὸ γραφεῖο
σας; Ἐκείνη σὰς τᾶφερνε....

ΜΕΛΗΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

ΠΑΡΑΒΟΛΕΣ

Δὲν ξαίρω γιατί, μὰ σὰν τύχει καὶ βρεθῶ σ' Ἀνθεστήρια, μοῦ φαίνεται πὼς παρακο-
λουθῶ μὴ παρέλαση ἀνθρώπων ποῦ κλήθηκαν σὲ γενικὴ ἐπιστράτευση γιὰ κάποιο πόλεμο
ποῦ κηρύχτηκε.

Γιατί ὅπως στ' Ἀνθεστήρια κατακόβουμε καὶ ρημάζουμε τ' ἄθωα λουλούδια γιὰ νὰ
γιορτάσουμε, ὅπως ἐμεῖς λέμε, τῆ γιορτῆ τους, ἔτσι καὶ σὲ μὴ γενικὴ ἐπιστράτευση ρημά-
ζουμε φαμίλιες, καμαρώνουμε παρελάσεις, στέλνουμε ἄθώους ἀνθρώπους στὸ μακελιὸ γιὰ
νὰ γιορτάσουμε, ὅπως μᾶς λένε, τὴν...ἐλευθερίαν τοῦ ἀνθρώπου!

Καὶ στὴ μιά καὶ στὴν ἄλλη περίπτωση ἡ γιορτὴ ἔχει τοὺς θεατὲς καὶ τὰ θύματά τῆς
καὶ μόνο τῆς σκοπὸ τὴν καταστροφὴ.

Σὰν νὰ τὰ παραλένε, μοῦ φαίνεται, ὅσοι μᾶς κατηγοροῦν γιὰ τὴν ἀστοργία μας στὰ
φυτὰ, γιατί ἂν ἔκαναν τὸν κόπο νὰ ριζοῦν μὴ ματιὰ στὰ νεκροταφεῖα, θᾶβλεπαν πὼς οἱ
ρίζες τῶν χιλίων δυὸ φυτῶν ποῦ βλαστοῦν ἐκεῖ μέσα ὁ ἀνθρωπος προσφέρει τὸ ἅπαντο τῆς
ματαιοδοξίας του.

Ὁ γάϊδαρος ποῦ τρώει τὸ φλοιὸ ἑνὸς δέντρου, τὸ κάνει εἴτε γιστὶ σὰ ζωὸ ποῦ εἶναι
δὲν συναισθάνεται τί καταστροφὴ προξενεῖ στὸ δέντρο εἴτε καὶ γιὰ νὰ ἱκανοποιήσῃ κάποιες
στομαχικὲς του ὀρέξεις.

Ὁ ἀνθρωπος ποῦ κόβει μὲ τὸ σουγιά του τὸ φλοιὸ ἑνὸς δέντρου γιὰ νὰ χαράξῃ πάνω
σ' αὐτὸ τ' ὄνομά του, ἔχει κι αὐτὸς τὸ λόγο του: Θέλει νὰ δείξῃ ἀπλούστατα, μὲ τὴν πρά-
ξη του αὐτῆ, τὴ στενὴ συγγενεία του πρὸς τὸ γάϊδαρο!

Θαυμάζω μὴ σικιά ἢ μὴν ἐλιά ποῦ φυτωμένη σ' ἓνα κατάξερο καὶ γεμάτο βράχια
γκρεμῶ, ὄχι μόνο τὰ καταφέρνει νὰ ψευτοζεῖ, μὰ δίνει, μὲ τοὺς λίγους καρποὺς ποῦ παράγει
ζωὴ καὶ σὲ ἄλλους.

Τὸ ἴδιο καὶ πιὸ πολὺ ἀκίμη θαυμάζω ἓνα φτωχὸ βιοπαλαιστὴ, ποῦ μ' ὅλες του τίς
στερήσεις καὶ τὰ βάσανα ὄχι μόνο, κατορθώνει νὰ ζεῖ, μὰ δίνει ψωμί καὶ στὴ φαμίλια του

Στὴ χώρα τοῦ Νεῖλου ἀφήνουν γιὰ κάμποσο καιρὸ ὕστερ' ἀπὸ τὴ βλάστησή του τὸ
βαμβάκι νὰ διψάσῃ καλὰ κι' ὕστερα τὸ ποτίζουν. Ἡ διψὰ τὸ ὑποχρεώνει νὰ μῆξῃ βαθειά
τίς ρίζες του γιὰ νὰ βρεῖ ὕγρασία. Κ' ἔτσι ὀπλισμένο μὲ μεγάλες καὶ δυνατὲς ρίζες γίνεται
πιὸ παραγωγικὸ καὶ λιγώτερο ἀπαιτητικὸ σὲ ποτίσματα, ποῦ μὴ κατάχρησή του θὰ τὸ
ἔβλαφτε.

Πόσοι γονιοί, ἀλήθεια, καταστρέφουν τὰ παιδιά τους, γιατί στὴν ἀνατροφή τους ἐφαρμό-
ζουν ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετο ἀπ' ἐκεῖνο ποῦ ὁ σελλάχος φροντίζει νὰ ἐφαρμόσῃ στὰ βαμβάκια του!

ΑΠΗΣ ΑΚΑΜΑΣ

MGR MISLIN

EXCERPTA CYPRIA*

Στή διαδρομή μας από τή Ρόδο στήν Κύπρο είχα τήν εύκαιρία νά κάνω τή

γνωριμία τῶν συνταξειδιωτῶν πού εἴχαμε παραλάβει εἴτε στή Σμύρνη, εἴτε

* Συχνά-πυκνά ἀκοῦμε ν' ἀναφέρονται τὰ «*Excerpta Cypria*» τοῦ Κόπαι. Ὁ ἀκριβής τίτλος τῆς τελειωτικῆς μορφῆς τοῦ βιβλίου αὐτοῦ (γιά τήν ἐξέλιξη τῶν διαφορῶν ἐκδόσεων δες Ν. Γ. Κυριαζή: Κυπριακή Βιβλιογραφία, ἐν Λάρνακι, 1935, σ. 124) εἶναι ὁ ἀκόλουθος: *Excerpta Cypria, Materials for a history of Cyprus, Translated and fraescribed by Claude Delaval Cobham, C.M.G., B.C.L., M.A. Oxon., Late Commissioner of Larnaka, with an appendix on the bibliography of Cyprus, Cambridge: at the University Press, 1908.* Ἡ μετάφραση, τῆς σύντομης εἰσαγωγῆς κ' ἐνός συντομώτερου ἀκόμη βιβλιογραφικοῦ σημειώματος πού βρίσκονται στήν ἀρχή τοῦ τόμου δίνει μιὰ καθαρή ἰδέα τοῦ τί εἶναι ἐπί τέλους τὸ βιβλίον καί πῶς τὸ περιεχόμενο του. «ΠΡΟΛΟΓΟΣ: Τὰ ἔγγραφα πού μαζεύτηκαν καί ταχτοποιήθηκαν σ' αὐτό τὸν τόμο, καί μερικά ἀπὸ τούτα τυπώθηκαν γιά πρώτη φορά μεταξὺ τοῦ 1892 καί τοῦ 1895 ὡς παράρτημα τῆς *Owl* (=Γλαῦκας), ἐφημερίδας πού ἔβγαине στή Λευκοσία, περιλαμβάνει ἀποσπάσματα καί μεταφράσεις ἀπὸ βιβλία πού ἀσχολοῦνται μὲ τήν Κύπρο ταξιδιωτικά, ἱστορικά κ' ἄλλα. Μερικά ἀπ' αὐτά εἶναι σπάνια, ἄλλα ἀκριβὰ, ἢ δύσκολα, καί τὰ πῶς πολλά ἀπὸ τούτα δὲν εἶναι εὐκολο νὰ τὰ βρεῖ κανένας τοῦλάχιστο στήν Κύπρο. Ἡ γλῶσσα μερικῶν δὲν εἶναι σπάνια ἐμπόδιο γιά τήν ἀνετη κ' ὠφέλιμη μελέτη τους. Ἐγὼ προσπάθησα νὰ δώσω μεταφράσεις πού ἐνῶ εἶναι αὐστηρά ἀκριβεῖς, διατηροῦν κάτι ἀπὸ τὸ πνεῦμα καί τὴν φόρμα τοῦ πρωτότυπου. Οἱ παραλείψεις εἶναι λίγες, καί γενικά φανερόνουνται, μὰ σὲ καμιὰ περίπτωση δὲν ἔχει ἀποκλεισθεῖ κάτι πού ἀφορᾷ ἄμεσα τὸ νησί. Τὰ ὀνόματα τῶν προσώπων καί τόπων διατηροῦν τήν ὀρθογραφία τῶν συγγραφέων. Μπροστὰ ἀπὸ τὸ καθένα ἀπόσπασμα ἔχει μπεῖ ἓνα σύντομο σημείωμα πού δίνει μερικὲς λεπτομέρειες γιά τὸ βιβλίον, τὸ συγγραφέα του καί τήν ἡμερομηνία τῆς ἐπίσκεψης του στήν Κύπρο.

Ἄν πρόσθετα σημειώσεις γιά διόρθωση ἢ συμπλήρωση τῶν ὄσων ἀναφέρονται στὰ διάφορα κείμενα θάπρεπε νὰ ξαναγράψω τὴν ἱστορία τῆς Κύπρου. Ἰκανότερα καί νεώτερα ἀπὸ τὰ δικά μου τὰ χέρια πρέπει ν' ἀναλάβουν τὸ ἔργο. Μὰ στὸ μέλλοντα ἱστορικό αὐτὰ τ' Ἀποσπάσματα θὰ δώσουν στὸ

κάτω-κάτω σὲ μιὰ καί μόνη γλῶσσα καί σ' ἓνα τόμο μέσα ἕ,τι ὀγδόοντα διάφοροι συγγραφεῖς ἔχουν ἀφήσει σὲ δώδεκα γλῶσσες. Γιά τὸν τόσο κόπο πού τὸν ἀπέλλαξα θάπρεπε νὰ μ' εὐχαριστήσῃ:

'C'est la matière de l'histoire nue et informe: chacun en peut faire son profit autant qu'il a d'entendement'.

Montaigne II 10

Λάρνακα, Κύπρος
Μάρτης, 1908.»

Τὸ βιβλιογραφικό σημείωμα σὲ μετάφραση ἀναφέρει: «Ἀπὸ τὰ ἔγγραφα αὐτὰ τὰ 35 δημοσιεύτηκαν στή Λευκοσία μεταξὺ τοῦ 1892 καί 1895 ὡς παράρτημα τῆς *Owl*: 44 τυπώθηκαν στή Λάρνακα, γιά ἰδιωτική κυκλοφορία, μεταξὺ τοῦ 1899 καί 1902: ἐκεῖνο πού ἀφορᾷ τὴν *Umm Haram* ἔχει παρθεῖ ἀπὸ τὸ *Journal of the Royal Asiatic Society* τοῦ Γενάρη τοῦ 1897 καί τὸ ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸν Καταλανὸ *Lopez* δημοσιεύεται γιά πρώτη φορά δωπέρα.»

Ὁ μ. Λουκῆς Ζ. Πιερίδης, ὁ ἀξιωματικὸς αὐτὸς φιλότεχνος καί βιβλιόφιλος ἄνθρωπος, εἶχε ἀρχίσει νὰ δημοσιεύει στὸ περιοδικὸ «Κυπριακὰ Χρονικά» ἀπὸ τὸν πρῶτο χρόνο τῆς ἐκδόσης τους ἀποσπάσματα ἀπὸ διάφορους ἐνέους συγγραφεῖς (μεταφρασμένα στὰ ἐγγλέζικα, ὅταν ἡ γλῶσσα τοῦ πρωτότυπου δὲν ἦταν ἡ ἐγγλέζικη κ' ἀφιερωμένα στή μνήμη τοῦ Κόπαι) ὡς συμπλήρωμα τοῦ *Excerpta Cypria*. Βρίσκονται στὰ «Κυπριακὰ Χρονικά», Ἔτος Α' (1923) σ. 17—20, 40—44, 71—26, 92—94, 150—154, 186—187, 298—299, Ἔτος Β' σ. 7—11 (ἀναδημοσίευση τῆς μετάφρασης τοῦ *H. C. Luke* ἀπὸ ἀνώνυμο χειρόγραφο ταξειδιωτῆ στοὺς Ἁγίους Τόπους πού βρίσκεται στή βιβλιοθήκη τοῦ Κολλεγίου *Corpus* πού Ὄξφορντ), σ. 86—88, 188—197, 210—216 (μετάφραση ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ *William Rae Wilson* καμωμένη ἀπὸ τὸν τότε μαθητὴ στὸ Ἐμπορικό Λύκειο κ. Ἄντ. Σιακαλλῆ) καί Ἔτος Γ' σ. 54—55. Ὁ κ. *Theophile Mogabgab* τοῦ Τμήματος τῶν Ἀρχαιοτήτων ἔχει ἔτοιμο τόμο, ἀπὸ 50 καί πάνω νεὰ ἀποσπάσματα, πού ὑπέσχεται πολὺ σύντομα νὰ τὸν ἐκδώσει. Φρονῶ πὼς κάποιος ὀργανισμὸς ἴσως ἡ νεοσύστατη Ἐταιρεία Κυπριακῶν Σπουδῶν, πρέπει, στ' ἄλλα, νὰ φροντίσει καί

στή Ρόδο. Είχαμε στο βαπόρι άπάνω δυό Ιεραπόστολους Καπουισίνους που πήγαιναν στη Μεσοποταμία: ένας γέρος Τούρκος, έξαιρετικά πρόσχαρος, κάτι το σπάνιο για ένα Τούρκο, τραβούσε στη Δαμασκό για να ένωθει με το μεγάλο καραβάνι της Μέκκας: είχε κάνει είκοσιδυό φορές, ώς τά τότε, αυτό το ταξίδι για προσκύνημα. 'Η έ-

για τό ζήτημα τούτο. Τό δημοσιευόμενο πιό κάτω σέ μετάφραση από τά γαλλικά, είναι άνέκδοτο στά έλληνικά και παραχωρήθηκε σέ μένα από τόν κ. Κώστα Στυλιχού, από τή Λεμεσό, τό βιβλίο όμως άνήκει στο σύμπλιτη του κ. Θρ. Αύτόνομο. 'Ο τίτλος τού βιβλίου είναι ό ακόλουθος: «*Les Saints Lieux, pèlerinage à Jérusalem en passant par l' Autriche, la Hongrie, la Slavonie, les P onces Danubiennes, Constantinople, l' Archipel, le Liban, la Syrie, Alexandrie, Malte, la Sicile et Marseille, par Mgr Mislin, prélat de la maison de sa sainteté Pie IX et Protonotaire Apostolique, Abbé mitré de sainte-Marie-de-Deg en Hongrie, Chanoine de l' église cathédrale de Grosswardein et Archidiacre de Crasna, Docteur en théologie et en philosophie, membre de plusieurs Académies et de la société de Géographie de Vienne, Grand-croix de l' ordre de Saint-Sépulchre de Jérusalem, etc etc. Troisième édition entièrement revue et considérablement augmentée. Tome premier. Lecoffre Fils et Cie, Libraires—Éditeurs, Paris, Rue Bonaparte, 90, Lyon, Rue Bellecour, 2, 1876. Tous droits réservés.*»

'Ο συγγραφέας φαίνεται πως έπισκέφθηκε τούς 'Αγίους Τόπους δύο φορές. Αυτό βγαίνει από τούτα τά λόγια στην Εισαγωγή σ. XIX: «*Depuis la publication de la première, je suis retourné en Palestine κλπ.*» καθώς κι από τήν ακόλουθο παράγραφο στο κεφάλαιο για τήν Κύπρο: «*j' ai ajoutée maintenant les observations que j' ai faites pendant mon second voyage après avoir visité Famagousta, une partie du littoral, et avoir traversé l' île entière, de Larnaca à Cerina, en passant par Nicosie.*» "Ετοι κ' ή διήγηση σχετική με τήν Κύπρο αναφέρεται σέ δύο διάφορους καιρούς. Στο πρώτο ταξίδι, που έγινε από τις 20—22/8/1848, είδε τή Λάρνακα και τράβηξε για τό Βερούτι και στο δεύτερο που δέ μας δίνει τή χρονολογία του σ' αυτό τόν τόμο, βγήκε στην 'Αμμόχωστο και πέρασε κατόπι που έπισκέφθηκε κι άλλα μέρη τού νησιού από τήν Κερήνεια στην 'Αλεξαντρέττα. Οι έντυπώσεις τού δεύτερου ταξιδιού δημοσιεύονται άνάμεσα στις άλλες τού πρώτου στις σ. 280—292. 'Η πρώτη έκδοση έγινε στα 1851 ή δεύτερη πιθανό στα 1853 κ' ή τρίτη στα 1876 'Η πρώτη μεταφράστηκε στα 'Ιταλικά, τά 'Ισπανικά και τά Γερμανικά με τούς ακόλουθους τίτλους στή σειρά: «*I Luoghi*

πανάσταση τού Φλεβάρη!) άρχισε να γίνεται αίσθητή στήν 'Ανατολή με τήν άντικατάσταση τών παλιών ύπαλλήλων: είχαμε τρεις Γάλλους πρόξενους στο *Σιαμτούλ* άπάνω. Δέν ξαίρω άν οι άλλαγές αυτές γίνονταν προς τό γενικό συμφέρο, μά ή συντροφιά τών κυριών αυτών είχε κάνει τό μέρος τούτο τού ταξιδιού μου ακόμα πιό ένδιαφέρο. Είχαμε τόν κ. ντέ Λεοσέψ³⁾ που πήγαινε ν' άντικαταστήσει τόν κ. ντέ Σέν-Σωβέρ ώς πρόξενος στο Χαλέπι, τόν κ. Ταστιού²⁾ που κατευθυνόταν στήν Κύπρο υπό τήν ίδια ιδιότητα, και τόν κ. Ρατιέ ύποπρόξενο στή Ρόδο, που γυρνούσε στή Γαλλία. Θάταν παντού μιά καλή τύχη να συναντά κανένας τέτοιους συνταξεδιώτες, μά στο πέλαγος όπου κανένας δέν έχει καμιά διάσκέδαση στίς μακρές ώρες που περνάει στο κατά-

Soneti, Milano, edit. natale Battezzali, 1858», *La Tierra Santa, Barcelona, imprenta de Pous, 1852*», «*Die Heiligen Orte, Wien Hof und Staats druckerei, 1860*». Και βγαίνει ακόμη από τήν ακόλουθη σημείωση τού συγγραφέα πως είχε γίνει και μι' άλλη μετάφραση στα Γερμανικά: «*L' auteur en protestant contre la mauvaise traduction allemande de cet ouvrage, faite par le Dr Hartwein et publiée à Ratisbonne par le libraire G.—J. Manz se réserve le droit de toute traduction.*» 'Εχτός από τις σ. 270—294, ή Κύπρος αναφέρεται ακόμα στίς σ. 460 και 603. 'Εχω παραλείψει τις σελίδες εκείνες που διηγούνται μονάχα τήν ιστορία τού τόπου κάτω από τόν ένα ή τόν άλλο κυρίαρχο (κι αυτό τό φανερώνω σέ ύποσημειώσεις) και δέν έχω προσθέσει παρά λίγα δικά μου έπεξηγηματικά σχόλια με τά ψηφία Σ. Μ. μπροστά που περιλαβαίνουν κάπου—κάπου διορθώσεις τών πιό χτυπητών λαθών γιατί, αλλιώςτικα, όπως σωστά παρατήρησε κι ό Κόπαμ θάπρεπε κανένας να ξαναγράψει τήν ιστορία τής Κύπρου. Τό άπόσπασμα τούτο θά τ' ακολουθήσουν κι άλλα που συμπληρώνουν τα πρωταρχικά *Excerpta Cypria*.

1) Σ. Μ. *Modern Europe 1815-1899 by W. Alison Phillips, London, 1915, pp. 266 et seq.*

2) 'Ο κ. ντέ Λεοσέψ εξάδελφος, άν δέν άπατώμαι, έκείνου που έγινε διάσημος με τό κόψιμο τού 'Ισθμού τού Σουέζ, πέθανε από κίτρινο πυρετό στο Περού στα 1868 κ.λ.π.

3) Σ. Μ. Δες «*Κυπριακά Χρονικά*» 1930 Ν. Κυριαζή: Πρόξενοι και Πρόξενεία, σ. 199, *Eugène Tastu 1848—1852*.

στρωμα άπάνω, μιá ζωηρή, έξυπνη και διδασχική συνομιλία κατέχει μιάν όλωσδιόλου έξαιρετική μυχεία κι άξία.

Συνάντησα άργότερα κι άλλους προξένους, πού είχαν άνακληθει άπ' τή Δημοκρατία, νά γυρνοϋν στή Γαλλία. Κάποιος, στ' άλλα, άποροϋσε πολύ γιαυτό τó μέτρο: είχε ύπηρετήσσει με Ίση πάντοτε άφοσίωση τήν Άυτακρατορία, τήν Παλινόρθωση και τήν επανάσταση τοϋ Ίούλη. Δέν καταλοβαίνω τó Μπαστιτ μούλεγε: όταν είχα μάθει τήν επανάσταση τοϋ Φλεβάρη φώναξα: Ζήτω ή Δημοκρατία! Διάβολε τó πρᾶμα είναι όλωσδιόλου άπλό! Κ' ύστερα άπό αυτό μ' άνακαλοϋν!

Ό φρόνιμος λέει, σύμφωνα με τούς καιροϋς Ζήτω ό Βασιλιάς! Ζήτω ό Σύνδεσμος!

Αυτή ή φρονιμάδα έγινε τόσο κοινή σήμερα πού δέν έχτιμάται πιά.

20 Αϋγούστου.— Στις πέντε τó άπόγεμα μπαίνουμε στόν πλατύτατο κόλπο τής Λάρνακας: έπειδή είναι πολύ ξεβαθος άγκυροβολοϋμε σέ μιá μεγάλη άπόσταση άπό τήν παραλία άνάμεσα σέ μιá είκοσαρία άπάνω-κάτω, πλοία διαφόρων έθνικοτήτων. Κοιταγμένη άπό τούτη τήν άπόσταση ή πόλη παρουσιάζει μιάν άρκετά χαριτωμένη όψη: σειρές άσπρα σπίτια με ίσοπεδωμένες στέγες, κι άπάνω άπ' τά περισσότερο κυματίζουσι προξενικές σημαίες, αποτελοϋν τή σκάλα (Marine) τής Λάρνακας. Οί φοινικίες πού είδαμε τά πρώτα δείγματα τους στή Ρόδο, είναι τά μόνα δέντρα πού πρωτοδιακρίνονται, και σχεδόν ή μόνη βλάστηση. Στους κήπους συναντά κανέννας κλήματα, μουριές, ροδιές, χαρουπιές, Η πόλη βρίσκεται είκοσι λεπτά πιό μακρυά. Είναι τó άρχαίο *Κίτιον*, ή, σωστότερα, ή τοποθεσία του, γιατί ούτε αυτό τóνομα του άκόμα δέ σώζεται. Τοποθετημένη άνάμεσα τών πιό πολιτισμένων και τών πιό έμπορικών έθνών τοϋ άρχαίου κόσμου, αυτή ή πολιτεία ήταν, για χρόνια, τó κέντρο τοϋ έμπορίου τής Αιγύπτου, τής

Συρίας, τής Έλλάδας. Πέρα άπό τή Λάρνακα μερικές λεϋγες πίσω άπό τήν πεδιάδα βλέπει κανέννας νά ύψώνεται τó Σταυροβούνι. Τó βουνό αυτό, πού άπάνω του στεκόταν άλλοτε ένας ναός τής Άφροδίτης, πήρε τó τωρινό του όνομα άπ' τόν καιρό πού ή Άγία Έλένη φρόντισε νά τοποθετηθει εκεί ό σταυρός τοϋ καλοϋ ληστή κ' εκεί έχτισε ένα μοναστήρι. Ό Félix Fabri⁴), πού είχε έπισκεφτει τó μέρος τοϋτο στό δεύτερο μισό τοϋ δέκατου πέμπτου αιώνα κάνει μιá περίεργη περιγραφή τοϋ σταυροϋ αυτού πού έκλεινε μέσα του επίσης ένα κομμάτι άπό τó σταυρό τοϋ Σωτήρα.

Οί άρχαίοι πίστευαν πώς ό Περσέας πέταξε άπό τούτη τήν κορφή πηγαίνοντας νά λευτερώσει τήν Άντιρομέδα, άλυσοδεμένη στις όχτες τής Ίόππης, και νά πολεμήσει τις Γοργόνες· πίστευαν άκόμα πώς ένα βάραθρο τοϋ βουνοϋ αυτού όδηγοϋσε στήν κόλαση.

Τό βουνό Όλυμπος, τó πιό ψηλό βουνό τοϋ νησιοϋ (έχει ύψος 6,590 πόδ.) βρίσκεται στα γύρω τής Λεμεσοϋ.

Στή μυθολογία τών λαών τής Άνατολής ύπάρχει πάντα ένα βουνό πρós τά βόρεια κ' εκεί άπάνω μαζεϋοϋνται οι θεοί: οι Ίνδοι έχουσι τó *Μερού*, οι Πέρσες τó *Άλ Μπόρις*, οι Άράπηδες τó *Κάφ*, οι Έλληνες τόν *Όλυμπος* (αυτό τó βουνό ήταν τó ψηλότερο άπό τά βουνα τού βορρά). Τά Ίερά βιβλία τ' αναφέρουσι συχνά. Ίδοϋ τά θυμωμένα λόγια πού ό Ήσαίας βάζει στό στόμα τοϋ βασιλιά τής Βαβυλώνας: «Είς τόν οϋρανόν αναβήσομαι, επάνω τών αστέρων τοϋ οϋρανοϋ θήσω τόν θρόνον μου, καθιῶ έν όρει ύψηλῶ επί τά όρη τά ύψηλά τά πρós Βορράν» (XIV, 13). Ό πρόξενος τής Άγγλίας κ. Νίτεν-Κέρ, ⁵) άνέβηκε στό

4) Fabri Evagatorium Terrae Sanctae, vol. I. edit. Hassler.

5) Σ. Μ. Τό σωστό όνομα είναι Niven Kerr κ' ήτανε πρόξενος 1843-49. Δές «Κ. Χ.», 1930, σ. 196 και «Λ. Χ.», 1935, σ. 34

βαπόρι με βάρκα και προσφέρθηκε να βγάλει στη στεριά μερικούς από τους σύντροφους μου κ' έμένα. Μας όδηγησε σπίτι του, κι αφού μας πρόσφερε δροσιστικά μας πήγε να έπισκεφτούμε την πόλη, δηλαδή μας έκανε να περπατήσουμε ανάμεσα από τοίχους χωρίς τέλος, πού δέν είχαν σχεδόν ανοίγματα, κι όπου έκανε μια τρομερή ζέστη, μόλο πού κόντευε να νυχτώσει: κ' έπειδή όλα τά σπίτια είναι χτισμένα πίσω άπ' τις αλύες δεν μπορεί να τά δει κανένας όταν περνάει από τους δρόμους.

Περνώνας μπροστά από ένα τσαμι ό πρόξενος μας πρότεινε να τό έπισκεφτούμε. 'Η πλατεία ήταν γεμάτη από μουσουλμάνους πού ζεκουράζονταν στα καλά άπ' τη νηστεια της μέρας. "Όταν μας είδαν ν' άνεβαίνουμε τά σκαλιά του τσαμιού, τά παιδιά μπήξαν τις φωνές. Μας άκολοήθησαν κι οί άντρες έφτασαν ξωπίρ τους φωνάζοντας κ' έκείνοι: νό σα πώς θά γινόταν έπανάσταση. Κ' όμως κατόπι από μερικές συνενοήσεις μας είπαν πώς ή προσευχή θάρχιζε σ' ένα τέταρτο και πώς θά μπορούσαμε να παρευρεθούμε. Πραγματικά άναψαν τις λάμπες και διακόσοι ή τριακόσοι μουσουλμάνοι ήρθαν και στάθηκαν σε σειρές μπροστά μας ενώ από ένα έξώστη εκεί μέσα έβγαине μια ψαλμωδία: δέν είχα δει ποτέ πριν τόσοους μαζί να προσεύχονται. 'Η μουσουλμανική προσευχή είναι μια πολύ δύσκολη άσκηση: πρέπει να σκύψεις, να φέρεις τά χέρια στο κεφάλι, να γονατίσεις, να καθίσεις στις φτέρνες, να σηκωθείς, να ξαναγονατίσεις και κάθε φορά πού άκοδς να λέν τη λέξη **Άλλάχ** να μπήγεις τό μέτωπο σου στη σκνή μέσα. "Όλα αυτά γίνονται όπως και τά στρατιωτικά γυμνάσια. Αυτοί οί τρακόσοι άνθρωποι έκαναν ταυτόχρονες κινήσεις. Δέν υπήρχε ούτε μια γυναίκα, ούτε και στους έξώστες άκόμη. Καταλαβαίνει κανένας πώς θά τους ήταν δύσκολο να κάμουν την προσευχή τους μ' αυτό τον τρόπο. Αυτοί οί εύσεβείς μου-

σουλμάνοι είχαν άφήσει, κατά τό έθιμο, τις παντούφλες τους στη ξώθυρα του τσαμιού.

Και πρέπει τά πόδια όλων νάχουν τό ίδιο μέγεθος, γιατί θάναι αδύνατο για τον καθένα σα βγει να μπορέσει να ξαναβρεί τά δικά του παπούτσια. Αυτό τό έθιμο είναι πολύ παλιό. 'Ο Πυθαγόρας τό σύστηνε κιόλας στους μαθητές του. Χωρίς άμφιβολία έχει την άρχή του από τουα τά λόγια της 'Εξόδου (III, 3), όπου ό Θεός λέει στο Μωύση:

«Μή έγγίσης ώδε· λύσαι τό υπόδημα έκ των ποδών σου· ό γάρ τόπος έν ώ σū έστηκας, γη άγια έστι». 'Ο Θεός είπε τά ίδια λόγια, στον 'Ωση όταν αυτός μπήκε στη γη της επαγγελίας, ('Ωση, V, 16). Στο όρος Σινά για να μπει κανένας στο παρεκκλησί της **Καιομένης Βάτου**, πού χτίστηκε για να θυμίζει αυτό τό θαμα, πρέπει να βγάλει τά παπούτσια του.

"Όταν οί Ευρωπαίοι υποχρεώνονται ν' αλλάζουν τά παπούτσια τους για να μπούν κάπου, τό θεωρούν συνήθως μια υπερβολική προσβολή, κι όμως θά τ'όβρισκαν κάτι τό πολύ παράξενο αν κανένας έμπαινε σπίτι τους με τό καπέλο στο κεφάλι ή με τό έπανωφόρι στους ώμους: όταν οί συνήθειες των άλλων λαών δέν έχουν τίποτε τό όζιοκατάκριτο, μπορεί κανένας να συμμορφώνεται μ' αυτές, ή, αν δέν τ' άρέσει τότε άς μη τό κουνάει από τον τόπο του. Δέν είναι γενικά άποδειγμένο πώς οί δικές μας συνήθειες αξίζουν καλύτερα από κείνες πού έχουν οί Άνατολίτες πρό πάντων τό να πηγαινουμε και να περιφρονούμε στον τόπο τους συνήθειες, πού έχουν τό λόγο τους γιατί υπάρχουν, και πού φτάνουν από την πιο άπομακρυσμένη άρχαιότητα.

"Ο 'Ιακώβ, στέλνοντας τους δικούς του στη Βαιθέλ για να εύχαριστήσουν τό Θεό, τους διάταξε ν' αλλάξουν ρούχα. (Γεν. XXXV, 2). Οί 'Ινδοί διατήρησαν τό έθιμο ν' αλλάζουν ρούχα την ώρα της προσευχής. "Όταν οί προσκυ-

νητές της Μέκκας φτάσουν στο Ραμπόκ, τέσσερις μέρες απόσταση από τη Μέκκα, αφαιρούν τὰ ρούχα τους, σκεπάζονται μονάχα με δύο μπαμπακερούς μαντύες και φορούν σάνταλα: έτσι αποτελειώνουν τὸ ταξίδι τους. Ὑποφέρουν τόσο πολὺ ἀπὸ τὴ ζέστη πὺ συχνὰ ἢ κεφαλή τους πρήσκεται καὶ τὸ δέρμα τῆς ράχης καὶ τῶν χειρῶν εἶναι κατακαμένο ἀπὸ τὸν ἥλιο. Στὴν προσευχὴ οἱ μουσουλμάνοι ἀφαιροῦν τὰ παπούτσια, μὰ κρατοῦν τὸ τουρπάνι στὸ κεφάλι, οἱ Ἑβραῖοι καὶ οἱ Ρωμαῖοι σκέπαζαν ἐπίσης τὸ κεφάλι γιὰ νὰ ἐχτελέσουν τὰ θρησκευτικὰ τους καθήκοντα, ἐνῶ οἱ Ἕλληνες ἔμεναν ξέσκεποι.

Οἱ Τοῦρκοι τῆς Κύπρου εἶναι πιὸ ἀνεχτικοὶ παρ' ἄλλοῦ, ἴσως γιὰτὶ ἐδῶ εἶναι μὲ μειονότητα.

Πῆγα νὰ κοιμηθῶ στὸ πλοῖο.

21 Αὐγούστου.—Ὁ Ἄγγλος πρόξενος εἶχε τὴν εὐγένεια νὰ εἰδοποιήσει τοὺς Φραγκισκανοὺς πατέρες γιὰ τὸ φτάσιμό μας καὶ γιὰ τὴν ἐπιθυμία πὺ εἶχαμε, ὁ Πανιερώτατος Μομπελιέ κ' ἐγώ, νὰ πάμε νὰ λειτουργήσουμε μαζί τους, Ὁ ἡγούμενος ἤρθε νὰ μὰς ὑποδεχτεῖ στὴν παραλία καὶ μὰς ὠδήγησε στὸ μοναστήρι. Εἶχε φέρει μὴν ἄμαξα, πὺ φαινόταν τῆς ἐποχῆς τῶν σταυροφόρων ἦταν ἡ τελευταία πὺ εἶχα δεῖ ἀπὸ καιρὸ. Οἱ Φραγκισκανοὶ τῆς Λάρνακας εἶχαν χτίσει μὴν κανούργια ἐκκλησιά πὺ δὲν ἔχει τελειώσει ὀλωσδιόλου, καὶ πὺ εἶναι μὴ ἀπὸ τίς πιὸ ὠραίες πὺ ἔχω δεῖ στὴν Ἀνατολή.

Κατόπι ἀπὸ τὴ λειτουργία ἐγίνε στὴν ἴδια ἐκκλησιά μὴ τελετὴ πὺ σ' αὐτὴ τὸ θεώρησα χρέος μου νὰ παρευρεθῶ. Στὶς ἐννιά ὥρες, ὅλοι οἱ ὑπάλληλοι τοῦ προξενείου τῆς Γαλλίας ἤρθαν στὸ **Σταμποῦλ** ἀπάνω γιὰ νὰ παραλάβουν τὸν κ. Ταστιοῦ καὶ νὰ τὸν ὠδηγήσουν στὴ στεριά, ὅπου τὸν ὑποδέχτηκε ὄλο τὸ ἔθνος, ἐνῶ ἀπὸ τὸ φρούριο χαιρετίστηκε μὲ ἐννιά κανονιές. Ἀπ' ἐκεῖ ὁ κληρὸς ἤρθε στὴν ἐκκλησιά, ὅπου ἐγίνε δοξολογία.

Κατόπι ἀπὸ τὴν τελετὴ, ὁ κ. Ταστιοῦ μὰς φανέρωσε τὴν εὐχαρίστηση πὺ τοῦ κάναμε μὲ τὸ νὰ παρευρεθούμε στὴν ἐγκαθίδρυσή του καὶ μὰς πῆγε ὄλους μαζί στὸ μοναστήρι, ὅπου δέχτηκε τὰ συγχαρητήρια τῆς κοινότη-
τας.

Τὸ ὑπόλοιπο τῆς μέρας τὸ πέρασα στὸ μοναστήρι, στὸ ὑποπρόξενου τῆς Ἰσοανίας κ. Ἀντρέα Ματέη, πὺ εἶχε τὴν καλωσύνη νὰ μὰς προσφέρει τίς ὑπηρεσίες του μὲ τὸν πιὸ εὐγενικὸ τρόπο, καὶ κατόπι στῶν ἄλλων προξένων.

Ἐπισκέφθηκα τὴν τοποθεσία τοῦ Κιτίου, τὴν πιὸ ἀρχαία πόλη σ' ὀλόκληρο τὸ νησί. Βλέπει κανένας ἀκόμη, μετὰξὺ τῆς Σκάλας καὶ τῆς Λάρνακας, στὸ ψῆλωμα τοῦ ἐδάφους, τὸ μέρος πὺ σ' αὐτὸ ἦταν χτισμένο, καὶ βρίσκονται ἐκεῖ πολλὰ ἀρχαία ἀντικείμενα. Τὸ κλειστὸ λιμάνι πὺ γι αὐτὸ μιλάει ὁ Στράβωνας, καὶ πὺ ἦταν τὸ μέρος τῆς συνάντησης ὄλων τῶν ἐθνῶν εἶναι ὀλωσδιόλου ἐπιχωματισμένο. Ἡ Λάρνακα, ὅπως ἄλλωστε τὸ δείχνουν τὸνομα τῆς κ' οἱ σαρκοφάγοι πὺ βρίσκονται ἐκεῖ πέρα ἦταν ἡ νεκρόπολη τοῦ Κιτίου. Αὐτὴ ἡ πολιτεία ἔχει σήμερα 6,000 κατοίκους.

Πεθυμοῦσα πολὺ νὰ ἐπισκεφθῶ τὴ Λευκοσία, τὴν πρωτεύουσα τοῦ νησιοῦ⁶⁾ δὲν ἀπέχει παρὰ ἐξί λεῦγες ἀπὸ τὴ Λάρνακα. Τὸ βαπόρι ὅμως ἔφευγε τὸ βράδυ: τὸ βαπόρια ἔχουν τόσα ἄλλα πλεονεκτήματα πὺ μ' εὐχαρίστηση ὑποτάσσεται κανένας σ' ὅ,τι τυρρανικὸ κι ἂν ἔχουν.

Προσπάθησα νὰ χρησιμοποιήσω τὴν πρώτη μέρα πὺ πέρασα στὸ νησί παίρνοντας πληροφορίες ἀπὸ τοὺς προξένους πὺ εἶχα ἐπισκεφτεῖ καὶ πὺ δίνοντας τῆς δωπέρα δὲ θὰ προσθέσω τίποτε σ' ὅσα ἔχουν δημοσιευτεῖ τώρα καὶ λίγος καιρὸς. Ἐπειτα θᾶπρεπε κανένας νὰ γράψει ἓνα πολὺ ἐχτεταμένο

6) Τὴν ἐπισκέφθηκα σ' ἓνα ἄλλο μου ταξίδι μὰ γιὰτὸ θὰ μιλήσω πιὸ κάτω.

βιβλίο και να κάνει γνωστό αυτό το περίφημο νησί.⁷⁾

.....⁸⁾

Σε ώρισμένες γιορτές, που γιόρταζαν στο νησί της Κύπρου για να τιμήσουν την Ἀφροδίτη, ἔστηναν μίαν πυροστιάν ἀπὸ ξύλα, ὅπως στίς γιορτές τοῦ Ἀδωνη καὶ τοῦ ἡλίου. Αὐτοὶ ἡ πυροστιάν πὺ τὴν ὀνόμαζαν *πυρὰν* (ἀπὸ τὸ *πῦρ* πὺ σημαίνει φωτιά) ἔπαιρνε τὴ μορφή πυραμίδας, δηλαδή, φλόγας. Ἐνας ἀητός, τὸ σύμβολο τῆς ἀποθέωσης βρισκόταν στὴν κορφή. Τὸ ἄγαλμα τῆς θεᾶς ἔμπαινε στὴ μέση κ' ἔβλεπε κανένας ἐκεῖ ἐπίσης ἕνα λιοντάρι τὸ σύμβολο τοῦ ἡλίου. Ὅταν ἡ φλόγα ἄρχιζε νὰ ψηλώνει ἔριχναν στὴν πυροστιάν περιστέρια ἀφιερωμένα στὴν Ἀφροδίτη· ἄλλοτε ἔριχναν καρποὺς καὶ διάφορα ζῶα.

Λένε πὺς πρώτη ἡ Ἀφροδίτη εἶχε μπάσει στὸ νησί τῆ ρωδιά. Τὸ μῆλο πὺ στάθηκε τόσο ὀλέθριο γιὰ τοὺς πρωτοπλάστους, κρατήθηκε ὡς τὸ ἔμβλημα τῆς εὐχαρίστησης τῶν ἀσθησεων πὺ γίνεται ἀφορμὴ νὰ χάνουμε τίς ἀγνές κ' αἰώνιες ἡδονές μιᾶς ἀνωτερικῆς ζωῆς: ἦταν ἀφιερωμένο στὴν Ἀφροδίτη. Τὸ ρῶδι ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν σπειριῶν πὺ περικλείνει ἔχει θεωρηθεῖ ἐπίσης ὡς τὸ σύμβολο

7) Συμβουλευτεῖτε τὸν Ἡρόδοτο, τὸν Πλούταρχο, τὸ Διόδωρο τὸ Σικελιώτη, τὸν Πέρ Λουζιανῶν, «Περιγραφή ὅλης τῆς νήσου Κύπρου».—τὸ «Κύπρος» τοῦ Ἐγκελ.—τὸ «Ταξίδι στὴν Κύπρο» τοῦ Μαρίτι.—τὸ «Περιγραφή τοῦ Ἀργιπελάγους» τοῦ Ντάπερ.—τὸ «Ἱστορία τῶν Λουζιανῶν βασιλέων» τοῦ Λορενᾶο.—τὸ «Σχέσεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μετὰ τὴν νῆσο Κύπρο τοῦ ντε Μὰς Λατρι.—τὰ «Νησιά τῆς Ἑλλάδας» τοῦ ντε Λακρουᾶ κλπ.

8) Σ.Μ. Σὲ πέντε σελίδες περίπου (275—280) μιλάει γιὰ τὴν παραγωγή τοῦ ὀνόματος τοῦ νησιοῦ, γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ ἀπὸ τοὺς πρὸ παλιούς χρόνους ἴσαμε τὴν κατάκτηση τοῦ ἀπὸ τοὺς Τούρκους, κατόπι γιὰ τὴν εἰσαγωγή τῆς λατρείας τῆς Ἀστάρτης ἀπὸ τοὺς Φοινίκες, τίς μαγικὲς πέτρες, τοὺς Κορύβαντες, τοὺς Δαχτύλους καὶ τοὺς Δελχίνες, τοὺς Κιτυράδες, τοὺς Σόλους καὶ τὴν λατρεία τῆς Ἀφροδίτης.

λο τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας πὺ κρατᾶει ἕνα μαζί ὅλα τὰ ἔθνη.

Ἡ ἐγκατάλειψη, πὺ σ' αὐτὴ βρῖσκεται σήμερα ὁ τόπος, ἡ ἔλλειψη καλλιέργειας, κάνει, ἀπὸ μέρα σὲ μέρα, πρὸ ὀλέθριους τοὺς πυρετοὺς, τίς ὀφθαλμίες καὶ τὴ λέπρα πὺ ἔχουν τὴν πηγὴ τους σὲ μιάσματα πὺ ξεσποῦν σὰν πέσουν σὲ μεγάλες ζέστες τοῦ καλοκαιριοῦ. Τὰ πρὸ νοσοφόρα μέρη εἶναι ἡ Πάφο, ἡ Λεμεσό (κοντὰ στὴν Ἀμμοχῶστο), ἡ Ἀμμοχῶστος καὶ ἡ Λάρνακα. «Εἶναι ὀξιοσημείωτο» λέει ὁ κ. ντ' Ἐστουρμελ, πὺ ἡ καταρῆμωση κ' οἱ πυρετοὶ πιάσανε χωρὶς ἔξαιρηση, ὅλες τίς ἀχτῆς πὺ σ' αὐτές ἡ ἡδυπάθεια εἶχε στήσει τοὺς ναοὺς τῆς. Ἄν πιστέψει κανένας τοὺς ποιητῆς, ἡ ἀνοιχτῆ σ' αὐτοὺς τοὺς τόπους ἔπρεπε νὰναι αἰώνια κι ὅμως νὰ τους μπροστὰ στὰ μάτια μας, κατασασκισμένους κι ἀποξηραμένους: εἶναι τὰ γηρατεῖα μιᾶς ἄσωτης ζωῆς.

Εἶχα συχνὰ τὴν εὐκαιρία νὰ ἐχτιμήσω πὺσο δίκαιη ἦταν ἡ τέτοια παρατήρηση.

Οἱ ἀδελφές τοῦ Ἁγίου Ἰωσήφ ἄρχισαν μίαν οἰκοδομὴ στὴ Λάρνακα: ἀπὸ ἔλλειψη ἀρκετῆς βοήθειας ἀναγκάστηκαν νὰ διακόψουν τὸ ἔργο τους: εἶδα τὴν ἀτέλειωτη κατοικία τους.

Προσθέτω τώρα τίς παρατηρήσεις πὺ εἶχα κάνει στὸ δεύτερο μου ταξίδι. κατόπι πὺ ἐπισκέφτηκα τὴν Ἀμμοχῶστο, ἕνα μέρος τῶν ἀχτῶν κι ἀφοῦ εἶχα διασχίσει ὀλάκαιρο τὸ νησί ἀπὸ τὴ Λάρνακα στὴν Κερήνεια, περνώντας ἀπὸ τὴ Λευκοσία.

Ἀκολουθώντας κανένας τὴν ἀνατολικὴ ἀχτὴ τοῦ Κυπριακοῦ νησιοῦ, σὰν γυρνᾶει ἀπὸ τ' ἀκρωτήρι τοῦ Ἀπόστολου Ἀντρέα, βρῖσκει πολὺ λίγη εὐχαρίστηση στὴ θέα τοῦ: τὰ βουνὰ εἶναι χαμηλὰ καὶ χωρὶς χαρακτήρα, οἱ κοιλάδες μικρῆς, σχεδὸ χωρὶς βλάστηση, οἱ λόφοι χωρὶς δέντρα καὶ χωρὶς χωριά: ὅτι ὑπάρχει πρὸ ζωντανὸ εἶναι ἡ θάλασσα πὺ βρῖθει ἀπὸ δελφίνια.

Ἡ πόλη τῆς Ἀμμοχῶστος βρῖσκεται σ' ἕνα μεγάλο κόλπο καὶ στὴν εἶ-

σοδο μιάς πολύ πλατειᾶς πεδιάδας, πού ἔχει βορεινὸ σύνορο της βουνά σὲ ὑπέρτατο βαθμὸ κατωφερικὰ. Ἡ πόλη δὲν ἔχει παρὰ διὸ πόρτες, μίαν ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς θάλασσας καὶ μίαν ἄλλη ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς πεδιάδας, πρὸς τὴ δύση. Ἀπάνωθε ἀπ' τὴν πρώτη ὑπάρχει τὸ φτερωτὸ λιοντάρι τ' Ἁγίου Μάρκου, ἀνάγλυφο σὲ μάρμαρο, μὲ τούτη τὴν ἐπιγραφή: Nicolao Priolo MCCCCLXXXIV. Ὅταν περάσει κανένας μέσα ἀπ' τὴν πόρτα τούτη, βρίσκει ἕνα πέτρινο λιοντάρι ὀλωσδιόλου ὅμοιο μὲ τὰ λιοντάρια τῶν Ἀθηνῶν ποὺ φυλάττουν τὴν εἴσοδο τοῦ ναυσταθμοῦ τῆς Βενετίας. Μ' αὐτὸ δωπέρα εἶναι πιὸ μεγάλο: ἀναμφίβολα σ' αὐτὸ χρωστάει τὴν εὐνοια νὰ χαίρεται ἀκόμα τὸν ἥλιο τῆς Ἀνατολῆς. Ἐχτὸς ἀπὸ τὰ τείχη, πού εἶναι σὲ καλὴ κατάσταση ἀκόμα, αὐτὴ ἡ πόλη δὲν εἶναι παρὰ ἕνας σωρὸς ἐρείπια. Τὰ τείχη φτωχὰ ἐφωδιασμένα ἀπὸ κανόνια, τουρκικὰ καὶ βενετσιάνικα. Ἐνα ἔμορφο γαλλικὸ κομμάτι, σκεπασμένο ἀπὸ φλέρ-ντέ-λις, ἔχει μιά σαλαμάντρα περικυκλωμένη ἀπὸ φλόγες καὶ βγάζοντας φωτιά ἀπ' τὸ στόμα. Τοῦτα τὰ λόγια εἶναι γραμμένα ἀπάνω τῆς: Nutrisco et exstinguo. Εἶναι ἡ περιφνημὴ ἐπινόηση τοῦ Φρανσουᾶ τοῦ 1ου πού τὴ σημασία της μπορεῖ νὰ τὴνε βρεῖ κανένας σ' ἕνα μετάλλιο πού ἔκοψε στὸ 1503 ὡς κόμητας τῆς Ἀγκουλέμ μὲ τὸν ἔξορκισμό: Nutrisco al Buono Stogo el Reo Τρέφω τὸν καλὸ, καταστρέφω τὸν κακὸ. Σὲ πολλοὺς πύργους ὅπάνω ὑπάρχει τὸ λιοντάρι τοῦ Ἁγίου Μάρκου κ' ἕνα ἀσπίδωτὸ οἰκόσημο ἔχοντας μιά πόρτα μὲ τρεῖς πύργους, πού εἶναι ἴσως τὸ οἰκόσημο τῆς Ἀμμόχωστος. Τὰ ἐρείπια πού χτυποῦν στό μάτι πιὸ πολλὰ εἶναι τὰ ἐρείπια τῆς μητρόπολης καὶ καμμιάς δωδεκαριάς ἐκκλησιῶν πού οἱ περισσότερες εἶναι ἀξιοπρόσεχτες. Ἡ γοθικὴ μητρόπολη εἶναι ἔργο πλούσιο κι ἀποτελειωμένο. Ὁ χορὸς κοιτάζει πρὸς τὴν ἀνατολή· διὸ καμπαναριά εἶναι χαλασμένα ἴσαμε

τὸ μισὸ τους ὕψος. Ἡ ἐκκλησιὰ δὲν ἔχει παρὰ τρεῖς νάρθηκες· ἑπτὰ ἀψίδες στὴν κάθε πλευρὰ χωρίζουν τοὺς παράπλευρους ἀπὸ τὸν κύριο νάρθηκα. Στὴν Ἀμμόχωστο οἱ βασιλιάδες τῆς Κύπρου στέφονταν βασιλιάδες τῆς Ἱερουσαλὴμ ὕστερα ποὺ ἡ Τύρος ἔπεσε στὰ χέρια τῶν ἄπιστων· αὐτὴ ἡ ἐκκλησιὰ ἔχει ἀλλαχτεῖ σὲ τοσαυτὰ: Ἐκεῖ πολὺ κοντὰ ὑπάρχει μὴ ἄλλη, λιγώτερο μεγάλῃ, λιγώτερο ὠραία, περισσότερο καταρειπωμένη, πού οἱ τοῖχοι τῆς ἀπὸ μέσα ἦταν σκεπασμένοι ἀπὸ ζουγραφίες· διακρίνονταν ἀκόμα τὰ θέματα: **Τὸ Φιλὶ τοῦ Ἰούδα—Ὁ Νικιτήρας—Ὁ Ἐνταφιασμὸς τοῦ Σαυῆρα**, κλπ. Οἱ ἄλλες οἰκοδομὲς εἶναι σὲ χειρότερη κατάσταση ἀκόμα· δὲ θὰ μπορούσε νὰ πεῖ κανένας πὼς ὑπῆρχε ἔστω καὶ μιά οἰκοδομὴ γερή. Μεγάλοι χώροι εἶναι ἀδειανοί, ἄλλοι κατέχονται ἀπὸ κακοπεριποιημένους κήπους πού μέσα τους βλέπει κανένας μουριές, ρωδιές, συκιές καὶ καμμιά πενηνταρὶα φοινικιές. Ὁ κρότος τῶν μαγγανοπήγδων ξεσχίζει τὴν καρδιά κ' εἶναι ὁ μόνος πού χτυπᾷ στ' ἀφτιά. Διακόσα πενήντα πρόσωπα ὠγρά καὶ μὲ πυρετὸ, ὅλοι μουσουλμάνοι, ἀκροκαθιστοί, ἀνάμεσα σ' αὐτὰ τὰ σκουπίδια ἀπολαβαίνουν αὐτὴ τὴν ἐρημιωμένη πόλη σάμπως ἕνα ἄγριο θηρίο κοιμάμενο στὰ κόκκαλα ἀπάνω, χαίρεται τὸ μακελιὸ πού ἔκανε. Αὐτὴ ἡ πόλη εἶναι τὸ ἀληθινὸ σύμβολο τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας: Εἶναι ἕνα ἡφαίστειο πού σβήνει μολύνοντας τὴ γύρω του ἀτμόσφαιρα. Ὅπως ὅλοι ἐκεῖνοι οἱ ἄπιστοι πού κατοικοῦν τὴν Εὐρώπη καὶ πού ἔβαλαν τὸ χέρι τους καὶ τὸ βάζουν ἀκόμη ἀπάνω σὲ τόσα θρησκευτικὰ ἰδρύματα, οἱ Τοῦρκοι ἀπόσπασαν μὲ τὴ βία αὐτὴ τὴν εὐπορη πρὶν πόλῃ ἀπὸ τοὺς Βενετσιάνους. Ἀπὸ τὴ στιγμὴν ἐκείνη ἡ εὐημερία τῆς ξεμηδενίστηκε, τὸ κάθε τι παραδόθηκε στὴν καταστροφή, οἱ τέχνες, τὸ ἐμπόριο, τὰ μνημεῖα, ἡ εὐφορία τῶν ἄγρων. Ἐσπειραν τὴν καταστροφή γιὰ χάρη τῆς Ἰδίας τῆς καταστροφῆς. Ἀφήνουν νὰ ξεπέφτουν καὶ νὰ χάνοντα

τά ύπεροχα χιρίρια πού πέρασαν στήν έξουσία τους. Δέν ώφελούνται από τή νίκη τους γιά τούς έαυτούς των, κι ούτε αὐτοί οί χριστιανοί ἀκόμη.

Τό λιμάνι εἶναι σχεδόν ἐπιχωματωμένο: εἶν' ἕνα μεγάλο τετράγωνο περιτριγυρισμένο ἀπό παλιούς τοίχους, πού ἐκτείνεται στ' ἀριστερά τῆς πόρτας, καί πού μέσα του μόλις βάρκες μποροῦν νά εἰσχωρήσουν.

Οἱ Ἕλληνες κατοικοῦν μερικά χωριά πρὸς τὰ νότια τῆς πόλης. Ἀπ' αὐτούς μπορεῖ νά προμηθευτεῖ κανένας ἄθλια ὑποζύγια γιά νά κάνει ἐκδρομές στό ἐσωτερικό τοῦ νησιοῦ, προπάντων γιά νά ἐπισκεφτεῖ τήν τοποθεσία τῆς παλιάς Σαλαμίνας⁹⁾ πού βρίσκεται διό λεῦγες μακριά, καί τή Λευκοσία πού σ' αὐτή φτάνει κανένας σ' ἕξι ὄρες ξαναπερνώντας τήν ὠρτία καί πλατειά πεδιάδα τῆς Μεσαορίας, πού μέσα της γίνηκαν τόσες φοβερές μάχες.

Αὐτό τό σημεῖο εἶναι τό πιό ἐνδιαφέρο στό νησί. Εἶναι ἐκεῖ πέρα πού ἤρθε νά ξεμπαρκάρεῖ ὁ Τεῦκρος ὁ ἀδελφός τοῦ Αἴαντα κατόπι πού διώχτηκε ἀπό τή Σαλαμίνα τῆς Ἀττικῆς καί πού ἴδρυσε τή Σαλαμίνα τῆς Κύπρου.

.....
.....¹⁰⁾

Εἶναι ἀπό τή Λάρνακα πού ξεκίνησα γιά νά πάω στή Λευκοσία: αὐτό τό ταξεῖδι γίνεται σ' ἕξι ἢ ἑπτὰ ὄρες μέ ἄλογο, κι' ἀπό ἕνα δρόμο τόσο συνεχισμένο πού θά μπορούσε εὐκόλα νά γίνει ἄμαξιτός. Ἄν δέν κάνω λάθος, νομίζω πὼς προσφέρουν ἀκόμα καί μίαν ἄμαξα στοὺς ταξειδιῶτες. Μ' ἄν δὲ σκοπεύουν νά κοιμηθοῦν δυὸ ἢ τρεῖς φορές στό δρόμο κάνουν καλὰ ν' ἀρνηθοῦν. Εἶναι πολὺ δύσκολο

πρᾶμα νά βρεῖ κανένας ἄλογο....καί σέλλες.

Μιὸ καί καβαλίσει ἕνας, ὅπως—ὅπως, αὐτὴ ἢ διαδρομὴ δὲν εἶναι παρά διασκέδαση. Ἀλήθεια δὲ βλέπει κανένας μεγάλα πράματα: ἀντικρύζει πάντα τὸν κάμπο. Τὰ πολλὰ χωράφια εἶναι ἀκαλλιέργητα, σκεπασμένα ἀπὸ θάμνα. Δὲν ὑπάρχουν δέντρα, ἐχτός στὰ χωριά. Στὴ μέση τῶν χωραφίων ἐδῶ κ' ἐκεῖ ἕνας βάτος. Τὰ ψηλῶματα εἶναι γυμνά, οἱ βράχοι ἀπὸ μίκα λάμπουν στὸν ἥλιο κι ἀντηχοῦν κούφιοι κάτω ἀπὸ τὰ πόδια τῶν ἀλόγων. Οἱ εἰσοδίες εἶναι φτωχές. Εἶδα νά θερίζουν στίς 4 τοῦ Ἀπρίλη, μὰ τό συφονάρι πού ἔκοβαν ἦταν ἀκόμη πρᾶσινο: ἔπρεπε νά τὸ γλυτώσουν ἀπὸ τ' ἀγριοράγωμα τῶν ἀκρίδων γιά νά μπορέσουν νά πληρώσουν τοὺς φόρους. Οἱ ἀκρίδες ἔφογαν κιόλας ἕνα μεγάλο μέρος. Κατόπι ἀπὸ τοὺς Τούρκους καί τίς ἀκρίδες πολὺ λίγο μένει στοὺς Κυπριώτες. Τὰ δρεπάνια πού χρησιμοποιοῦν εἶναι ἰσὸ μέγεθος πολὺ μεγαλύτερα ἀπὸ τὰ δικά μας. Στό δρόμο μοῦ μίλησαν πολλὰ γιά φίδια, ὄχεντρες καί γιά μαγικά: θά μπορούσα νά πιστέψω πὼς ζοῦσα στὸν καιρὸ τῆς Μήδειας ἢ τῆς Ἀρμίδας¹¹⁾ φαίνεται πὼς ὑπάρχουν πιὸ πολλὰ φίδια δωπέρα παρὰ στή Ρόδο. Σταθμεύουν στό μισόδρομο, σ' ἕνα ἑλληνικὸ χωριό· ἐκεῖ μπορεῖ νά βρεῖ κανένας καφέ αὐγά, ψωμί, νερό: εἶν' ἕνα καλὸ φαγι γιά ἕνα ἀνατολίτικο σταθμό.

Ἡ πόλη τῆς Λευκοσίας βρίσκεται στὴ μέση τῆς μεγάλης πεδιάδας τῆς Μεσαορίας πού τὴν περικυκλώνουν τὰ βουνά ἀπ' ὅλες τίς μεριές ἐχτός πρὸς τ' ἀνατολικά· ἐκεῖ τελειώνει στή θάλασσα. Ὁ Πεδιάσις (Πιδιάς) πού εἶναι ὁ πιὸ μεγάλος νερόδρομος τοῦ νησιοῦ καί πού τὸν πέρασα ξερό μέ τὰ πόδια, περνᾷ κάτω ἀπὸ τὰ τεῖχη

9) Γιά τὰ ἐρείπια τῆς Σαλαμίνας δὲς τὸν Ροκοτσε.

10) Σ.Μ. σελ. 282-285: σ' αὐτὲς διηγεῖται τὴν ἱστορία τῆς Σαλαμίνας Ἰσάμε πού τὴν ἤρξαν οἱ Τούρκοι.

11) Σ.Μ. μαγικὴ ἡρώιδα ἀπὸ τὸ *Jerusalem Liberata* τοῦ Τάσσου πού κρατοῦσε μέ τὰ μάγια τῆς μακρυὰ ἀπὸ τὸ στρατόπεδο τῶν σταυροφόρων τὸν ὠραῖο Ρενῶ.

της Λευκοσίας, ποτίζει δάκαيره την πεδιάδα της Μεσαορίας, από τη δύση στην ανατολή, και πάει να χυθεί στη θάλασσα, κοντά στην Ἀμμόχωστο. Μόλη την κακορίζικη του ὄψη γίνεται κάποτε ἀφορμή μεγάλης βλάβης. Στὰ 1930 ὄγκωσε τόσο πού ἡ πόλη της Λευκοσίας πλημμύρισε, ἕνας μεγάλος ἀριθμὸς σπιτιῶν χάλασε καὶ πολὺς κόσμος χάθηκε παρασυρμένος ἀπ' τὴ ροή του¹²) Ἡ πόλη τῆς Nicosie πού στις ἀρχές εἶχε τὸνομα Λευκοσία δὲν ἔγινε πρωτεύουσα δάκαιρου τοῦ νησιοῦ παρά κάτω ἀπὸ τοὺς Λουζινιανούς: ἔχει διατηρήσει πολλὰ σημάδια τῆς εὐμερίας πού εἶχε καὶ πού θὰ μπορούσε νάχει ἀκόμα. Μοῦ πῆρε δυὸ ὥρες νά κάνω τὸ γύρο τῶν τειχῶν ἔκανε ὑπερβολικὴ ζέστη: ἦταν πέντε τ' Ἀπρίλη. Τὰ ὀχυρώματα διατηροῦνται καλά, κ' εἶναι νεώτερης ἐποχῆς ἀπὸ τὰ τείχη τῆς Ἀμμόχωστος. Μερικά παλιά κανόνια εἶναι ἐκτεθειμένα στὴ σειρὰ στοὺς προμαχῶνες. Ὅλα εἶναι κάμωμα τούρκικο καὶ βενετσιάνικο καὶ μοναχὰ ἕνα εἶναι ἐγγλέζικο. Οἱ δρόμοι, γιὰ τὴν Ἀνατολή, εἶναι μεγάλοι καὶ κανονικοί, καὶ τὰ βενετσιάνικη κατασκευῆς σπιτία εἶναι χτισμένα ἀπὸ πελεκημένη πέτρα. Οἱ στέγες ὁμως εἶναι ἀπὸ χῶμα ἢ ἀπὸ τοῦβλα. Ἀνάμεσος τῶν σπιτιῶν ὑπάρχουν μεγάλοι καλλιεργημένοι χώροι κ' ἕνας μεγάλος ἀριθμὸς περιβολιῶν φυτεμένων με θαυμάσιες πορτοκαλιές, ρωδιές, συκιές, κυπαρίσσια, βερυκοκκιές, αμυγδαλιές, συκομουριές καὶ πλατάνους. Ὑπάρχουν πολλὰ κλήματα καὶ περισσότερες ἀπὸ ἑκατὸ φοινικές. Κι ὅλα αὐτὰ ποτιζόμενα πλούσια ἀπὸ ἕνα ρυάκι φερμένο ἀπὸ τὰ βουνὰ, καὶ περὼντας μέσα ἀπὸνα ὑδραγωγεῖο, χαρίζουν πλούσιο καρπὸ, πρασινάδα καὶ σκιά: εἶν' ἕνας ἀληθινὸς κήπος Ἐσπε-

ρίδων. Τὰ πορτοκάλια πουλιούνται σὲ πολὺ χαμηλὴ τιμὴ κ' εἶναι γλυκεῖα. Κι ὁμως δὲν πρέπει νὰ κοιτάζει κανένας τὰ περβόλια αὐτὰ ἀπὸ κοντά: εἶναι ἀκριβῶς κάτι μεταξὺ μιᾶς ἡμερῆς καὶ μιᾶς ἄγριας κατάστασης, ἴσως νὰ στέκουσιν πιὸ σιμὰ στὴν ἄγρια κατάσταση.

Ὅπως στὴν Ἀμμόχωστο, ἀντικρῶζει κανένας σὲ κάθε βῆμα τὸ θλιβερό θέαμα ὠραίων ἐκκλησιῶν ἀλλαγμένων σὲ τσαμιὰ, σ' ἀποθήκες, ἢ καταρειπωμένων: Βλέπει κανένας ἀκόμη τὴν Ἀγία Σοφιά, τὴν Ἀγία Κατερίνα, τὸν Ἅγιο Ἀντώνη, τὸν Ἅγιο Νικόλα. Ἡ Ἀγία Σοφιά ἦταν ἡ μητρόπολη πού σ' αὐτὴ οἱ Λουζινιανοὶ στέφονταν βασιλιάδες τῆς Κύπρου. Εἶναι πιὸ μεγάλη ἀπὸ τὴν Ἀγία Σοφιά τῆς Ἀμμόχωστος, κ' εἶναι ρυθμοῦ Γοθικοῦ¹³). Οἱ Τούρκοι ἐπιτρέπουν τὴν εἴσοδο σ' αὐτὴ χωρὶς δυσκολία καὶ χωρὶς ν' ἀπαιτοῦν τὸν τύπο τῶν παντούφλων. Δὲν κρατοῦν παρά τὸν τύπο τοῦ φιλοδωρήματος (μπαξίς). Κοντὰ στὴ μητρόπολη εἶναι τὸ ἀρχαῖο ἐπισκοπικὸ παλάτι: ἀπάνω στὴν πόρτα ὑπάρχει ἀσπιδωτὸ οἰκόσημο με τὸ σταυρὸ, τὴ μίτρα καὶ τὸ καπέλλο τοῦ καρδινάλιου. Το ἀρχαῖο παλάτι τοῦ Βενετσάνου κυβερνήτη καὶ τῶν βασιλιάδων τῆς Κύπρου εἶναι ἀκόμη τὸ οἶκημα πού σ' αὐτὸ διεξάγονται οἱ ὑποθέσεις τοῦ κράτους. Εἶναι σήμερα ἕνα παλιὸ κι ἄσκημο χτίριο, πού δὲν ἔχει παρά ἕνα ὠραῖο γοθικὸ παράθυρο καὶ στὴν πόρτα ἀπάνω μιὰ ἀσπίδα με τὰ οἰκόσημα τῶν Λουζινιανῶν. Εἶδα πίσω ἀπὸ τὰ κάγκελλα καμμιὰ εἰκοσαριά πρόσωπα πού περίμεναν τὸν πασὰ νάρθει νὰ τοὺς πουλήσει τὴ δικαιοσύνη. Ἀντὶ τοῦ βενετσιάνικου οἰκόσημου οἱ ἀκόλουθοι στίχοι ἔπρεπε νὰ βρίσκονται πάνω στὴν πόρτα παρόμοιων τόπων:

Ἐδῶ κεῖται ὁ Κλέων, αὐτὸς ὁ φιλάργυρος
πρόεδρος

(12) Παρόμοιο περιστατικὸ γίνηκε ξανά στις 10 τοῦ Δεκέβρη τοῦ 1839: σαρανταεφτά σπιτία κ' ἑκατὸν πενήντα μαγαζιά χάλασαν πλακωνοντας κάτω ἀπὸ τὰ εἰρεπιά τους δεκαεξὶ πρόσωπα καὶ περισσότερες ἀπὸ ἑκατὸ γκαμήλες.

(13) Δὲς τὴν περιγραφὴ ὄλων αὐτῶν τῶν ἐκκλησιῶν στὴ *Arihives des missions scientifiques*, Παρίσι, 1850, σ. 521.

πὸν πλουεῖ αὐστηρά τὴ δικαιοσύνη στὸν
κάθε πολίτη.

Γιατὶ φρονεῖ πὸς ἓνα τόσο σπάνιο πρᾶμα
Δὲν πρέπει νὰ δίνεται χωρὶς τίποτε.

F. de Neuf (14).

Οἱ Κυπριῶτες δὲν κουνήθηκαν στὸν
καιρὸ τῆς μεγάλης ἐπανάστασης πού
τάρσαξε τὴν Ἑλλάδα κι ὀλόκαιρο τ'
Ἀρχιεπίσκοπος στὰ 1820 καὶ στὰ κατο-
πινὰ χρόνια ὁ Κυβερνήτης ὄμοια τότε
ζητώντας κάποια πρόφαση γιὰ νὰ συγ-
κεντρώσει στὰ χεῖρια τοῦ τὸ ὑπόλοιπο
τῆς ἐξουσίας πού εἶχαν διατηρήσει ὁ
Ἀρχιεπίσκοπος κ' οἱ πρόκριτοι τοῦ
νησιοῦ, σκάρωσε μ' ἄσυνεχῶς κ' ἔφε-
ρε στὸ παλάτι τὴν 21η τοῦ Ἰουλίου τοῦ
1823⁽¹⁵⁾ πρῶτα τὸν ἀρχιεπίσκοπο καὶ
κατόπι τοὺς τρεῖς ἐπίσκοπους τοῦ πού
τοὺς σκότωσαν, μὲ δικὴ του διαταγὴ
οἱ γιανίτσαροι τοῦ. Κατόπι οἱ πρό-
κριτοι τοῦ λαοῦ εἶχαν τὴν ἴδια τύχη.
Ἐπειτα ἀκολούθησαν φόνοι καὶ λεη-
λασίες σ' ὀλόκαιρο τὸ νησί: αὐτὴ ἡ
κατάσταση κράτησε ἕξι μῆνες. Ἀπὸ
τὸν πληθυσμὸ ὅσοι μπόρεσαν νὰ σω-
θοῦν ἔφυγαν στὴν Καραμανιά κ' ὡς
τὴν Ἰταλία καὶ τὴ Γαλλία⁽¹⁶⁾).

Δὲν πρέπει νὰ παραξενεύεται πιά
κανένας βλέποντας τίς πιὸ ὠραίες χῶ-
ρες τοῦ κόσμου νὰ ἐρημώνονται ἀπὸ
πληθυσμὸ καὶ νὰ μαραίνονται, μιά καὶ
ἡ ἀδυναμία γιὰ συνεννόηση ἀνάμεσα

14) Σ. Μ. σελ. 2839: Ἀναφέρεται δωπέρα πὸς
ὁ Ἑρρίκος ὁ Α' ὑποδέχθηκε τὸν Ἅγιο Λου-
δοβίκο. Ἐπίσης ἀναφέρεται ἡ πολιορκία τοῦ
παλατιοῦ ἀπὸ τοὺς Τούρκους στίς 9/9/1570
καὶ τὸ πάθημα τῶν Ἐπισκόπων ὅπως τὸχε
σκαρῶσει ὁ Τζιλ Ὀσμάν, τὴ στάση τοῦ λαοῦ,
τὸ κάψιμό του καὶ τὸ φόνον τοῦ Τζίλη. Ὁ
χρονογράφος Κυπριανὸς ἦταν αὐτόπτης καὶ
περιγράφει τὸ κάζο καταλεπτῶς.

15) Σ. Μ. Ἡ σωστὴ ἡμερομηνία εἶναι
9/7/1821.

16) Γιὰ ὅλ' αὐτὰ τὰ γεγονότα δες: Rou-
queville, Ἱστορία τῆς Ἀναγέννησης τῆς Ἑλλά-
δας—Mās Lafrie στὸ *Correspondant* τῆς 25ης
τοῦ Ἰουνίου, 1847.—La Croix «Ἱστορία τῆς Ἑλ-
λάδας.—Marili «Ταξίδι στὸ νησί τῆς Κύπρου»
—Jauna «Ἱστορία τῆς Κύπρου».

στὰ χριστιανικὰ ἔθνη ἀφήκε τοὺς
μουσουλμάνους νὰ τίς κυριεύσουν καὶ
νὰ τίς κρατοῦν.

Ἄντικρυ στὸ παλάτι εἶναι ἡ δημό-
σια πλατεῖα στολισμένη μὲ μιά κολό-
να ἀπὸ γκρίζο γρανίτη πού μοιάζει
πολύ μὲ τίς κολόνες τῆς Βενετίας. Μὰ
μοιάζει τόσο πολὺ μὲ κείνες τῆς
Piazetta ὅσο κ' ἡ Λευκοσία μὲ τὴν πό-
λη τῶν δόγηδων.

Τὸ φτερωμένο λιοντάρι ὁμοίως λείπει:
πρέπει νὰ χεῖ πέσει χάμω μονάχο του,
γιατὶ ἀλλιῶτικα οἱ Τούρκοι σήμερα δὲ
θὰ κοπιάζαν νὰ τὸ ἐνόχλησουν.

Εἶναι σ' αὐτὴ τὴν πλατεῖα πού στίς
21 τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1823 ρίχτηκαν τὰ
αἵματοκυλισμένα πτώματα τῶν ἐπισκό-
πων καὶ τῶν προκριτῶν πού εἶχαν δο-
λοφονηθεῖ στὸ παλάτι.

Ὁ πληθυσμὸς τῆς πόλης εἶναι εἴκο-
σι χιλιάδες ψυχές. Λογαριάζουν 12,000
μουσουλμάνους, 7,000 Ἑλληνες σχι-
σματικούς, 150 ἄρμεναίους κ' ἄλλους
τόσους καθολικούς, κι ἀπὸ τοὺς οἱ
περισσότεροι εἶναι μαρωνίτες. Οἱ ἀριθ-
μοὶ αὐτοὶ πού μοῦ δόθηκαν ἀπὸ ντό-
πιους μοῦ φαίνονται ὑπερβολικοὶ. Ἄλ-
λοι δὲ βάζουν τὸν πληθυσμὸ πάνω
ἀπὸ 12,000 ψυχές.¹⁷⁾

Ὁ θρησκευτικὸς ἀρχηγὸς τῶν Ἑλ-
λῆνων εἶναι ὁ πρῶτος μητροπολίτης
κ' ἔχει τὸν τίτλον τοῦ ἀρχιεπίσκοπου
τῆς Λευκοσίας πού σ' αὐτὴ κατοικεῖ.
Πρέπει νὰ τὸν ἐκλέξει τὸ ἔθνος καὶ νὰ
ἐπικυρώσει τὴν ἐκλογὴ του ἡ Πύλη,
μὰ μὲ διαβεβαίωσαν πὸς τίς πιὸ πολ-
λές φορές διορίζεται ὀλοῖοια ἀπὸ τὸ
σουλτάνο πού δὲ συμβουλευεταὶ κανέ-
να. Αὐτὸς ὁ ἀρχιεπίσκοπος εἶναι ὁ-
λωτδιδίου ἀνεξάρτητος ἀπὸ τὸν πα-

17) Οἱ ἀριθμοὶ αὐτοὶ διαφέρουν ἀπὸ κεί-
νους τῶν προηγουμένων ἐκδόσεων: φρονῶ
πὸς στέκουν πιὸ κοντὰ στὴν ἀλήθεια χωρὶς
νὰ μπορῶ νὰ ἐγγυηθῶ τὴν τέλεια ἀκρίβεια
τους. Εἶναι ὑπερβολικὰ δύσκολο νὰ πάρει
κανένας πληροφορίες. Οἱ ὑπάλληλοι τῆς κυ-
βέρνησης εἶναι ἀγενεῖς κι ἀμόρφωτοι, οἱ ἄλ-
λοι δὲν ξαίρουν περισσότερα καὶ φοβοῦνται
νὰ ἐκτεθοῦν: ἂν συμβουλευεταίτε δέκα πρό-
σωπα, τὰ πέντε δὲν λένε τίποτε κ' οἱ ἄλλοι
σὲς ἀπατοῦν.

τριάρχη της Κωνσταντινούπολης. "Ετσι τὸ ποίμνιο τοῦ ἀποτελεῖ τὸ πέμπτο κομμάτι τοῦ ἑλληνικοῦ σχίσματος. Ὁ κἀὼ κληρὸς εἶναι πολυάριθμος, μὰ εἶναι, ὅπως παντοῦ, παντρεμένος, πολὺ λίγο μορφωμένος καὶ σ' ἄθλια κατὰ-σταση. Γιὰ νὰ συντηρήσουν τὶς οἰκογάνεις τοὺς αὐτοὶ οἱ παπάδες ἀναγκάζονται νὰ γίνονται ἐργάτες, τεχνίτες καὶ συχνὰ φύλακες χοίρων. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος ἔχει ὡς χωροεπίσκοπους τοῦ, τοὺς δεσποτάδες τῆς Λάρνακας, τῆς Πάφου καὶ τῆς Κερήνειας πὸ μένουν κ' οἱ τρεῖς στὴ Λευκοσία. Οἱ Ἕλληνες δὲν ἔχουν λαμπρὲς θρησκευτικὲς οἰκοδομὰς. Ὁ καθεδρικός ναὸς βρίσκεται μέσα στὴ διαμονὴ τ' ἀρχιεπισκόπου.

Εἶχα τὴν τιμὴ νὰ κουβεντιάσω μὲ τοὺς τέσσερις αὐτοὺς δεσποτῆδες¹⁸⁾ καὶ τοὺς βρήκα πολὺ λιγώτερο προδιατεθειμένους ἐναντίο τῶν καθολικῶν παρὰ ὅπουδῆποτε ἄλλοῦ. Ὁ σημερινὸς μητροπολίτης πὸ ἔχει τρόπους ἀξιοπρεπεῖς κ' εὐγενικοὺς, εἶναι πὸ πολὺ μορφωμένος ἀπ' ὅ,τι εἶναι συχνὰ οἱ συνάδελφοι τοῦ στὴν Εὐρώπη, Δὲ θᾶξθελα νὰ τὸν πολυαδικήσω στα μάτια τῶν ὁμόθρησκων τοῦ, μὰ μοῦ φάνηκε νὰ σιμώνει τοὺς καθολικοὺς πὸ πολὺ παρὰ ὅλοι οἱ ἄλλοι, καὶ πὸς θὰ προτιμοῦσε πολὺ νὰ διορίζεται ἀπὸ τὸ διάδοχο τοῦ Ἁγίου Πέτρου παρὰ ἀπὸ τὸ διάδοχο τοῦ Μωχαμέτη.

Οἱ Φραγκισκανοὶ πατέρες κρατοῦν ἓνα πανδοχεῖο πὸ σ' αὐτὸ μποροῦν νὰ κατεβαίνουν οἱ ταξειδιῶτες. Βρίσκει κανένας ἐκεῖ πὸ πολὺ καλὴ διάθεση παρὰ ἄνεση¹⁹⁾. Ὑπάρχουν διὸ παπάδες, κ' ἓνας λαϊκὸς ἀδελφός.

18) Σ.Μ. "Ἄν τὸ β' ταξειδί ἐγινε ὅπως βγαίνει ἀπὸ τὴν ἐπιστολὴ στίς σελ. XII-XIV. πρὶν τοῦ 1853 καὶ κατόπι ἀπὸ τὸ 1849 τότε ὁ ἀρχ. καὶ οἱ ἐπίσκοποι εἶναι: Κύριλλος, Μελέτιος, Μελέτιος καὶ Χρῆτων.

19) Ὁ καυμένος ὁ *Jacque Coeur*, κατόπι ἀπ' τὴν καταδίκη, τοῦ ἤρθε ζητώντας καταφύγιο στὴν Κύπρο κ' ἐκεῖ ἵδρυσε ἓνα πανδοχεῖο γιὰ τοὺς προσκυνητὲς κ' ἓνα μοναστήρι γιὰ τοὺς *Carmes* "Ἐχει ταφεῖ σ' αὐτό.

Πέντε ἢ ἕξι μικρὰ χωριά ἀποτελοῦν τὰ προάστεια τῆς Λευκοσίας. Ἡ πεδιάδα ἀρκετὰ κυματιστὴ πὸ γειτονεύει μὲ τὴν πόλη εἶναι γόνιμη κ' ὑποφερτὰ καλλιεργημένη. Στὸν ἴσιο δρόμο ἀπὸ τὴ Λευκοσία στὴν Κερήνεια δὲν ὑπάρχει οὔτε ἓνας κατοικημένος τόπος μὸλο πὸ ἡ ἀπόσταση εἶναι πέντε λεῦγες. Στὸ μισὸ δρόμο περνάει κανένας ἓνα κάπως ψηλὸ βουνό. Στοὺς λόφους ἀπάνω ὑπάρχουν κάποια ἀπομεινάρια ἀπὸ βλάστηση: χαρουπιές, πεῦκα, θάμνα, στίς πεδιάδες τὸ πὸ ὁμορφο γιαισεμί. Ἡ βορεινὴ πλαγιά κατεβαίνει ἤρεμα πρὸς τὴ θάλασσα, κ' εἶναι ἀσύγκριτα πὸ ὠραία ἀπὸ κείνη τοῦ νότου. Ἡ κατοφερικὴ γῆ πὸ βρίσκεται στα πόδια τῶν βουνῶν εἶναι πλατεῖα μὴ λεύγα ἀπάνω-κάτω. Εἶναι ὀλοσκεπασμένη ἀπὸ ἐλιές καὶ χαρουπιές.

Τὸ Κάστρο τῆς Κερήνειας μοιάζει ἀπὸ μακρὰ μ' ἓνα πύργο, ἀπὸ κοντὰ εἶναι κάτι λιγώτερο ἀπὸ τὸ τίποτε: ἐρείπια πὸ τὰ ὑπερασπίζονται καμὶά δωδεκαρία κανόνια κ' ἓνα σῶμα ἀπὸ εἴκοσι στρατιῶτες τῆς πεντάρας. Ἡ πόλη εἶναι ἓνας σωρός ἀπὸ χαμηλὰ καὶ φτωχὰ σπίτια: τὸ λιμάνι στὴν πὸ μεγάλη τοῦ ἔχταση ἔχει τὸ μάκρος μῆ-θς φρεγάδας καὶ στὸ βάθος χῶνει ἓν ἄνθρωπο. Δὲ φρονῶ πὸς ἡ Κερήνεια ἔχει περισσότερους ἀπὸ 600 κατοίκους. Τὸ ὄνομα *Cérina*⁽²⁰⁾ πὸ παράγεται ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ λέξη *κηρός* φανερώ-ναι πὸς ὑπῆρχαν ἄλλοτε ἐδῶ πολλὲς μέλισσες. Ὑπάρχουν κοντὰ στὴ θάλασσα ἀρχαῖοι τάφοι γνωστοὶ μὲ τὸνομα τάφοι τῶν εὐγενῶν (*sépulcres des gentils*).²¹⁾

(20) Γράφεται ἐπίσης *Cerinia*, *Ceraunia* καὶ *Cinyria*.

(21) Σ.Μ. Ἀναφέρεται σ' ἐπεισόδια ἀπὸ τὴν ἱστορία τῆς Κερήνειας, στὸ Πελλαπαῖς καὶ στὰ Ἐκαστὸ Σπίτια τῆς Ρήγαινας, μέρη πὸ ὁμῶς δὲν εἶδε:

Στό δεύτερό μου ταξίδι μπάρκαρα στην Κερήνεια γιά νά πάω στην Άλεξαντρέττα.

"Άς γυρίσουμε τώρα στη Λάρνακα γιά νά μπαρκάρουμε έκει γιά τή Συρία μά στό δρόμο θ' μου έπιτραπεί βέβαια νά θυμηθώ άκόμη μερικά πράματα.

Οί περίφημοι άντρες πού έβγαλε αυτό τό νησί, καί πρό πάντων όσοι τήν έπισκέφτηκαν, είναι άμέτρητοι.

Ό Ζήνωνας, ό πιό άύστηρός φιλόσοφος τής άρχαιότητας, ήταν άπ' τό Κίτιο· ό Διοσκορίδης, ό Εϋδημος, ό Δημόνακτας κι ό Φιλόλαος ήταν όλοι φιλόσοφοι κυπριώτες· ό Ιστοτικός "Άριστος ήταν άπό τή Σαλαμίνα καθώς κι ό "Ηγήσαντρος κι ό Δημήτριος. Ό Δημοχάρης κι ό Κλέαρχος ήταν άπ' τούς Σόλους· ή γυναίκα τοϋ άυτοκράτορα Ίουστινιανού, ή Θεοδώρα, γεννήθηκε στό Κυπριακό νησί. Ό γλύπτης Πυγμαλίωνας, πού είχε άγαπήσει τό άγαλμα πού έκανε, ήταν κυπριώτης.

Ό Σόλωνας παρεπιδημώντας στην Κύπρο δέθηκε με φίλια μ' ένα άπ' τούς βασιλιάδες τής, τόν όρμήνεψε ν' αλλάξει τή θέση τής πρωτεύουσάς του καί τόν βοήθησε νά τήν ξαναχτίσει άπό εύγνωμοσύνη ό βασιλιάς έδωκε τόνομα Σόλοι σ' αυτή τή νέα πόλη κι έγινε ή πιό σπουδαία πόλη τοϋ νησιού κατόπι άπό τή Σαλαμίνα. Ό Κίμωνας, ό γιός τοϋ Μιλτιάδη, πέθανε στό Κίτιο. Ό Κάτωνας, πού ύποδούλωσε κ' έκανε τό νησί αυτό ρωμαϊκή έπαρχία τήν άπογύμνωσε άπ' όλους τούς θησαυρούς του πού ίσοδυναμούσαν με έφτά χιλιάδες τάλαντα (σαράντα έκατομύρια φράγκα).

(22)

22) Σ.Μ. Όνοματίζοντας τούς περίφημους άντρες πού βγήκαν άπό τό νησί ή πού τό έπι σκέφτηκαν φτάνει ίσαμε τέν "Άγιο Λουδοβίκο.

Είναι στό έμπόριο τής καί στη γοιμότητα τοϋ έδάφους τής κατόπι, πού ή Κύπρος χρωσάει τό μεγάλο βαθμό τής ευημερίας τής. Μόλη τήν κατώσή τής παράγει άκόμα μιάν άρκετά μεγάλη ποσότητα άπό κριθάρι καί σιτάρι, άπό λάδι, καπνό, άλάτι, χαρούπια, μαλί. Τά κρασιά τής, μόλο πού στη γεύση θυμίζουν τό κατράμι, έχτιμούνται τόσο στην Εϋρώπη όπως ή ρακή καί τά μυρωδικά τής στην Άνατολή. Πιάνουν στό νησί μιá έξαιρετική μεγάλη ποσότητα άμπελοπούλια. Γιά νά μπορέσουν νά κάνουν έξαγωγή τά βάζουν στό ξύδι μέσα με διάφορες ούσιες γιά νά τά διατηρούν. Ό άρχιεπίσκοπος τής Λευκωσίας μου δώρισε μερικά κομμάτια. Δέ γεύτηκα ποτέ πριν ένα πιό άπάσιιο όρεχτικό.

Σήμερα μόλις τό ένα δέκατο έχτ τής γής είναι καλλιεργημένο. Κι όμως πολύ λίγο θά χρειαζόταν γιά νά δοθει σ' αυτό τό άραίο νησί, με τά τόσα πλούσια στοιχειά πού κατέχει, ένας πολυάριθμος πληθυσμός καί μιá μεγάλη σημασία στην Άνατολή.

Σηκώσαμε άγκυρα στις πέντε τό βράδυ καί σε διάστημα λιγώτερο άπό δώδεκα ώρες είμαστε στό Βερούτι.²³⁾

Μεταφρ. ANT. INTIANΟΣ

23) Σ. Μ. Όπως αναφέραμε στό εισαγωγικό σημείωμα ή Κύπρος αναφέρεται επίσης στις σελίδες 460 καί 663. Σ' αυτές περιγράφεται κάποιο μετεωρολογικό φαινόμενο πού παρατήρησε ό συγγραφέας άπό τό Βzommar ενώ έδυσε ό ήλιος άντίκρυ, άπάνω άπό τό νησί.

ΦΩΤΟΣ ΠΟΛΙΤΗΣ*

Ὁ κ. Ἀθανασιάδης μᾶς δίνει μιὰ περιγραφικὴ, δηλ. πὺ ἀποφεύγει νὰ εἶναι κριτικὴ, ἔκθεση τῆς πνευματικῆς στάσεως τοῦ Φ. Πολίτη. Ἀναφέρει, πῶς ἡ κοινὴ γνώμη ἔκρινε τὸ ἔργο του ἀσυστηματοποιήτο· πῶς ὅλοι εἶδαν στὸ σκηνοθέτη Φ. Πολίτη τὸν ἄνθρωπο, πὺ σκλάβωνε τὸν ἠθοποιὸ ἐμποδίζοντας τὴν ἀνάπτυξή του· πῶς ἐπικρίθηκε ἡ ἀκαμψία του σὲ ὄρισμένα προβλήματα τῆς ζωῆς καὶ τῆς τέχνης. Προχωρεῖ στὴν ἔκθεση τοῦ κυρίου σκοποῦ του, δηλ. μᾶς δείχνει πῶς ὁ Πολίτης ἀντίκρουσε τὴ νεοελληνικὴ πραγματικότητα:

Ὁ Πολίτης στὴ σημερινὴ κοινωνία μᾶς ἔβλεπε τὴν ἄλλειψη κοινῆς πνευματικῆς παραδόσεως, τὴν ἀνυπαρξία ἐνός μακρινοῦ καὶ ὑψηλοτέρου σκοποῦ, πὺ θὰ ἀντικαθιστοῦσε ἐκεῖνο, πὺ πρὶν ὀνομάζαμε μεγάλη Ἰδέα. Ἐπέκρινε τὴν ἐκκλησία γιὰ τὴν τυπολατρεία τῆς τὴν πολιτικὴ γιὰ τὸ ἀνερομάτιστο καὶ τὴν κενολογία τῆς τὴν παιδεία γιὰ τὴν προσήλωσιν σὲ κενὰ ἄζωα εἰδώλα τοῦ παρελθόντος. Χαρακτήριζε τοὺς νεοέλληνες ὡς ἐθελοδούλους· λάτρεις μᾶς περασμένης ἐποχῆς, ἡ ὁποία μέσα ἀπὸ τὴ σχολαστικὴ διερμηνυστὴ τῆς στὰ σχολεῖα τῆς Μέσης καὶ στὰ Πανεπιστήμιά μᾶς παραμένει σ' ἐμᾶς ἄπιαστὴ οὐσιαστικὰ καὶ ἀκατάληπτη. Ὁ Πολίτης ἔβλεπε γενικὰ τὴν ἀποκαρδιωτικὴ **νεότητά** στὴν ἀτομικὴ καὶ κοινωνικὴ ζωὴ μᾶς καὶ ζητοῦσε τὴν πλήρωσιν τοῦ κενοῦ μὲ ὄρισμένο πνευματικὸ καὶ ἠθικὸ περιεχόμενο. Ὁδηγοῦσε καὶ δίδασκε τὴν **Ἐλευθερία**, τὴν ἀσίγαστὴ τάσιν γιὰ αὐτοέρευνα, αὐτοκριτικὴ, τὴν πλή-

ρωσιν τῆς ζωῆς μᾶς μὲ πνευματικότητα. Ζητοῦσε τὴν πλήρωσιν τοῦ ἑαυτοῦ μᾶς ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ μᾶς, τὸ ἐσωτερικὸ σκάψιμο καὶ τὴν ἐκβάθυνσιν. Στηριζόταν γι' αὐτὸ πρὸ παντὸς στοὺς νέους. Αὐτοὶ ἦσαν ἡ ἐλπίδα του μέσα στὸ ἀπογοητευτικὸ περιβάλλον. Γιὰ τοῦτο, ὅταν ἔβλεπε πῶς οἱ νέοι σέρνονται στὴ συνήθεια τῆς καθιερωμένης κενῆς ζωῆς μᾶς λυπόταν κατάκαρδα καὶ ὀργιζόταν.

Αὐτὰ τὰ στοιχεῖα τῆς σκέψεως τοῦ Πολίτη ξεχωρίζω ἀπὸ τὴν ἐργασία τοῦ κ. Ἀθανασιάδη, ὁ ὁποῖος ζητήσε νὰ γνωρίσῃ τὸ δάσκαλο του καὶ ὄχι νὰ τὸν τοποθετήσῃ καὶ νὰ τὸν κρίνῃ.

Ἐν τούτοις ἦταν ἀπαραίτητὴ μιὰ ἱστορία τῶν ἰδεῶν τοῦ Πολίτη, γιὰ νὰ ἀποδειχθῇ κατὰ πόσον αὐτὲς ὀφείλονται σ' ἓνα πνεῦμα, πὺ ἀντλήσε ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ του. Ἄς λεχθῇ λοιπὸν ὅτι εἶναι ἐντελῶς εὐδιάκριτες οἱ πηγές, οἱ βασικὲς ἀφετηρίες τῶν σκέψεων του. Διακρίνεται καθαρὰ ἡ ἐπίδρασις τῆς ρομαντικῆς φιλοσοφίας τοῦ Hegel, τῆς θεωρίας γιὰ ἐλευθερία καὶ λύτρωσιν τοῦ Schiller, τῆς φιλοσοφίας τῆς διαγωγῆς τοῦ Goethe, πὺ ζητᾷ τὸν αὐτοσεβασμὸ, τῶν ἀντιλήψεων τοῦ Nietzsche γιὰ τὸν ἠθικὸ μηδενισμὸ τῆς νεώτερης ἐποχῆς. Ἀκόμα ὁ Πολίτης ἀπηχεῖ τίς μεταπολεμικὲς ἰδέες γιὰ τὴν ἀνάγκη προσοχῆς στοὺς νέους καὶ τέλος, στὸ σκηνοθετικὸ του ἔργο, στηρίζεται στὶς ἀντιλήψεις τοῦ Reinhardt.

Ὁ Πολίτης δὲν εἶναι πνεῦμα πρωτότυπο οὔτε ἔχει μορφώσει μιὰ δική του αὐτοσυνεπῆ κοσμοθεωρία. Παρὰ ταῦτα εἶναι ἓνας εἰλικρινὰ πνευματικὸς ἄνθρωπος, ἀπὸ τοὺς ἐλάχιστους πὺ ἀνάδειξε ἡ νεώτερη Ἑλλάδα. Ἄλλὰ καὶ μὲ τὸ νὰ εἶναι ἓνα καθαρὸ πνεῦμα λίγη θέσις δίνει στὴ

*) Ἀπ' ἀφορμὴ τὸ βιβλίον τοῦ κ. Τ. Ἀθανασιάδη «Πῶς ἔβλεπε τὴ νεοελληνικὴ πραγματικότητα ὁ Φῶτος Πολίτης» Ἀθήνα, 1936.

φαντασία και στο συναίσθημα. Ὁρθολογιστὴς στὸ βάθος, δὲ ζήτησε παρὰ νὰ στηρίξη διαλεκτικὰ ἐκεῖνα, ποὺ διάβασε, ποὺ πίστεψε καὶ θεώρησε δικὰ του. Καὶ μὴ τὸ φανατισμὸ, ποὺ σχεδὸν πάντοτε ὑπῆρχε ὡς ὑπόστρωμα τοῦ πνεύματός του, ἡ ζέση τοῦ ἔλειπε, κάποια ψυχρότητα διέτρεχε τὸ στοχασμὸ του καθὼς μᾶς ὁδηγοῦσε πάντοτε στὰ ὑψηλὰ στρώματα τῆς σκέψεως ὅπου δὲ φωτίζει ἀρκετὰ καὶ δὲ θερμαίνει ἀρκετὰ ὁ ἥλιος μιᾶς ὀλοκλήρης ψυχῆς. Ἦταν ἓνα εἶδος Φάουστ, ἓνας Φάουστ προτοῦ γνωρίση τὴν τραγικὴ ἀμφιβολία, προτοῦ ἀναταράξη μὲ τὸ τραγικὸ ἐρωτηματικὸ του τὴν ἀξία τοῦ πνευματικοῦ θησαυροῦ, ποὺ εἶχε ἀποταμιεύσει, ὁ Φάουστ γνώση καὶ ἰδέα προτοῦ γίνῃ ἀπόλαυση καὶ συναίσθημα, φαντασία καὶ δράση. Ἐνας προ-Φάουστ. Ζητώντας ἀπὸ τοὺς συγχρόνους του νὰ πληρώσουν τὸ κενὸ τοῦ ρυθμοῦ τῆς ζωῆς τους μὲ τὴ λαχτάρα πρὸς τὰ πνευματικὰ πράγματα εἶχε λησμονήσει τὶς ἀνάγκες τοῦ ὀλοκλήρου ἀνθρώπου. Δὲν ἐδικαιολόγησε ποτέ τὰ πετώντα καὶ ὠραῖα ἄσκοπα ὄνειρά μας, ποὺ πλάθουν κάθε μέρα τὴ ζωὴ μας, καθὼς ἡ ζωὴ μας εἶναι βγαλμένη κυρίως ἀπὸ τὰ ὄνειρα αὐτὰ πολὺ περισσότερο παρὰ ἀπὸ τὸ ἀπομονωμένο πνεῦμα, τὸ στοχασμὸ καὶ τὴ συλλογὴ. Δὲν ἐδικαιολόγησε τὶς ἀδυναμίες, διότι νιτσεικὰ σκεπτόμενος ζήτησε ν' ἀντικρύσῃ μονάχα τὸ δυνατόν ἀνθρώπο, τὸν ἀφήρημένο καὶ ἀνυπαρκτὸ ὑπεράνθρωπον. Δὲν ἔσκυψε μὲ συμπάθεια καὶ δὲ συγχώρεσε τὰ ἀνθρώπινα πάθη. Ζήτησε καλύτερους ἀνθρώπους μονάχα στὴν περιοχὴ τοῦ πνεύματος, καὶ τέκνο περισσότερο μιᾶς εὐρωπαϊκῆς ρασιοναλιστικῆς ἀντιλήψεως, μᾶς θέλησε νὰ ζήσουμε—πολὺ ὀρθά—τὴν πνευματικὴν ζωὴ, ἀλλὰ—ὀλιγώτερο ὀρθά—ἄφησε νὰ ἀτροφῆσθαι τὸ ὄνειρο. Καὶ ὅμως μεγάλοι ἀνθρώποι καὶ λαοὶ εἶναι ὄχι

μόνον ἐκεῖνοι, ποὺ πνευματοποιοῦν τὴν ζωὴ τους, ἀλλὰ κ' ἐκεῖνοι συγχρόνως ποὺ γνωρίζουν νὰ ὄνειρεύονται. Χωρὶς ὄνειρα ὅπως καὶ χωρὶς διαβρωτικὰ πάθη, χωρὶς λεπτὰ καὶ ἐξευγενισμένα αἰσθήματα—ἓνα αἰσθημα εὐγενισμένο εἶχε ξεχωριστὰ μονάχα ὁ Πολίτης, τὸν αὐτοσεβασμὸ—καλλιεργούμενο μόνο πνευματικὰ, λυτρωνόμενοι μόνο πνευματικὰ ἀχρηστεύουμε τὸν ἀνθρώπο, δηλ. τὸν ὀλοκλήρο ἀνθρώπο.

Καὶ αὕτῃ εἶναι ἴσα ἴσα ἡ κραυγὴ τοῦ κινδύνου, ποὺ ἄφησε ν' ἀκουσθῇ ἡ νεώτερη ἐποχὴ: ὁ κίνδυνος ἀπὸ τὸ πνεῦμα, τὸ ὑπερσιτισμένο εἰς βάρος τῶν ἄλλων δυνάμεων τῆς ψυχῆς ποὺ πᾶνε γιὰ νὰ γίνουν ἀτροφικές. Γι' αὐτὸ σήμερα ἡ «ἐλευθερία» τοῦ Schiller νοεῖται ὄχι πειὰ σὰ μιὰ ἀκατασίγαστη διαλεκτικὴ τῆς νοήσεως μόνο ἀλλὰ σὰ μιὰ διαθεσιμότητα ὀλοκλήρου τοῦ εἶναι μας.

Τέτοιος ὁ Φ. Πολίτης, εἶναι ἀπὸ κληρονομικότητα καὶ ἰδιοσυγκρασία ἓνας καθηγητὴς. Μὰ καθηγητὴς, ὄχι μὲ τὴν ἑλληνικὴ ἐκδοχὴ τῆς λέξεως—δηλ. περίπου ὁ πνευματικὰ ἡσυχασμένος ἀνθρώπος, ποὺ διδάσκει ἐπὶ τριανταπέντε χρόνια ὅτι ἔχει μάθει μιὰ γιὰ πάντα—ἀλλὰ μὲ τὴν εὐρωπαϊκὴ ἔννοια *προφέσορας* δηλ. μονόπλευρος πνευματικὸς ἀνθρώπος. Ὡστόσο χρήσιμος, πολὺ χρήσιμος. Θὰ παραμείνῃ ἱστορικὸς ὁ ρόλος του στὴ διαδρομὴ τοῦ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ μας. Μαζὶ μὲ τὸν Γ. Ἀποστολάκη χτύπησε τὴν κοινότητα, ζήτησε τὴν πραγματικὴ πνευματικὴ ἀνησυχία, τὴν ἐσωτερικότητα, καυτηρίασε τὸ βερμπαλισμὸ, τὴν κενὴ ρητορεία στὴν τέχνη, τὴ σκέψη καὶ τὴ ζωὴ μας: Ἐκρινε καὶ καταδίκασε τελειωτικὰ μιὰ κατάσταση. Ὁ Πολίτης—καθὼς καὶ ὁ Ἀποστολάκης—δημιουργικὸ πνεῦμα δὲν εἶναι, ἀλλὰ ὑπῆρξαν καὶ οἱ δύο τοὺς πρόδρομοι *προφέσορες* μιᾶς βαθύτερης καλλιέργειας. Ἦρθαν σὲ σύγ.

κρουση με τό περιβάλλο και ύπῆρξαν ὄρηται.

Ἄλλὰ εἶναι φανερό σήμερα, ὅτι τὰ κηρύγματα τοῦ Πολίτη ὑπῆρξαν ὡς ἓνα προχωρημένο σημεῖο στείρα και ἄκαρπα. Πρῶτα, διότι ὁ ἴδιος αὐτοεπαναλαμβανόμενος ἐκούρασε στό τέλος ἀντί νά ἐρεθίσῃ εὐεργετικά, και δεῦτερο, διότι καθῶς ὁ προβαλλόμενος ἀπό αὐτόν τύπος ἀνθρώπου στέκεται πολύ μακρυά, ἔδωκε τήν ἐντύπωση τοῦ ἀφθάστου και ἀπό νωρίς ἀπήλπισε ἀντί νά κουράσῃ ἀπλῶς ἐκείνον, πού θά πήγαινε νά τόν φθάσῃ. Ὁ Πολίτης σάν κήρυκας τοῦ ἰδεατοῦ και τοῦ ἀπολύτου ὑπῆρξε μᾶλλον ἓνας ρομαντικός τῆς πνευματικῆς καλλιέργειας. Πῆγε νά σώσῃ ἀνθρώπους, ἀλλά δέν ἔσωσε κανέναν, διότι ὁ καθένας φοβήθηκε τόν ἴλιγγο τῆς ἀποστάσεως ἀπό τό ἰδανικό, πού τοῦ προβλήθηκε. Ὁ ἄνθρωπος ζῆ και προσδεύει ἀπάνω στή γῆ αὐτή με βήματα μικρά πρὸς σταθμούς κοντινούς.

Εἰδικώτερα ὁ Φ. Πολίτης παρουσιάστηκε και κριτικός τῆς λογοτεχνίας, ἀλλά κριτικός τῆς λογοτεχνίας δέν εἶναι. Παίρνοντας τὰ ἔργα μᾶλλον σαν ἀφορμή γιά νά κηρύξῃ τίς μοραλιστικές ἀντιλήψεις του, εἶχε πολύ μικρή ἱκανότητα νά διακρίνῃ ἀπό καλλιτεχνική ἀποψη (δηλ. σάν σύνθεση μορφῆς και περιεχομένου) ἓνα ἔργο και ὅλη ἡ ἀξία τοῦ λογοτεχνήματος στεκόταν γι αὐτόν στά ἠθικά και πνευματικά φόντα. "Ὀντας ἔτσι κάτι σαν ἓνας Τολστόι, ἀπό τᾶλλο μέρος εἶχεν ἐλάχιστη ὄρεξη και δύναμη νά παραδοθῇ στόν κόσμο τῆς φαντασίας και τοῦ συναισθήματος ἓνος ἔργου ἢ σέ μιὰ καθαρῇ ὁμορφιά ἢ σέ μιάν ἀπλή ἀλλά και μεγάλη εἰκονιστική δύναμη (ὅπως ὁ Παπαδιαμάντης) ἢ νά αἰχμαλωτισθῇ ἀπό κείνο πού ἡ σημερινή καλλιτεχνική ἀντίληψη ὀνομάζει ἀτμοσφαιρικότητα και σέ ἄλλη περίπτωση, μουσικότητα.

"Ἐτσι πλασμένος ὁ Πολίτης, δέν

εἶχεν ἐκεῖνο, πού ὀνομάζουμε καλλιτεχνικό *bon sens* και γιά τοῦτο δέν κατῶρθονε νά ξεχωρίσῃ τὰ πραγματικά ταλέντα και νά τὰ ἀναδείξῃ. Θά ὑπάρξῃ ἐδῶ ἰσχυρῇ ἀντίρρηση, ὅτι ὁ Πολίτης διέκρινε τό Σολωμό—μετά ἢ μαζί με τόν Ἀποστολάκη. Βεβαίως τόν διέκρινε, ἀλλά στάθηκε ἀδύνατος νά τόν ἀναδείξῃ καλλιτεχνικά και δέν εἶναι βέβαια τό στοιχεῖο τῆς λύτρωσης, πού ἀνέσυρε ἀπό τό ἔργο του, ἡ καλλιτεχνική του δικαίωση και ἀναντίρρητα μόνο μιὰ τέτοια δικαίωση στηρίζει τό καλλιτεχνικό ἔργο.

Πόσο, τώρα, τό μοναδικό κριτήριό του, ἡ ἔννοια τῆς λυτρώσεως, εἶναι κάτι ἀπροσδιόριστο με θετικό τρόπο και κινδυνεύει νά ρίξῃ σέ κακοτοπιές ἐκεῖνον, πού ὀπλίζεται μ' αὐτό, γίνεται φανερό ἀπό τίς περιπτώσεις, πού ὁ Πολίτης ἀπέδωκε τό στοιχεῖο τῆς λύτρωσης και θεώρησε γιά τοῦτο ὡς ἀξιόλογα ἔργα ἄβαθα ἐντελῶς, ἔργα ἀπλῶς ἀποφάσεως ἢ δεξιολογίας και οὐδεμιᾶς οὐδεπῶποτε λυτρώσεως, ὅπως ἐκεῖνα τὰ πεζογραφικά τοῦ Βλαχογιάννη και τοῦ Μελά.

Ὁ Φ. Πολίτης δέν ἦταν λογοτεχνικός κριτικός, ἦταν ἓνας διανοούμενος κ' ἓνας μοραλίστας με ἀπουσία δυνάμεως γιά καθαρῇ καλλιτεχνική συγκίνηση, ἓνας ἱεραπόστολος τοῦ πνεύματος παντοῦ και πάντοτε. Ἡ δὲ παρουσία τόσο μορφικοῦ στοιχείου στό σκηνοθετικό του ἔργο—ἐκτός ἀπὸ τῆ σπάνια καλλιτεχνικήν ἐναρμόνιση τῆς σκηνικῆς μορφῆς τοῦ δράματος με τήν βαθύτερη ἔννοια τοῦ δράματος, ὅπως τήν ἐπέτυχε στόν «Οἰδίποδα Τύραννο»—ἢ παρουσία πλουσίου μορφικοῦ στοιχείου στή σκηνοθετική του πράξη ὄχι μόνο δὲ διαψεύδει τοὺς ἰσχυρισμούς μου, ἀλλά τὸναντίο ἐνισχύει τήν ἐντύπωση μιᾶς ἀντιφατικότητας και μιᾶς ἀδυναμίας γιά τήν τελειωτική, τήν ὀργανική συγχώνευση τῶν ἀντιλήψεων του γιά τήν τέχνη. "Ὀντας ἡ ἐπικράτηση τοῦ μορφικοῦ δηλ. τοῦ διακοσμητικοῦ στοι-

χείου (τοῦ σχήματος) καὶ τοῦ ζωγραφικοῦ (χρῶμα, ἀπόχρωση, τόνοι) στή σκηνοθετική του σκέψη δείχνει μιάν ἐτεροκλισία καὶ κάτι τὸ ἀσυνάρμοστο πρὸς τὶς βασικὲς ἀντιλήψεις ποῦ ἦρθε νὰ κηρύξη. Πιὸ καθαρά, θέλω νὰ πῶ, πῶς ἕνας ἄνθρωπος οὐσιαστικιστῆς προκειμένου νὰ σκεφθῆ σκηνοθετικά, περισσότερο θὰ προχωροῦσε πρὸς τὴν ἀπλούστευση, πρὸς τὸν πρωτογονισμό —τὸ σαϊκπηρικό, θὰ λέγαμε— τῆς σκηνοθεσίας, παρά νὰ δεχθῆ τὴ ραϊνχαρτική ἐπίδραση τοῦ κινηματογράφου καὶ νὰ ζητήσῃ νὰ ἐλκύσῃ ἔτσι πολὺ περισσότερο τὰ μάτια καὶ τὶς αἰσθήσεις, παρά τὸ νοῦ.

Ὁ Πολίτης συχνὰ ἀπέτυχε στή σκηνοθετική πράξη. Δὲν ἦταν γεννημένος σκηνοθέτης, δηλ. θέλω νὰ τῶ ἕνα σκηνοθετικό δαιμόνιο. Ἦταν ὁμως μελετημένος, ἐνῶ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἐπικριτὰς του ἔκριναν ἀπλῶς ἀπὸ παρόρμηση τῆς ἰδιοσυγγρασίας ἢ τῆς στιγμῆς καὶ στάθηκαν ὡς ἕνα σημεῖο ἀπαράσκευσι νὰ τὸν ἐννοήσουν.

Ἄλλὰ ξαναγυρίζω καὶ θέλω νὰ ἐπαναλάβω, ὅτι ὁ Φ. Πολίτης παρουσιάζει μιάν ἀντίφαση στή σκέψ του πάνω στήν ἀξία ἐνός ἔργου: στή λογοτεχνία δείχεται ἕνας οὐσιαστικιστῆς· στὸ θέ-

ατρο, φορμαλιστῆς. Ἡ ἀντίφαση ὁμως αὐτὴ εἶναι μᾶλλον φαινομενική: ὁ Πολίτης δὲν ἐκτιμοῦσε παρά τὸ διανοητικό καὶ ἠθικό περιεχόμενο ἐνός ἔργου, ἐνῶ ἡ προσοχὴ του στή φόρμα ἦταν κάτι ποῦ ποτὲ δὲν ἔγινε δικό του καθῶς καὶ ὅλη ἡ σκηνοθετική του ἀντίληψη ἦταν—καὶ θὰ ἀποδεικνυόταν, (τὸ πιστεύω πρὸς τιμὴ του) ἂν ζοῦσε— μιὰ παρεξήγηση τοῦ ἑαυτοῦ του.

Ὁ Πολίτης δὲν ἦταν γεννημένος οὔτε σκηνοθέτης οὔτε κριτικὸς τῆς λογοτεχνίας. Ἦταν ἕνας ἀγνός πνευματικὸς ἄνθρωπος δομένος στὶς πνευματικὲς ἀξίες καὶ κήρυκας ἀποστολικὸς τοῦ πνευματικοῦ σὲ μιὰ χώρα, ὅπου ὑπάρχει τόση ἀνάγκη νὰ παραμερισθῆ ἡ κενότητα, ἡ δεξιοτεχνία, τὸ σχῆμα. Δὲν ἔχει καμμιά σημασία ἂν τοῦ ἀρνηθῆ κανεὶς τὶς ἱκανότητες τὶς καθαρά καλλιτεχνικὲς. Τοῦ μένει κάτι καὶ τὸ κάτι αὐτὸ ἦταν πολὺ: ἡ ζήτηση τοῦ πνευματικοῦ. Σ' αὐτὸ ὁ Πολίτης προβάδιζε, ἦταν ἕνας πρωτοπόρος. Ἡ φωνὴ του ὑπῆρξε πρωτοάκουστη μέσα σ' ἕνα καινούργιο πνευματικὸ ξημέρωμα, μέσα σὲ πρωτοφανέρωτους γιὰ τὴν Ἑλλάδα χώρους πνευματικῶν, ἠθικῶν, καλλιτεχνικῶν. Ἐδῶ βρίσκεται ἡ ὑπέρτατη δικαίωση τοῦ ἔργου του.

ΠΕΤΡΟΣ Σ. ΣΠΑΝΔΩΝΙΔΗΣ

ΠΑΛΑΙΟΛΙΘΙΚΗ ΚΑΙ ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ ΕΠΟΧΗ ΕΝ ΚΥΠΡΩ*

Τὸ γεγονός ὅτι οὐδὲν πῆλινον ἀγ-
γεῖον εὐρέθη εἰς τὴν Πέτραν τοῦ Λι-
μνήτη, ὠδήγησε τὸν Gjerstad εἰς τὸ
συμπέρασμα, ὅτι ὁ ἀντιπροσωπευό-
μενος ἐνταῦθα πολιτισμὸς εἶνε προ-
νεολιθικός. Δὲν γνωρίζομεν ἐάν διὰ τοῦ
ὄρου τούτου θέλει νὰ δηλώσῃ πολι-
τισμὸν παλαιολιθικὸν ἢ ἀπλῶς ἐάν κα-
τατάσῃ τὸν πολιτισμὸν τῆς Πέτρας
τοῦ Λιμνήτη εἰς τὴν ἀρχαιότεραν φά-
σιν τοῦ νεολιθικοῦ πολιτισμοῦ, πάντως
ὁμως ὁ Ι. Περισιάνης, γράφων εἰς
τὴν Ἑλληνικὴν Ἐγκυκλοπαιδείαν, ἐ-
σφαλμένως θεωρεῖ τὸν πολιτισμὸν τῆς
Πέτρας τοῦ Λιμνήτη ὡς παλαιολιθι-
κόν.⁽¹⁾

Πρότερον, ὅτε ἡ προσοχὴ τῶν ἀρχαι-
ολόγων περιστρέφετο περίξ τύπων τι-
νῶν λιθίνων ἀντικειμένων, τυχαίως εὐ-
ρισκομένων ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ἢ διά-
κρισις τῆς Παλαιολιθικῆς ἀπὸ τῆς Νεο-
λιθικῆς ἐποχῆς ἐχαρακτηρίζετο διὰ
τῆς τεχνικῆς τῶν λαξευτῶν καὶ τῶν
λελεασμένων λίθων. Ἐνόμιζον δηλαδὴ
ἄλλοτε, ὅτι τὰ ἀντικείμενα, τὰ κατασκευ-
ασμένα ἐκ λίθων λελεασμένων, ἦσαν
ἔργα ἀνθρώπων τῆς Νεολιθικῆς ἐπο-
χῆς, ἐν ᾧ ἀντιθέτως τὰ ἀντικείμενα,
τὰ κατασκευαζόμενα ἐκ λίθων λαξευ-
τῶν, ἔθεωροῦντο ὡς ἔργα ἀνθρώπων
τῆς Παλαιολιθικῆς ἐποχῆς. Σήμερον
ὁμως, ὅτε ἡ διάκρισις ἐν χρόνῳ καθ-
ωρίσθη ὀριστικῶς διὰ τῶν εὐρημάτων
τάφων καὶ στρωμάτων ἐντελῶς καθο-
ριζομένων χρονολογικῶς, ὅπως διάφο-
ρα χαρακτηριστικὰ ἤρχισαν νὰ ἀποδί-
δωνται εἰς τὴν Παλαιολιθικὴν καὶ Νε-

ολιθικὴν ἐποχὴν, αὐτοὶ δὲ οἱ ὄροι χρη-
σιμοποιοῦνται σήμερον οὐχὶ μὲ τὴν
αὐτὴν ἔννοιαν, ἥτις ἀπεδίδετο εἰς αὐ-
τοὺς πρότερον, ἀλλὰ μὲ ἄλλην, τῆς
ὁποίας κύριον χαρακτηριστικὸν εἶνε ἡ
διάκρισις οὐχὶ ἐν χρόνῳ, ἀλλ' ἐν τῇ
ἀναπτύξει δύο διαφόρων πολιτισμῶν,
ἐνὸς παλαιολιθικοῦ καὶ ἐτέρου νεολι-
θικοῦ.

Οἱ ἄνθρωποι τῆς παλαιολιθικῆς ἐπο-
χῆς δὲν προσεπάθησαν νὰ μεταβάλωσι
τὸν κόσμον, τὸν ὅποιον εὗρον, ἢ ἂν
προσεπάθησαν, ἢ προσπάθεια αὐτῶν
ἦτο ἀσήμαντος, ὀλίγην μόνον μετα-
βολὴν ἐπενεγκόντες εἰς τὸν κόσμον.
Δὲν ἐγνώριζον νὰ κατασκευάζωσιν ὀ-
πλα, ἀλλ' ἡμύοντο κατὰ τῶν ἐχθρῶν
χρησιμοποιούντες ὄπλα φυσικά, λί-
θους φυσικοὺς καὶ σκληροὺς. Οἱ λίθοι
οὗτοι, χρησιμοποιούμενοι καὶ ὡς ἐρ-
γαλεῖα πρὸς κατασκευὴν οἰκιῶν, ἔ-
πρεπε νὰ ἦσαν πολὺ σκληροί, ὡς τοι-
οῦτοι δὲ ἐχρησιμοποιοῦντο ὁ πυρόλι-
θος, ὁ ὄψιανός (ἢ ὄψιδιανός),⁽¹⁾ ὁ δολε-
ρίτης, ὁ στεατίτης, βασανίτης λίθος κλπ.
Οὗτοι ἦσαν κυρίως λαξευτοί, ἀλλὰ καὶ
λελεασμένοι δὲν ἐλλείπουσι τελείως.

Οἱ ἄνθρωποι τῆς Νεολιθικῆς ἐπο-
χῆς, παραλαβόντες τὸν κόσμον οἷος
παρεδόθη εἰς αὐτοὺς ὑπὸ τῆς προη-
γουμένης γενεᾶς, κατέβαλον μείζονας
προσπαθείας πρὸς μεταβολὴν αὐτοῦ,

(1) Μάχαιρα ἐξ ὄψιδιανοῦ ἀνεκαλύφθη εἰς
τὴν Πέτραν τοῦ Λιμνήτη, οὕτω δὲ ἀνετράπη
καὶ ἡ θεωρία τοῦ Richter, ὅστις ὑπεστήριξεν,
ὅτι ὁ ὄψιδιανός δὲν ἐχρησιμοποιεῖτο εἰς τὴν
νῆσον. Ἐπὶ τούτου μάλιστα στηριζόμενος ὁ
Richter ὑπεστήριξεν, ὅτι εἰς τὴν νῆσον δὲν εἶ-
νε δυνατόν νὰ ἀνακαλυφθῶσιν ἴχνη Παλαιο-
λιθικῆς ἐποχῆς. Πρβλ. Max Ohn, Richter: *The
civilization of Cyprus in Prehistorique Times*, ἐν
Contemporary Review, November 1912, καὶ εἰς
ἴδιον τεύχος, σελ. 1.

* Ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ ὑπὸ ἐκτύπωσιν ἔργου
τοῦ κ. Γεωργιάδη: «Ἡ Καταγωγὴ τῶν Κυ-
πρίων» σελ. 221-224.

(1) Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκ. τόμ. ΙΕ', σελ.
435 (2).

διά τοῦτο καί ὁ πολιτισμός, τόν ὁποῖον ἀνέπτυξαν, εἶνε ἀνώτερος τοῦ προηγουμένου παλαιολιθικοῦ. Καί αὐτοὶ χρησιμοποιοῦν τήν λίθον, ἐπεξεργάζονται ὅμως αὐτόν καί κατασκευάζουσιν ὄπλα καί ἐργαλεῖα τελειότερα. Τά πρῶτα αὐτῶν ἀγγεῖα *κατασκευάζουν ἐκ λίθου*, χρησιμοποιοῦσιν ἔμωσ καί τόν πηλόν καί *κατασκευάζουν καί πήλινα ἀγγεῖα*. Οἱ ἄνθρωποι τῆς Νεολιθικῆς ἐποχῆς θάπτονται τοὺς νεκρούς αὐτῶν κατά προτίμησιν ἔξω τῶν οἰκῶν ἢ τοὺς καλύπτουσιν ἐντός τεχνικῆς ὀπῆς, τήν ὁποῖαν αὐτοὶ οἱ ἴδιοι κατασκευάζουσι διά λίθων χαλαρῶν, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ἀνθρώπους τῆς Παλαιολιθικῆς ἐποχῆς, οἵτινες ἔθαπτον τοὺς νεκρούς αὐτῶν ἐντός ὀπῆς τινος τοῦ σπηλαίου, ἐν ᾧ κατόικουν. Ὁ πολιτισμός, ὅστις ἀναπτύσσεται κατά τήν Νεολιθικὴν ἐποχὴν, εἶνε ἄξιος τοῦ ὀνόματός του καί δέν δύναται νὰ χαρακτηρίζηται πάντοτε ὡς πρωτόγονος. Παρατηρεῖται καί ἐνταῦθα ὅτι συμβαίνει σχεδὸν πάντοτε: ἐν ᾧ δηλαδή ὁ ἄνθρωπος ζῆ ἐπὶ μακρότατον χρόνον ἐν κατωτέρῳ πολιτισμῷ, μόλις ἀνακαλύψῃ τι, τὸ ὁποῖον νὰ ἐπιφέρει βελτίωσιν τινὰ εἰς τὸν πολιτισμὸν του, τὸ κέρδος τοῦτο τὸν ὠθεῖ εἰς ἀνάπτυξιν ταχύτεραν καί ἀλματώδη. Τὸ αὐτὸ συνέβη καί κατά τήν Νεολιθικὴν ἐποχὴν ἐν ᾧ ὁ παλαιολιθικὸς ἄνθρωπος εὐρίσκετο ἐπὶ δεκάδας χιλιάδων ἐτῶν εἰς κατάστασιν πρωτόγονον καί ἔζη μὲ ἀνευλόγου πολιτισμὸν, ὁ νεολιθικὸς ἀναπτύσσεται ἀλματωδῶς. Ἡδὴ ὁ ἄνθρωπος τῆς ἐποχῆς ταύτης δαμάζει τινὰ τῶν ἀγρίων ζώων, τῶν ὁποίων δέν ἀποχωρίζεται πλέον. Ὁ βοῦς, ὁ ἵππος, ὁ χοῖρος, τὸ πρόβατον, ὁ κύων καί ἄλλα ζῶα καθίστανται οἰκιακά, ἡ γεωργία δὲ ἀναπτύσσεται ἀλματωδῶς, ἀφ' οὗ αἱ κλιματικαὶ συνθηकाὶ ἐπέτρεψαν τὴν καλλιέργειαν τοῦ σίτου, τῆς κριθῆς, τοῦ λίνου καί τῶν ὀπωροφόρων δένδρων. Ἡδὴ ὁ νεολιθικὸς ἄνθρωπος ἀσχολεῖται μὲ τὴν καλλιέργειαν αὐτῶν, κατασκευάζει δὲ τὲς μυλόπετρες, διά τῶν ὁποίων ἀλέθει τὸν σῖτον καί κατασκευ-

άζει τὸν ἄρτον αὐτοῦ. Ἐπίσης χρησιμοποιεῖ καταλλήλως τὸ λίνον καί κατασκευάζει ἐνδύματα. Τέλος ὁ νεολιθικὸς ἄνθρωπος χρησιμοποιεῖ καί τὰ ὄστα πρὸς κατασκευὴν διαφόρων ὄπλων καί ἐργαλείων.

Ἐκ πάντων τούτων καθίσταται δὴλον, ὅτι ὁ πολιτισμὸς τῆς Πέτρας τοῦ Λιμνίτη δέν εἶνε δυνατόν νὰ εἶνε παλαιολιθικὸς διότι ἐνταῦθα ἀνευρέθησαν *ἐντός τῶν διαφόρων στρώματων τῆς οἰκῆσεως* ὄστα ζώων οἰκιακῶν, χοίρων, προβάτων, βοῶν καί ὀδόντες προβάτων, πράγμα τὸ ὁποῖον δέν θὰ συνέβαινε εἰς παλαιολιθικά στρώματα οἰκῆσεως. Ἐπίσης μεταξὺ τῶν διαφόρων ἐργαλείων εὐρέθησαν καί μυλόπετρες, ἡ παρουσία δὲ αὐτῶν προϋποθέτει καί χρῆσιν τοῦ σίτου, ὅστις ἦτο ἄγνωστος εἰς τοὺς παλαιολιθικοὺς ἄνθρώπους. Ἡ χρῆσις τέλος τῶν ὀστῶν οἰκιακῶν ζώων πρὸς κατασκευὴν διαφόρων ἀντικειμένων εἶνε ἕτερα ἀπόδειξις, ὅτι πρόκειται περὶ νεολιθικοῦ καί οὐχὶ παλαιολιθικοῦ πολιτισμοῦ.

Ἡ ἀπουσία ἀφ' ἑτέρου πηλίνων ἀγγείων δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς βάσις πρὸς κατάταξιν τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Πέτρας τοῦ Λιμνίτη εἰς τὴν παλαιότεραν φάσιν τῆς Νεολιθικῆς ἐποχῆς, τὴν ὁποῖαν δυνάμεθα νὰ ἀποκαλέσωμεν Πρωτονεολιθικὴν. Τὰ ὄρια τῆς ἐποχῆς ταύτης δέν δυνάμεθα νὰ ὀρίσωμεν ἐπακριβῶς, ἐάν ὅμως δεχθῶμεν τὴν κρατοῦσαν ἀντίληψιν, ὅτι ἡ Νεολιθικὴ ἐποχὴ ἄρχεται ἀπὸ τῆς Η'. ἢ Ζ'. χιλιετηρίδος π. Χ., τότε ὁ πολιτισμὸς τῆς Πέτρας τοῦ Λιμνίτη πρέπει νὰ χρονολογηθῇ μεταξὺ τῆς Ζ'. καί Ε'. χιλιετηρίδος π. Χ.

Εἰς τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ἀνήκει καί ὁ πολιτισμὸς τῆς Χοιροκοιτίας. Ὅπως ἐγράψαμεν καί ἄλλαχού, εἰς τὴν Χοιροκοιτίαν αἱ ἀνασκαφαὶ τοῦ κ. Π. Δικαίου ὀπεκάλυψαν κυκλικὸν οἶκημα (ἱερόν;), περιβαλλόμενον ὑπὸ ἰσχυροῦ τείχους, ἐκτεινομένου εἰς μεγάλην σχετικῶς ἀπόστασιν. Καί ἐνταῦθα οὐδὲν ἔχνος πηλίνων ἀγγείων παρατηρεῖται, τὸ γεγονός δὲ ὅμως, ὅτι τὸ οἶκημα πε-

ριβάλλεται υπό ισχυροῦ τείχους, δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς βᾶσις πρὸς μεταγενεστέραν ταξινόμησιν τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Χοιροκοιτίας· διότι ἡ ὀχύρωσις αὕτη προϋποθέτει μείζονα ἀνάπτυξιν διανοητικῆν ἅμα καὶ τεχνικῆν. Τὸ αὐτὸ ἀκριβῶς χαρακτηριστικὸν παρατηρεῖται καὶ εἰς τοὺς συνοικισμοὺς τοῦ Σέσκλου καὶ Διμηνίου εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ὅπου ὁ Τσοῦντας διέκρινε παλαιότεραν καὶ νεωτέραν Νεολιθικὴν ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὑστέραν δὲ ταύτην οἱ συνοικισμοὶ παρουσιάζουν ἔργα ὀχυρωματικὰ μὲ τείχη μάλιστα διπλα⁽¹⁾.

Κατὰ ταῦτα τὸν πολιτισμὸν τῆς Χοιροκοιτίας δυνάμεθα νὰ κατατάξωμεν εἰς τὰ τέλη τῆς Πρωτονεολιθικῆς καὶ τὰς ἀρχάς τῆς Μεσονεολιθικῆς ἐποχῆς.⁽²⁾ Ἐὰν θελήσωμεν νὰ χρησιμοποιοῦ-

ῆσωμεν ἀριθμοὺς, τότε τὸν πολιτισμὸν τῆς Χοιροκοιτίας δυνάμεθα νὰ χρονολογήσωμεν μεταξύ τῆς Ε΄. καὶ τῆς Δ΄. χιλιετηρίδος π. Χ. Πάντως τοῦτο εἶνε ὅλως ἀτομικὴ μας γνώμη, στηριζομένη κυρίως ἐπὶ τοῦ ὑπάρχοντος ὀχυρωματικοῦ ἔργου. Δυνατὸν ἐπισταμένη μελέτη τῶν ἀντικειμένων, τὰ ὁποῖα παραμένουν εἰσέτι ἀδημοσίευτα, νὰ ἀνατρέψῃ τὴν γνώμην ταύτην καὶ νὰ ἀποδείξῃ τὸν πολιτισμὸν τῆς Χοιροκοιτίας σύγχρονον τοῦ πολιτισμοῦ, ὅστις ἀντιπροσωπεύεται εἰς τὴν Πέτραν τοῦ Λιμνίτη⁽³⁾.

Κ. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ

(1) Πρβλ. Χρ. Τσοῦντας : «Αἱ προϊστορικαὶ ἀκροπόλεις Σέσκλου καὶ Διμηνίου» Ἀθῆναι 1908, σελ. 31 καὶ 75 κ. ἔξ.

(2) Τοὺς ὄρους Πρωτονεολιθική, Μεσονεολιθική καὶ Ὑστερονεολιθική ἐποχὴ πρῶτον χρησιμοποιῶμεν ἐνταῦθα, νομίζομεν δὲ ὅτι δὲν εἶνε παράτολμος ἡ εἰσήγησις ἡμῶν, ὅπως διὰ τῶν ὄρων τούτων διακρίνονται τρία στάδια τῆς Νεολιθικῆς ἐποχῆς.

(3) Ὅπως ἀναφέρει ὁ κ. Δίκαιος, εἰς τὴν Χοιροκοιτίαν εὑρέθησαν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους καὶ ἀκριβῶς ὑπερθεν τοῦ ἀνασκαφέντος νεολιθικοῦ συνοικισμοῦ νεολιθικά τινα πῆλινα ἀγγεῖα, ἐν ᾧ ἐντὸς τῶν διαφόρων στρωμάτων μόνον λίθινα εὑρέθησαν. Τὸ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας στῶμα δυνάμεθα συνεπῶς νὰ κατατάξωμεν εἰς τὴν Μεσονεολιθικὴν ἐποχὴν (πρβλ. κατωτέρω). Report of the Cyprus Department of Antiquities, 1934, 2 σελ. 7.

ΑΘΑΝΑΣΙΑ

Ἐνάμεσα στὶς ἀκριβές πού σήμερα ξανθοῖσαν,
βρίσκω τίς πού μ' ἄρεσανε στὰ χρόνια τὰ παλιά.
Νὰ ἡ γαλανή, τὰ νιάτα μου πού τόσο τὴν ποθήσαν
καὶ πού ἄλλους μὲς στὴν ἀπαλή νανούρισε ἀγκαλιά.

Γλυκό μου πλάσμα! Κ' ἔλεγα σὰ σέ σκεφτόμουν μόνος,
κάποιες μαβιές κι ἀθόρυβες τοῦ δειλινοῦ στιγμές,
τ' ἀφράτα κάλλη της σὲ τί νὰ τᾶχε ἀλλάξῃ ὁ χρόνος,
τί νάμεινε ἀπ' τίς μποῦκλες της πού φέγγανε χρυσές;

Καὶ τώρα νὰ Σὲ ροδαλή κι' ἀσπρόλαιμη σὰν τότες
κι' ἀκόμα σάμπως θησαυρὸ πού λέει νὰ χαριστῇ!
Κι' ὅλες καθὼς ἀνάστησες, τριγύρω μου, τίς πρῶτες,
βουτάει στ' ἀθάνατο νερὸ ἡ ψυχὴ μου νὰ λουστῇ!

Π. ΒΑΛΔΑΣΕΡΙΔΗΣ

ΑΥΤΟΚΡΙΤΙΚΗ

Ὁ ἀληθινὰ προικισμένος ἀπὸ τῆ φύση κι ἄξιος κριτικός, μπορεῖ νὰ βρεῖ ὅτι τοῦ χρειάζεται στο ἴδιο ἔργο πού ἐξετάζει. Μπορεῖ νὰ δλοκληρώσει μιὰ ζωῆ καὶ μιὰ φυσιογνωμία, πλαισιώνοντας τὸ πρόσωπο πού ἀγαπᾷ μὲ τοὺς στοχασμοὺς του.

Γιατὶ ὁ κάθε ποιητὴς δίνει τῆ βιογραφία του: *"Ὅτι κατέχει ἢ ὅτι στερεῖται. Ὅτι ποθοῦσε νάχει ἢ ὅτι θάθελε νὰ μὴν ἔχει.* Τῆνε δίνει μέσο τοῦ ἔργου του ἀσφαλῆστερα, κι ὄχι μέσο τῶν καθημερινῶν του πράξεων κι ἀσχολιῶν, πού συχνὰ μπερδεύονται σὲ ἀπλά περιστατικά ἢ καὶ σὲ χίλιους κρυφοὺς ὑπολογισμοὺς καὶ μικροσυμφέροντα. Ἡ ψυχολογία τῆς στιγμῆς, πιθανὸ νὰ ἰσχυριστεῖ κανεῖς, κρατᾷ μέσα τῆς μιὰ βαθύτερη ἀλήθεια, σημαντικώτερη κ' ἐκφραστικώτερη, ἀπ' ὅτι καλοῦμε προσωπικὸ χαραχτήρα. Γιατὶ ἡ στιγμή ἔχει τὸν *αὐθορμητισμό.* Μὰ ἔχουμε καὶ τῆ *μετάνοια* πού δὲν εἶναι ἡ ἀπλή ἀπάρνηση ὀρισμένης ἐνέργειας. Εἶναι ἡ ὑποσυνειδητὴ κατευθυντήρια γραμμὴ τοῦ Ἐγὼ μας. Ἡ βαθύτερη φωνὴ πού ξαφνικά καὶ τυχαῖα περιστατικά τῆνε βρίσκουν κοιμάμενη κ' ἐνεργοῦμε χωρὶς ἔλεγχο. Δὲν ἀκούεται ἡ φωνή, μὰ παροδικὰ μόνο. Ξαναγυρνώντας στὸν ἑαυτὸ μας, τὸ μυστικὸ τῆς παράπονο ψελλίζει παρακλητικά. Κι ἂν ἀρνηθοῦμε θὰ μᾶς συμβουλέψει παστρικά καὶ τίμια. Κι ἂν τυχὸν παρακούσουμε πάλι θὰ ὑψωθεῖ ἀνίλεος κι αὐστηρὸς δικαστῆς μας. Καὶ δὲν ἡσυχάζει παρὰ ἀφοῦ ἀπαρνηθοῦμε κείνη τὴν ἐνέργεια, κείνο τὸ λόγο μας, κείνη τὴν ἐπιθυμία. Τότε δικαιολογοῦμε ἢ ἐπικρίνουμε τὸν ἑαυτὸ μας μέσο τῆς κριτικῆς. Κι ὁ νοὺς δικαιώνει τὰ βαθύτερά μας ψυχόρμητα. Κ' ἡ μετάνοια δὲν εἶναι ἄρνηση, μὰ κατάφαση, καὶ μεγάλη μάλιστα.

Γι αὐτὸ συχνὰ μὲ παιδικὸ πείσμα, δὲν ξεκαθαρίζω ἐρωτήματα καὶ στενῶν μου φίλων, ἐρωτήματα μὲ ἀγαθὴ ἐντελῶς διάθεση καὶ πρόθεση, γιὰ τὴν

ἀτομικὴ μου ζωῆ. Παραπέμπω στὰ ἔργα μου ἀπλῶς.

Ψυχὴ μου ἀντάρτισσα πού κλειεῖς τοῦ Προμηθέα
 [μιὰ ἀχτίδα,
 πῶς σὲ χαμοκυλήσανε τοῦ κόσμου οἱ ποταμοὶ;
 Φορεῖς καὶ σὺ μιὰ παρδαλὴ — σὰν δλοῖς —
 [προσωπίδα
 ἢ ὑποκρισία, κολακεία, ὑποταγή!... Σιωπὴ!
 [Σιωπὴ!

Νά, τὸ τετράστιχο, ἀφιερωμένο στο Νίκο Σαντορινιό, τὸν ἄτυχο ποιητὴ, πού πέθανε τόσο νέος. Στίχοι καὶ διανοήματα πού σῆμερα νοιώθω πῶς γράφτηκαν, πρὶν ἀπὸ τόσα χρόνια, σὰν ἀπὸ κάποια προαίσθηση, μ' ἄλιμονο! γιὰ νὰ ἐπαληθεύουνε στὴν *καθημερινή* μου ζωῆ. Βέβαια πῶς δὲν εἶμαι ὅπως μὲ παριστάνει τὸ τετράστιχο. Δὲν εἶμαι ἀνήθικος. Τοῦτες οἱ λίγες γραμμές, ἂν ἴσως θεωρηθοῦν ὡς ἐξομολόγηση, θάναί βαρὺ τὸ κριτικὸ λάθος, καὶ τέτοιο πού νὰ μὴν ἐπιτρέπεται. Γιατὶ ἡ ζωῆ δὲν εἶναι μιὰ ἀπαγοήτευση. Ποιὸς ξαίρει σὲ τί ἄθλιο παραστράτημα τοῦ ἐγὼ μου, (διανοητικὸ ἢ πραγματικὸ) καλύτερα σὲ τί παραλήρημα θυμοῦ μιᾶς ἐξημμένης φαντασίας τῶν εἰκοσὶ μου χρόνων, νὰ γράφτηκαν οἱ στίχοι μου. Νὰ ἐπάληθεύουν τραγικὰ στοὺς τρόπους μου καὶ στὴ ζωῆ μου;

Ἡ πολλαπλὴ ἐνότητα κ' ἡ μοναδικὴ πολλαπλότητα πού εἶναι τὸ *Ἐγὼ*, πόσο δυσκόλα μπορεῖ νὰ ὑπάγεται σὲ ὅτι ὀνομάζουμε *ἀτομικὸ χαραχτήρα* καὶ τόσο ἐμφαντικὰ μάλιστα. Ἐγὼ τουλάχιστο σὰ νὰ ζῶ μιὰ διπλὴ ζωῆ. Ὁ Ἄλιθέρης ὑπάρχει μέσα στο γραφεῖο του μὲ τὴν παρθένα ψυχὴ του καὶ τὸν ἑαυτὸ του. Μὲ τοὺς στοχασμοὺς καὶ τὰ ὄνειρά του, ἔστω καὶ χιμαιρικά. Ὁ ἄλλος πού κυκλοφορεῖ στοὺς δρόμους, ὁ καλὸς ὑπάλληλος, ὁ ἀπλὸς ἄνθρωπος τοῦ γλεντιοῦ καὶ τῆς παρέας μπορεῖ γιὰ μερικοὺς νὰ συμπληρώνει τὸν πρῶτο καὶ νᾶναι τὸ ταιριαστὸ κι ἀνάλογό του πλαίσιο, καὶ μπορεῖ γι ἄλλους νὰ τὸν καταστρέφει. Μὰ πάντα τὸ θεωρῶ τιμὴ μου γιὰτὶ πει-

θαρῶ τὰ νεῦρα μου κ' ὑποτάζομαι
σὲ μιὰ κοινωνικὴ ἀλληλεγγύη, κρα-
τώντας τὴν ἀνεξαρτησία μου στὴν
πνευματικὴ μου περιοχὴ.

Ὁ θυμὸς κι ὄλας κ' ἢ βαριά περι-
φρόνηση ποὺ ἐκφράζει τὸ τετράστιχό
μου, θάτανε χωρὶς σημασία καὶ χωρὶς
νόημα, ἂν τυχὸν καὶ δὲ στρεφόταν
πρώτιστα, ἐναντία στὸν ἴδιο τὸν Ἄλι-
θέρη. Κι ὄλ' ἢ πίκρια κ' ἢ ἀηδία
τῶν στίχων θὰ χανόταν, ἂν ὁ οἶχος
ποὺ διαφαίνεται μέσα τους, ὁ οἶχος
μιᾶς καρδιάς ποὺ ἀηδιάζει μὰ καὶ ποὺ
ξοίρει μαζί νάγαπᾶ, δὲν ἀγκάλιαζε καὶ
δὲ φώτιζε ὄλο τὸ τετράστιχο.

Τοῦτος ὁ οἶχος ποὺ διαφαίνεται,
καὶ ποὺ εἶναι ἢ συμπάθεια γιὰ τὸν ἄν-
θρωπο τὸν ἀνυπεράσπιστο μέσα σὲ
μιὰ τυρανικὴ κοινωνία, θάταν ἐπίσης
κριτικὴ μυωπία ἂν τυχὸν δὲν τὸν ἐνοιω-
θαν ἔτσι ποὺ τότε ξηγῶ. "Ἄν περι-
αυτολογῶ, νὰ μὲ συγχωρεῖτε. Μὰ δὲν
ἐπιτρέπεται.

Δὲν περαιοτολογῶ. Μὰ μὲ ποιὸ νὰ
μιλήσω ποὺ θὰ μάκούει καὶ θὰ μὲ κα-
ταλαβαίνει καλύτερα; Κι αὐτὸ τὸν
καιρὸ μιὰ μελαγχολία, μιὰ ἀνεξήγητη
ἀνησυχία τυραγνεῖ τὴν ψυχὴ μου.
Νοιώθω πὼς μέβλαψε ἢ ζωὴ τῆς Ἀ-
λεξάντρειας μὲ μιὰ κοινωνία τόσο ξένη
πρὸς τὸν ἑαυτὸ του. Ἡ μεγάλη πόλη
τοῦ μεγάλου ἐμπορίου, τῶν ἀμύθητων
κερδῶν καὶ τοῦ πνευματικοῦ λήθαργου.
Ζῶ μακριὰ καὶ σὰν ἔξω ἀπὸ τὸν
παλμὸ τῶν συνανθρώπων μου, σὰν
ἀποτραβημένος τῆς κοινωνίας. Κ' εἶναι
στιγμὲς, ὀδυνηρὲς στιγμὲς, ποὺ σὰ νὰ
κουράζομαι, ποὺ σὰ νὰ μετανοιῶνω
γιὰ τὴν προσπάθειά μου. Στροφὴ
δεξιὰ. Βρίσκω πὼς ἔθαψα τὴ ζωὴ μου
ὀλάκερη σὲ μιὰ τόσο πολυτελὴ ἐπι-
χείρηση, σὲ μιὰ τόσο θλιβερὴ, Δου-
κιχωτικὴ ἀναξήτηση ποὺ λέγεται Τέ-
χνη. Εἶναι στιγμὲς...στιγμὲς πικρὲς,
ποὺ συχνὰ μοῦρχουνται αὐτὸ τὸν
καιρὸ, τέλος τοῦ 31 κι ἀρχὴ τοῦ 32.
Μὰ ξαναγυρίζω στὴν Τέχνη σὰν τρυ-
φερός ἐχθρὸς, σὰ νικητὴς ὑποταγμένος
ἀπ' τὴ δική του δύναμη, σὰν Ἴππότης
τοῦ παλιοῦ καλοῦ καιροῦ, περήφανος
μὰ γονατισμένος, ἀπὸ ἔρωτα, μπρὸς

στὴ Βασίλισσα τοῦ κάστρου, ποὺ πο-
λιορκώντας τὸ ξεπόρθισε. Πόση ἀγά-
πη, πόση μαζί τρυφεράδα καὶ σκλη-
ρότητα, πρέπει νὰ κλείν' ἢ ψυχὴ μου
καὶ πόση θέληση καὶ πείσμα, γιὰ νὰ
μπορέσει νὰ ἐκφραστεῖ καὶ νὰ λυτρω-
θεῖ, μὲ τέτοιους στίχους, τοὺς στίχους
τῶν μοναχικῶν ἀνθρώπων :

Ἡ τυφλὴ πίστη δὲν εἶχε ὄρια καὶ μέτρα
καὶ πὼς λαμπάδιζε ἀπ' τὴν ἔκσταση κι ὁ νοῦς!
"Ὅλα τὰ βέλη ρίχνανε ἀπὸ τὴ φαρέτρα
καὶ στοὺς ἑπτὰ τοῦ Ἰδανικοῦ μας οὐρανοῦς.

Μῆπαρση, νέοι, κινήσαμε μιὰ αὐγὴ ποὺ εὐὼδα
κι ἄλλο δὲν εἶχαμε στὰ φρένα, παρεχτὸς
τάλικά ποὺ φεγγίζον στὰ μαλλιά μας ρόδα
ὀδεύοντας πρὸς τὴν πηγὴ τοῦ ἱεροῦ φωτός.

Μὲ ζαρωμένους τώρα καὶ σταχτιοὺς κροτάφους
στὸ περιθώριο τῆς ζωῆς, σὰ σκιές σκιῶν.
Θύμησες ἀμυδρὲς γυρνοῦν σὰν ἀπὸ τάφους
κόποι κι ἀγῶνες τῶν πολλῶν μας θυσιῶν...

Εὐλογημένος ὁ φανατισμὸς μας ὅμως
κι ἂν τόσο μᾶς ἐτύφλωνε, ἂν καθαρά
βλέπουμε σήμερα, πὼς δὲν εἶν' ἕνας δρόμος
μάπειροι, κι ἂν μὲ διπλωμένα τὰ φτερά,

ψυχὴ καὶ νοῦς ἀναμετροῦν μὲ ἰλίγγου ζάλῃ
τὰ ὠραία, τότε, περασμένα, καὶ ταῦριανὰ
κι ἀν' ἀπ' τὴν πρώτην ἄβυσσο πέφτουν σὲ μιὰ ἄλλη
πὸ φρικαλέα καὶ χαωτικὴ π' ὀλογυρνᾶ.

Γιατὶ κι ἂν ὅπου βλέπαμε χρυσοὺ φῶς πρῶτα,
φασμῆνοι, ἂν ἤραμε σκοτάδι ἄσβολερό,
καὶ στοὺς κροτάφους ἀντὶς ρόδα, κρῦον ἰδρώτα
καὶ θρόμβους αἵμα. καὶ στεφάνι ἀγκαθερό,

εὐλογημένη ἢ τυφλὴ πίστη ἢ δίχως μέτρα
ποὺ μᾶς λαμπάδιζε ἀπ' τὴ θερμὴ τῆς τοῦ
καὶ τῆς καρδιάς ἢ θέληση γινόταν πέτρα
κ' ἢ ὀρμη μᾶς εἶχε τὴ μανία τοῦ κεραυνοῦ

Γιατὶ παλαίψαμε ἀντρικὰ σῶμα μὲ σῶμα
στῶν ἁγίων πεπρωμένων τῆ γραμμῆ,
κι ἂν ἄνθρωποι ὄντας νικηθήκαμε ὡ ἀκόμα
δὲ μετανοιώσαμε ποτὲ οὔτε μιὰ στιγμὴ!

Τώρα μπορῶ νὰ κρατῶ ψηλὰ τὸ
ματωμένο μου μέτωπο ἀπὸ τὰγκάθινο
στεφάνι τῆς Μοίρας μου. Τὸ τραγούδι
μου εἶναι ἢ λύτρωση ἀπὸ κάθε ἀμφι-
βολία κι ἀνησυχία μου, κι ἀπόλους
τοὺς δισταγμοὺς καὶ τίς ὑποψίες μου.
Εἶναι ἢ λυρική ἔκφραση τοῦ καθαροῦ
μου χαρακτήρα, ἢ βαθύτερη φωνὴ
μου. Ἐνέργεια μετάνοιας καὶ γυρισμὸς
κι ἀνακάλυψη τῆς προσωπικότητάς
μου. *Μετάνοια, ὄχι ἄρνηση, μὰ θέση.*

ΓΛΑΥΚΟΣ ΑΛΙΘΕΡΗΣΗΣ

ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΕΡΩΤΙΚΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

Τὰ ποιήματα αὐτά, πού ἔχουν γίνει γνωστά, στό δικό μας καί τόν ξένο φιλολογικό κόσμο, μέ τόν πιό ἀπάνω, ὄχι ὀλωσδιόλου ἀκριβολογημένο, τίτλο, εἶχαν προσεχειῖ γιά πρώτη φορά ἀπό τόν Ἑλληνα μεσαιωνοδίφη Κ. Ν. Σάθα σ' ἕνα κώδικα τῆς Μαρκιανῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βενετίας, πού περιλαμβάνει ἀκόμα κι ἄλλο νεοελληνικό λογοτεχνικό ὕλικό τῆς ἴδιας ἀπάνω κάτω ἐποχῆς. Στή σ. ρμε' τοῦ Πρόλογου τοῦ Β' τόμου, στήν ὑποσημείωση (2) τοῦ σημαντικοῦ ἔργου του «Μεσαιωνική Βιβλιοθήκη», πού βγήκε στή Βενετία ἀπό τό τυπογραφεῖο τοῦ Χρόνου στά 1873, γράφει: «Ὁ μόνος περιωθεῖς κώδιξ τῆς συλλογῆς ταύτης ἀνήκων εἰς τόν δισσημον Μεδιολανέα Natale Conti ἀπόκειται νῦν ἐν τῇ Μαρκιανῇ Βιβλιοθήκῃ (cl. IX cod. XXXII) ὅθεν ἀντέγραψα πρὸς ἐκδόσιν.» Ἀπό τίς τελευταῖες τέσσερις λέξεις δέ βγαίνει καθαρά ἂν εἶχε ἀντιγράψει ὅλα τὰ ποιήματα, εἴτε ἕνα μέρος των μονάχα. Ὅπως δὴποτε τό χειρόγραφο ἀντιγραφῆς Σάθα δέ μας ἔχει σωθεῖ. Κατόπι ὁ γνωστός Γάλλος νεοελληνιστής, Emile Legrand, ὄντας στή Βενετία τόν Αὐγουστο τοῦ 1879, πρόσεξε τό χειρόγραφο, κ' ἐνώ, ὅπως ἀναφέρει στή σ. LXV τοῦ Πρόλογου τοῦ Β' τόμου τοῦ ἔργου του «Bibliothèque Grecque Vulgaire», ἀντίγραψε ὅλα τὰ ποιήματα, ἔχει δημοσιέψει στίς σ. 58—93 τοῦ πρόσαναφερμένου τόμου 76, δηλαδή τό ἕνα τρίτο ἀπάνω-κάτω τῆς συλλογῆς: τό χειρόγραφο ἀντιγραφῆς τοῦ ὑπόλοιπου δέν ξαίρουμε ἂν σώθηκε καί ποῦ βρίσκεται. Ἔτσι ὅσοι γνώρισαν τήν ὑπαρξή τους κι ὅσοι γνωρίστηκαν μέ τὰ ἴδια τὰ ποιήματα τόκαναν διαβάζοντας εἴτε μελετώντας τα στό ἔργο τοῦ Legrand.

Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Γάλλος νεοελληνι-

στής δέν ἦτανε καλά γνωρισμένος τὰ κυπριώτικα καί μέ τίς διαφορεφωνητικές του ἰδιοτυπίες καθὼς καί μέ τὰ ἄλλα ξεχωριστά τους γνωρίσματα, ἔκανε λάθη στήν ἀντιγραφή καί διόρθωσε κάπου-κάπου, ὅπως φαίνεται, πράγματα πού ἔπρεπε νά παραμείνουν ὅπως βρέθηκαν, γιὰτί αὐτά εἶναι ἐκεῖνο πού δίνει στὰ ποιήματα μιάν ἰδιαίτερη χάρη καί μιάν ἀξιοπρόσεχτη ἴσως μοναδική, σημασία ἀνάμεσα στίς λογοτεχνικά γραφτὰ μνημεῖα τῶν πρώτων μεταβυζαντινῶν χρόνων τῆς πατρίδας μας. Κι ἀκόμα οἱ πολλές-λίγες εἰκασίες πού ἔγιναν ἀπό τόν ἴδιο κώδικα μέ τό περιεχόμενον τους, καί ἐπιδράσεις, πού δέχτηκε ὁ ἄγνωστος συγγραφέας ἀπό τῇ ἰταλικῇ λογοτεχνίᾳ, ἔχουν σχεδὸν αὐτούσιες ἐπαναληφθεῖ ἀπ' ὄσους πού γράφοντας τήν ἱστορία τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας σταμάτησαν καί σ' αὐτά καί τοὺς ἀσπάρωσαν λίγες σελίδες. Ὁ Σάθας, χωρὶς καθόλου νά τ' ἀποδείχνει μέ μαριτυρίαι καί μ' ἐπιχειρήματα, ζητώντας νά βρεθοῦν ποιητοὶς ἦταν ὁ συγγραφέας τῆς ποιητικῆς αὐτῆς συλλογῆς, γράφει στήν ἴση σελίδα ρμε' τοῦ πρόλογου τοῦ τόμου πού ἀναφέραμε καί στήν ἀρχή-ἀρχή τοῦ σημειώματος αὐτοῦ, τὰ ἐπόμενα: «Ἐτερος Βουστρώνιος, ὁ Ζαχαρίας ἀκμάζων ὁμοίως πρό τῆς ἀλλοτρίως τῆς Κύπρου ὑπὸ τῶν Ὀθωμάνων συνέγραψεν εἰς Κυπριακὸν ἰδίωμα λογιῶν, ἐρωτικῶν ποιημάτων, ἀνεπισημασθέντων ἐν τοῖς πλείστοις τὸν Πετρίων». Ἰὸ ὅ,τι ὁ Ζαχαρίας Βουστρώνιος (πού τὸνομα τοῦ ἀναφέρεται κι ἐν τοῖς στίχοις 16 καί 17, τοὺς τελευταίους, τοῦ ἀνέκδοτου ποιήματος στίχοι 352α, «Μὰ ὁ Ζαχαρίας καὶ ὁ Μπουστρώνιος δὲν μποροῦν νά νώσουν κρυφά μας») ἔγραψε τῇ συλλογῇ νώντας ἔτσι ἀστήριχτο ἀπὸ ἐσά-

εἶτε κ' ἐξωτερικὲς μαρτυρίες, δὲν παραδεχτὸ ἀπὸ τοὺς κατοπινούς θαρ' ἔγραψαν γιὰ τὴν ἱστορία τῆς λο- σὲ εχνίας μας: τὸ Βουτιεριδῆ, τὸν τῶμπόνη, τὸν Ὀλλαντέζο νεοελληνι- Πτῆ Καθηγητῆ στὸ Πανεπιστήμιο τοῦ eyden, Hesseling. Ἡ φράση ὅμως ἀπομιμηθεῖς ἐν τοῖς πλειστοῖς τὸν «Πετράρχην» ρίζωσε κι ὀδήγησε ἄλλους κάποτε σὲ γενικώτερα, πλατύτερα καὶ κάποτε σὲ μερικώτερα, στενώτερα συμ- περάσματα. Ἐγραψαν πὼς μερικά ἀπὸ τὰ ποιήματα εἶναι «μεταφράσεις ἢ πα- ραφράσεις τῶν σονέττων τοῦ Πετράρ- κα». Δὲν εἶναι βέβαια σήμερα ὁ και- ρὸς κι οὔτε ὁ χώρος τοῦ περιοδικοῦ ὁ πὶο κατάλληλος γιὰ νὰ συζητηθεῖ εἶτε αὐτό, εἶτε ὅποιο ἄλλο ζήτημα τοῦ πηγάζει ἢ πὺ σχετίζεται μὲ τὰ ποιήματα αὐτά. Ἐκεῖνο πὺ μπορεί νὰ εἰπωθεῖ πολὺ-πολὺ γενικὰ εἶναι ὅτι ἡ συλλογὴ φανερώνει τὴν ἐπίδραση τῆς ποίησης τοῦ Πετράρκα καὶ τοῦ Γεονάρτο Τζιουστινιάνι, πὺ ἐξῆσε πὺ τὸ τέλος σχεδὸν τοῦ δέκατου τέ- ρτου ἴσαμε τὰ μέσα τοῦ δέκατου ἑμπτου αἰῶνα κ' ἔγραψε τὰ γνωστά «*Amibotti* καὶ *canzonett*», πὺ εἶχανε ἀδοθεῖ τόσο πλατιά κ' ἔγιναν τόσο ἀκολομίμητα, ὥστε νὰ καταντήσουν νὰ γινῶν ζονται αὐτὰ κ' οἱ ἀπομιμή- τες τους ὡς *Giustiniiane*. Πὼς ὅμως κ' ἔπμε ποιὸ σημεῖο ἔχουν τὰ κυπριώ- τη ποιήματα τὴν ἐπίδραση τῶν δυὸ κῶν Ἰταλῶν ποιητῶν θὰ φανερωθεῖ γιὰ ἐκδοθεῖ καὶ μελετηθεῖ ὀλάκαιρη πὺ ἀλλογῆ, γιὰτὶ ὕπηρχε ὀκόμα ἢ ἀπὺ πὺ πὼς κὶ ἄλλοι ἔχτος ἀπὸ τοὺς ὀτι ἱραναφερμένους ποιητῆς εἶχαν κοίτσει ἀπάνω στὸ ὀικό μας τὸν γιὰ τῆ (Δὲς: «Ἡ Ποίησις ἐν Κύπρω δὲ Ἰραγκοκρατίας, διάλεξις γενομένη ὀλά ὀ θεάτρῳ ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ ΧΕ' Αντιφ. Συκουτρῆ, ἐφημ. «Ἄλῃ- κὶ», Λευεσοῦ, 18)4)1924-9)5)1924). Χικόμα εἶναι ἄλλα καὶ πάμπολλα πὺ ὀβλήματα, πὺ πρέπει νὰ ξετά- κὶ νὰ μελετηθεῖ, κὶ ἄν μπορετὸ, νὰ ἰ κανένας: ἢ ἱστορία τοῦ κώδικα, φῶνολογία, ποιὸς ὀ συγγραφέας (καὶ

πρέπει νὰ κοιταχτεῖ ἢ ἐραλδικὴ φιλο- λογία ἴσως καὶ βρεθεῖ τὸ οἰκόσημο τοῦ ὀπως μᾶς τὸ περιγράφει στὸ πρῶτο τραγοῦδι), ἢ γλώσσα αὐτῆ καθαυτῆ καὶ συγκριτικὰ μὲ ἄλλα κυπριώτικα γραφτὰ μνημεῖα τῆς ἐποχῆς, τὸ περι- χόμενο (πὺ τὸ θέλουν νᾶναι πάντα καθαρά ἐρωτικὸ καὶ πὺ δὲν εἶναι ὀ- μως), ἢ στιχουργία, πὺ δὲν περιορί- ζεται μονάχα στὸν ἐντεκασύλλαβο, ὀ- πως φαίνεται κὶ ἀπὸ τὰ πὶο κάτω δη- μοσιευόμενα ποιήματα σ' ἕνα σφιχτο- δεμένο καὶ τεχνικώτατο δεκαπεντασύλ- λαβο, ἢ γραφῆ πὺ θ' ὀκολουθήσει κανένας στὴ μεταγραφῆ, τέλος (χωρὶς καὶ νᾶναι τὸ τελευταῖο) τὸ πρόβλημα τοῦ ποιᾶ ἢ θέσε πὺ κρατοῦν στὴ νεο- ελληνικὴ λογοτεχνία τοῦ παλιότερου καιροῦ.

Λίγα πράματα, μὲ κάθε δυνατῆ ἐ- πιφύλαξη, μπορεί, ὀποῖος θέλει, νὰ βρεῖ στὰ ἐπόμενα βιβλία: **Ἡλία Π. Βουτιεριδῆ**: Ἱστορία τῆς Νεοελληνι- κῆς Λογοτεχνίας, Τόμος Δεύτερος, Τεῦχος 1ον, Ἀθῆναι, 1927 σ. 57-61, **Ἀριστοῦ Καμπάνη**: Ἱστορία τῆς Νέας Ἑλληνικῆς Λογοτεχνίας (ἔως τὸ 1932, Τρίτη ἔκδοσις συμπληρωμένη, Ἀθῆναι 1933, σ. 55-57, **Ἡλία Π. Βουτιεριδῆ**: Σύντομη Ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας 1000-1930, Ἀθῆναι, 1934, σ. 151-154, D. C. Hesseling: *Histoire de la Littérature Grecque moderne* Paris 1924, p. 32-33.

Γνωρισμένος μὲ τὴν ὕπαρξη τους ἀπὸ τὴ σημεῖωση τοῦ Σάθα καὶ τὴ δημοσί- ευση τοῦ Legrand εἶχα ἐπισκεφτεῖ στὴ Βενετία τὴ Μαρκία ἢ Βιβλιοθήκη τὸν Αὐγουστο τοῦ 1931 μὲ πρόθεση ν' αντι- γράψω τὰ ὕπολοιπα. Μερικά ὀμως ἀνσπόφευκτα περιστατικὰ τότε δὲ μοῦ ἔδωκαν τὸν καιρὸ νὰ πραγματοποιήσω τὸ σκοπὸ μου. Στὴν ἐπαναληπτικῆ κ' ἐπίμονη ἐνθάρρυση τοῦ Ὑφηγητῆ στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν κ. Συκουτρῆ χρωστῶ τὴν ἀνασύνδεση μου μὲ τὸ θέμα τῆς ἔκδοσης τοῦ κώδικα, πὺ μὲ χαρὰ μου βλέπω νὰ προχωρεῖ πρὸς ἕνα αἴσιο τέμα. Ἡ συνεργασίς μου μὲ τὴ Δίδα Giovanna Rojaghi, φιλό-

Διο σιμωνι εφοβισιδα
 παρ οφαι οπρι βοι οαρο
 πραιοι δευλοι λια ποαρο
 ποιλα κενεε δορο
 μορεξη ποιλα οηροι
 το δευλο το ποιοε φαι
 το ποιλα ποιοφαι
 οηροι κενεε ποιλα

Η Κωσλια το μελοηλο
 το ποιλα ποιοφαι
 οηροι δευλο το ποιο
 οηροι ποιοφαι ποιοφαι
 Η Κωσλια το ποιοφαι
 ποιοφαι ποιοφαι ποιοφαι
 οηροι ποιοφαι ποιοφαι
 κενεε ποιοφαι ποιοφαι

273

(τά πρώτα ποιήματα: ΦΥΛΛΟ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΥ 273β)

λογο τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ρώμης, πού ὀφείλεται στήν εὐγενική ἐπέμβαση τοῦ Καθηγητῆ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ ἴδιου Πανεπιστημίου κ. Ζώρα, φρονῶ πῶς θά ἐπισπεύσει τήν πολυμοχθὴν ἔκδοσιν καὶ θά κάνει ὥστε νά γίνῃ πιὸ συμπληρωμένη ἀπὸ κάθε ἄποψη. Ἡ Δίδα Rojaghi ἔχει δημοσιέψει κιόλας μερικὰ δικῆς τῆς ἀντιγραφῆς ποιήματα στῆ «Νέα Ἑστία», τ. Αρ. 208 σ. 753-4 καὶ στὰ «Κυπριακὰ Γράμματα» ἔτος Β', τ. 4-5, σ. 204-8.

Τὸ σημεῖωμα αὐτὸ καθὼς καὶ τὰ ποιήματα πού ἔχω διαλέξει γιὰ δημοσίευση δωπέρα—μαζὶ μὲ τίς πιὸ ἀναγκαῖες, γιὰ τὴν ὥρα, παρατηρήσεις κ' ἐπεξηγήσεις ἀντιπροσωπεύουν τὴ δική μου ἀνάγνωσιν τοῦ κειμένου καὶ τίς ἀτομικὲς μου ἀπόψεις γιὰ τὴ γραφὴ καὶ τ' ἄλλα, χωρὶς νά δεσμεύουν τὴ συνεργάτιδά μου κ' ἴσως οὔτε μὲνα

τὸν ἴδιο ἀκόμη, γιὰτὶ καθόλου ἀπίθανο μὲ τὴν πρόοδο τῆς ἐργασίας, κάττω ἀπὸ τὸ φῶς νέων στοιχείων ἢ κινηθότερων σκέψεων καὶ συλλογισμῶν, ν' ἀλλάξω γνώμη σχετικὰ μὲ τὰ διάφορα πού ἄγγιξα σημεῖα. Πάντως ἐπιφυλάττω στὸν ἑαυτὸ μου τὸ τέτοιο δικαίωμα. Ἡ ἐπιλογὴ ἔχει γίνῃ γιὰ νά δείξῃ γενικὰ τὴν ξένη ἐπίδρασιν ἀπάνω σὲ μερικὰ ποιήματα, μὰ καὶ τὴν ἐλληνικότητα μερικῶν ἄλλων ταυτόχρονα μὲ τὸ σταθερὸ πάτημα, περπάτημα, τρέκλισμα, κυμάτισμα καὶ ἐπάτλωμα τοῦ ἐθνικοῦ δεκαπεντασύλλαβου. Τὸ κλισέ, πού τὰ συνοδεύει, δίνει μιὰ ἰδέα τῆς φωνητικῆς γραφῆς, πού μὲ τὰ εἰκοσιτέσσερα γράμματα τοῦ ἑλληνικοῦ ἀλφάβ. τοῦ μόχτησε ν' ἀκολουθήσῃ ὁ συγγραφέας ἢ ὁ ἀντιγραφῆς καὶ μ' αὐτὴ ν' ἀποδώσῃ ὅλους τοὺς φθόγγους τῆς δυσκολοπρόφερτης ντοπιολαλιᾶς μας.

Τρόδος 10)9)36

ΑΝΤ. ΙΝΤΙΑΝΟΣ

[ΦΥΛΛΟ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΥ 273β]

I

Διὰ σημάδιν ἔχω γλιόντα
στὴν ὠχρὰν ὀπὸν γοιὸν ἄστρον
πράσινον δεντρὸν σάν κάστρον
πάντα στέκεται θωρῶντα
5 μ' ὄρεζιν πάντες βιγλῶντα
τοῦ δεντροῦ τοὺς κλώνους χάσκει
νά πηθήσῃ πάνω πάσκει
καὶ γι αὐτὸν στέκει στεκῶντα.

γλιόντα: λιοντάρι, στὴν ὠχρὰν: στὴν ὄψη, ὀπὸν: πού εἶναι, γοιὸν: σάν, πάντες: σάν, βιγλῶντα: μτχ. τοῦ ρ. βιγλῶ: κοιτάζω, παρατηρῶ ἀπὸ τὸ λατ. ρ. *vigilare*.

[ΦΥΛΛΟ 273β]

II

Ἡ καρδιά μου μὲ τὸ γλιόντα
τοῦτον ἐν πορεὶ νά μοιάσει
ἀπὸ τοῦ δεντροῦ νά πιάσει
τὴν κορφήν πάσκει πηδῶντα
5 ἡ καρδιά μου πεθυμῶντα
στὰ ψηλά θε νά πετάσει
καὶ μὴ δύνοντα νά φτάσει
στέκει χαμηλὰ κλαμῶντα.

ἐν πορεὶ: δὲν μπορεῖ, ἀπὸ: ἀπὸ, μὴ δύνοντα: μὴ μπορῶντα.

[ΦΥΛΛΟ 274α]

III

᾽Ωε μέσα γραμμένα τὰ λανπρά μου
βάρη καὶ πληξες καὶ χολές βαμμένες
τές πγοιές μου δῶκεν ἢ γλυκεῖα κυρά μου
καὶ ποῖκεν τές ἡμέρες μου θλιμένες
5 ὦδε λαλῶ τοῦ πόθου τὰ κακά μου
Κι ὅλες μου οἱ ἔγνες ὦδε ἵνα γραμμένες
ὦ παιδοὶ βάρτε το σκοπὸν σαυτόν μου
μάθετε σεῖς ἀπὸ τὸν ὄξοδον μου.

τὰ λανπρά: τίς φωτιές, τίς φωτιές τοῦ πόθου, τές πγοιές: τίς ὀποίες, καὶ ποῖκεν: κ' ἔκανε, λαλῶ: λέω, παιδοὶ: νέοι, ὄξοδον: ἐξόδεμα, φθορά.

[ΦΥΛΛΟ 274α]

IV

᾽Αγομε βιβλιῶν παραδαρμένον
κι ἂν τύχει πού ποτε, πότε καὶ δῶ
μὲν βαρεθεῖς νά πεῖς δέ τον θλιμένον
πού κόπγιασεν γιὰ μὲν, παρακαλῶ σε
5 κι ἂν δεῖς κείνην πού μ' ἔκαψεν τὸν ξένον
πές τῆς ἀχ τὴν μεριά μου προσκυνῶ σε
δέ πῶς ἐγὼ παντοῦ φίλῶ σε σέταν
φίλα καὶ σοῦ τὸ χέριν τῆς γιὰ μένα.

βιβλιῶν: βιβλίον, δέ: δές, κόπγιασεν: κοπίασε, φίλα καὶ σοῦ: φίλησε κ' ἐσὺ.

[ΦΥΛΛΟ 274β]

V

Κόκκινα δὲν σὲ ντύνω βιβλίον μου
 γιατί γιορτὴν δὲν εἶδα στὴν πικρίαν μου·
 πράσινα δὲν ταιριάζουν στὸ λαμπρόν μου
 γιατί θάρος δὲν βλέπω ἄχ τὴν κυράν μου·
 5 ὠχράδες δὲν στέκουν καλά σαυτόν μου
 γιατί ποτὲ δὲν εἶχα τὴν χαρὰν μου
 μαῦρα σὲ ντύνω, μαῦρα λυπημένα
 τὰ πγοιά ταιριάζουν στὴν καρδιά μου μένα.

ὠχράδες: ζωηρά χρώματα, δὲν στέκουν: δὲν ταιριάζουν, στὸ λαμπρόν μου: στὸν καημό μου.

[ΦΥΛΛΟ 336α]

V II

Ταξειδία μου σφαιλιστικά καὶ στράτες σιγι-
 [σμένες
 ἀπάχτυπες καὶ μοναχές ἀπού'στε μαθημένες
 μέσα στὰ δάση τὰ πυκνά ν' ἀκούτε μουλ-
 [λωμένες
 πῶς κλαίγω τὲς ἡμέρες μου τὲς πάντα λυ-
 [πημένες·
 5 ἴχια καὶ δασερά δεντρά καὶ πυκνοβλαστη-
 [μένα
 σκίος ὅπου διώχνεις τὴν πωρνήν, νερά μου
 [χρυσταλένα
 πουλιά πού στὰ φτερούδια σας κρέμεστε
 [σιγισμένα
 τόσο συχνὰ στὸ κλάμα μου κι ἀκρόνεστε
 [σὲ μένα.

ἀπάχτυπες—μὴ χτυπημέν·ς, ἀπάτητες, ἀσύχναστες, μουλ-
 λωμένες—βουβές, ἴχια—ἴσια, ἀκρόνεστε—ἀκούτε.

[ΦΥΛΛΟ 336β]

IX

Ποιά παραπόνησι μπορεῖ νὰ μοιάσει στὴν
 [δικὴν μου
 ὀπού'χα μόνον μιὰν κυράν εἰς ὄλην τὴν
 [ζωὴν μου.
 Κ' ἐδόξαζα κι ἀγάπουν τὴν μπιστά, μὰ τὴν
 [ψυχὴν μου,
 καὶ τῶρα τέγλεια ἀρνήθην με κ' ἔκοψεν
 [τὴν πνοὴν μου.
 5 Ἐκεινὴν πού'χα συνοδιὰν καὶ τέρμιον ἐδι-
 [κόν μου
 κ' ἐλάλεμ' μου: «μὲν σ' ἀρνηθῶ ποτές τὸν
 [ἀνγκελόν μου».·
 Τῶρα βιγλιζῶ ἀρνήθην με καὶ θέλει τὸ κα-
 [κόν μου
 κ' ἦρτεν κι ἀπλίκεψεν μακρὰ κἀνποσον
 ἀξ'αυτόν μου.

παραπόνησι—παραπόνο, τέρμιον(ι): σκύπος, πρόθεση, ἀπὸ τὸ ἰταλ. *terminare*—; κ' ἐλάλεμ' μου—καὶ μοῦλεγε, βιγλιζῶ—κοιτάζω, ἀπλίκεψεν—κατοίκησε, ἀπὸ τὸ λατ. *rhema applicare (castra)*.

[ΦΥΛΛΟ 274β]

VI

Μὲ τῆς καρδιάς μου τὴν ὠχράν ντυμένο
 ἄγομε βιβλιόν μου καὶ μὲν μουλλῶσεις
 ὅτις σοῦ πεί γιατί 'σαι λυπημένον
 ἄχ τὴν ἀλήθειαν λόγον μὲν τοῦ χῶσεις
 5 τὰ πάθη μου μὴν στέκεις μουλλωμένον
 βᾶλε βουργά φωνές ὅσες νὰ σώσεις
 ἂν τυχός νὰ γρικῆσει ἡ κυρά μου
 τάχα καὶ νὰ λυπήθην τὰ λαμπρά μου.

μουλλῶσεις: σιωπήσεις, μὲν τοῦ χῶσεις: μὴν τοῦ κρύψεις, βουργά: γοργά, ὅσες νὰ σώσεις—ὅσες νὰ βασιτάσεις, νὰ μπορέσεις, τυχός—τυχόν.

[ΦΥΛΛΟ 336α]

VIII

ἽΟρη, βουνα μοναξικά, κἀνποι μου μπι-
 [στεμένοι
 χόρτα μου δροσουφύτεφτα κι ἀθοί μου μπι-
 [σμένοι
 πού θέλησεν ὁ Ἐρωτας τὴν τύχη μου θλι-
 [μένη
 τόσοσιν καιρόν οἱ δρόμοι μου σαυτόν σας
 [νᾶν χαμένοι
 5 ποτὲ θέλει 'σταιν ὁ καιρός π' ὁ χάρος νᾶν
 [κρισμένοι
 μὲ κείνους πού τὸν κρᾶζουσιν 'χ τοὺς ἄλ-
 [λους μισημένους·
 Πού μὲν νὰ σβύσει τὸ λαμπρόν στὸ πγοιόν
 [εἶμαι καμένος
 Καὶ μέλλεται πολλὸν καιρόν νὰ 'ξάφτει
 [μουλλωμένους.

μοναξικά—μοναχικά, κρισμένοι—ἀγκρισμένοι, θυρωμέ-
 νος, ξάφτει—ἀξάφτει—ἀνάβει.

[ΦΥΛΛΟ 336β]

X

'Αποῦ νὰ δεῖ τὸ λασμαρὶν καὶ νὰ μὴδὲν
 [τὸ πγοιάσει
 ὄλην ἡμέραν στέκεται μὲ δίχα νὰ γελᾶσει
 Κ' ἐγὼ γιὰ τέτοια ἀφορμὴν ἐτάνυσα το
 [ξένος,
 κι ὄλον τὸν χρόνον ἔμεινα πάντα μου πλη-
 [ξημένος.
 5 Τὸ λασμαρὶν τοὺς ἄρρωστους μυρίζοντα
 [βουθᾶ τους
 γιανίσκει καὶ παρηγορᾶ κἀνποσον καὶ βου-
 [θᾶ τους,
 Κ' ἐγὼ πού δὲν εἶχα 'ρωσιὰν κ' ἤμου
 [καλὰ γιαιμένος
 ἔμεινα, 'φότις τὸ πγοιασα, τέγλεια θανατω-
 [μένος.
 Γοιδὸν τὰ πουγλιά, τὰ λεύτερα, στὸν κἀνπο
 [κῆλαδοῦσιν
 10 κι ἀφόν τὰ βάλουν στὸ κλουβὶν ξιχάννου
 [τί νὰ ποῦσιν,

Ἔτζι ἴπαθα ἴφον μ' ἔβαλεν ὁ πόθος στήν
 [αὐλήν του,
 καί δέν ἤξεύρω τί νά πῶ φοβῶντα τήν ὀρ-
 γήν του.
 Πόθε παγιδίον ἔστησες κρυφτόν κ' ἐπλά-
 [νεσές με,
 ἀτό διάβαν πλάνον ἔβαλες μέ τέχνην κ'
 [ἔπιασές με.
 15 Γοιδόν τό περδίκιν στήν θηγλειάν, γοιδόν τόν
 [λαόν στό νῆμαν
 κι ὄλους τοὺς στίχους ἔχασα κι ἀφήκα
 [πάσαν ρίμαν.

λασμαρίν: διοσμαρίνι, βουθαῖ τους: τοὺς βοθηα, ἴφo-
 τις: ἀφότις: ἀφόν: ἀφοῦ, ξιχάννω: ξεχνῶ.

[ΦΥΛΛΟ 342 α]
 XI

Ἄγαπῶ σε ἀμμέ μουλλώνω
 τὸν ἀμέτρητον μου πόνον
 ξεύρει το ἡ γιαγάπη μόνον
 τὸ μαρτύριον ποὺ χώννω·
 5 κι ἂν οὐδέν τὸ φανερώνω
 ἴς ὅσον γνώθω π' ἀφορμή σου
 κάμνω το γιά τήν τιμή σου
 μηδέν πείς πῶς τήν μακώννω.

μακώννω: τσαλακώνω.

[ΦΥΛΛΟ 349 α]
 XII

Ἔδωκα τήν λευτερίαν μου
 ἀπό μιάν τῆς ἀφεντιᾶς σου
 Καί τέγλεια παράδωκα σου
 ἀπό τότες τήν καρδιάν μου
 5 Δέν ἔχω στήν ἐξουχιά μου
 μηδὲ θέλω νά φυλάξω
 πρᾶμαν ποῦν πορῶ νά κράξω
 και φυλάω το γιά χρειά μου.

ἀπό μιάν: ὀλη μαζί, τέγλεια: τελειῶς, ἐξουχιά μου:
 ἐξουσία μου, ποῦν πορῶ: ποὺ δέν μπορῶ.

[ΦΥΛΛΟ
 XIII

Γιά νά'μοσι στόν ὀρισμόν σου
 ὅ,τι θέλεις νά μέ ποίσεις
 Ἄμμέ πῶς θέλεις νά ζήσει
 πγειοί τινας νάν παθητός σου
 5 Ἄφην δεῖν και τὸ δικό σου
 βλέπου σιν και κατογαίεις το
 πγοιός πελλός ἤθελεν ἦστον
 νά γενεῖ ποταχτικός σου;

ἀμμέ: ἀλλά, πγειόν: πειά, πελλός: τρελλός.

[ΦΥΛΛΟ 348 β]
 XIV

Ἄν τεγλειώσεις τήν ζώην μου
 τίμησε τὸν θάνατόν μου
 Ἄφοτις μισᾶς τήν ζῶν μου
 τίμησε τήν τεγλειωσίον μου·
 5 Θεραπέυγεις τήν ψυχὴν μου
 τιμώντα τὰ κόκκαλά μου
 Καί βιγλίζεις τήν ὀσκιάν μου
 ἀφὴν δέν πάψει ἡ πνοή μου.

ζῶν μου: ζῶην μου.

[ΦΥΛΛΟ 348 β]
 XV

Δέν πλήσω γιατί χωρίζει
 ὄχ τὰ μέλη μου τὸ πνεῦμα
 Πλήσω και σφαλῶ τὸ βλεῦμα
 κείνον ἀποῦ σέ βιγλίζει·
 6 Δέν πλήσσει μηδ' ἐνποδίζει
 ἡ καρδιά μου και τεγλειώντει
 Πλήσσει'ναί τὸ πῶς στεγνώννει
 κ' εἶπεν πγειόν δέν σέ σκοπίζει

σκοπίζει: κοιτάζει, βλέπει.

ΓΡΙΑΚΗ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ

Ο ΗΛΙΟΣ

Ὁ ἥλιος παρὰ κυπρίοις καλεῖται *ἥλιος** γεν. τοῦ *ἥλιου*. Ἡ ἀνατολή αὐτοῦ καλεῖται *γέννημαν*, τὸ ὡς: «γέννημαν τοῦ ἥλιου νά ῥτης»· τίθεται καὶ ἐνάρθρως τὸ «γέννημαν τοῦ ἥλιου». Ἡ πρωΐα, ἥτοι ἡ ὀγδόη ὥρα π.μ. τὸν χειμῶνα, ἢ ἡ ἐβδόμη τὸ θέρος μετρεῖται ἀπὸ τῆς ὑψώσεως αὐτοῦ ὑπεράνω τοῦ ὀρίζοντος διὰ τοῦ μήκους τοῦ κονταρίου. Ὡς: ὁ «ἥλιος ἐψήλωσεν ἕναγ κονταρόξυλον,» ἢ δύο κατὰ τὴν περίστασιν. Ἐπίσης τὸ ἴδιον λέγεται καὶ κατὰ τὴν δύσιν. «Ὁ ἥλιος θέλει ἕναγ κονταρόξυλον νά βουττήση» Ἡ δύσις αὐτοῦ λέγεται *μάνα*. Ὡς: «ὁ ἥλιος πάει ῥς τὴμ μάναν του». Καθὼς πᾶσα μήτηρ φροντίζει διὰ τὸν ἐρχόμενον ἐκ τῆς ἐργασίας υἱὸν τῆς, οὕτω καὶ ὁ ἥλιος, ὅφρα ἐργασθῆ ὅλην τὴν ἡμέραν, ὡς φρονοῦσιν οἱ Κύπριοι, ἐπιστρέφει κατσκοκκίνος ἐκ τοῦ κόπου εἰς τὴν οἰκίαν του, διὰ νά τύχῃ τῆς περιποιήσεως τῆς μητρὸς του. Λέγεται ἀκόμη, καὶ *ἡλιοβουττήματα*. Ὡς: «νά ῥτης τὰ ἡλιοβουττήματα,» ἢ «τὸ βούττημαν τοῦ ἥλιου». Λέγεται καὶ *τρέσει* ἥτοι τρέχει. Αὐτὸ λέγεται ἐπὶ μαγείας. Ὡς: «ὅπως τρέσει ὁ ἥλιος, ἔτσι νά τρέξῃ τὸ πᾶσα κακόν». Εὐλογία ἢ δικάσασμαν ὄξους πρὸς ἀπόκτησιν ἰδιότητος γίνεται κατὰ τὴν δύσιν τοῦ ἥλιου, ὅποτε ὁ γηευτῆς ἔχει ἔστραμμένον τὸ πρόσωπον πρὸς αὐτὴν.

Ἡ μεγάλη θερμότης τοῦ ἥλιου κατὰ τὰς θερινὰς μεσημβρινὰς ἰδίως ὥρας, λέγεται *λλιοσύριν*, τὸ: ἐκ τοῦ ἥλιος πυρὰ=θερμότης, παρὰ κυπρίοις λέγεται προσέτι καὶ *λάλλαρος* ἢ συνοδεύεται μὲ τὸ ἥλιος. Ὡς: «Ἐπῆεμ μὲς τὸν ἥλιον τὸλ λάλλαρον». Αὐτὴ οἰκίας

ἄνευ στέγης, καλεῖται, ἡλιακός, ὁ καὶ ὑποκοριστικῶς ἡλιακού(δ)ιν, τὸ: παρομοιάζει μὲ τὴν ἡλιαίαν τῶν ἀρχαίων. Ἡ θερμότης τοῦ ἥλιου κατὰ τὰς αὐτὰς ἡμέρας φθινοπώρου καὶ ἔαρος θεωρεῖται προγνωστικὸν διὰ βροχῆν. Ὡς: «Κάβκει (καίει) πολλὰ σήμερις ὁ ἥλιος τζ' ἄλω πως ἐν' νά βρέξῃ».

Ὁ ἄλλως τοῦ ἥλιου θεωρεῖται μετεωρολογικὸν φαινόμενον καὶ δηλοῖ, ὅτι βραδύτερον θὰ πνεύσῃ ἄνεμος, ὡς ἐν τῷ στίχῳ:

Τοῦ ἥλιου τζ' ὕκλος ἄνεμος.

Ὅταν ὁ ἥλιος διὰ δύο—τρεις ἡμέρας δὲν φαίνεται ἕνεκα νεφῶν, λέγεται ὅτι εἶναι *γαμπρός*. Ὡς: «Ὁ ἥλιος σήμερις ἐγ' γαμπρός» ἢ παρομοίωσις ἐκ τοῦ νυμφίου (γαμπροῦ). Καθὼς ὁ γαμβρός δὲν ἐξέρχεται τὰς τρεῖς πρώτας ἡμέρας τοῦ γάμου του ἐκ τῆς οἰκίας του, κατὰ τὰ παλαιὰ ἔθιμα, ἔτσι καὶ ὁ ἥλιος.

Ἐπὶ σωματικῆς ἀδυναμίας θεωρεῖται ρωστικὸν τὸ οὔρειν ἐπάνω εἰς μανδραγόραν (καλανδρωπάριν) ἀπέναντι τοῦ ἥλιου κατὰ τὰς πρωϊνὰς ὥρας· ἥτοι καθὼς ὁ ἥλιος ὑψούμενος δυναμώνει κατὰ τὴν θερμότητα, ἔτσι, καὶ ὁ ἀσθενὴς συνεχῶς πράττων τοῦτο θὰ δυναμώσῃ καὶ ἀποκτήσῃ ὑγείαν.

Ὁ ἥλιος ὡς περιοδεύων ὅλην τὴν γῆν ὀνομάζεται *κοσμογυριστός*, ὡς ἐν τοῖς παραμυθίοις, ὅταν τὸν ἐπικαλοῦνται πρὸς μαρτυρίαν:

Ἦλιε μου τριήλιε μου
τζ' αἰ κοσμογυριστέ μου.

Τὸ ἐπτασύλλαβον τοῦτο δίστιχον ὀμοιάζει πως μὲ τὸν μονόλογον τοῦ Αἴαντος:

* Σημ. «Κ. Γρ.»—Καὶ «ν ἡ λ ι ο ς ὁ».

Σὺ δὲ ὁ τὸν αἰπὺν οὐρανὸν διφρηλατῶν
ἤλιε, πατρώαν τὴν ἐμήν, ὅταν χθόνα
ἴδης...

στ. 845—7

Ἐπὶ ἐκπάγλου καλλονῆς ἢ πεντάμορφη τοῦ παραμυθιοῦ, λέγει: «Σβύσε ἠλιέ μου νὰ λάψω ἐγώ».

Καθὼς ἐν τῇ ἱατρικῇ, τὸ νὰ ἐκτίθηται τις διαρκῶς εἰς τὸν ἥλιον ἀσθενεῖ, οὕτω καὶ εἰς τὰ κυπριακὰ δημῶδη τραγούδια ὑπάρχει ἡ παρατήρησις αὕτη.

«Εἶτε τοῦ ἡλίου εἶσαι βραστός...»

(«Κύπρια ἔπη» Ξ. Φαρμακίδου στ. 11, σελ. 78.)

Ἐπὶ ἰσχυρᾶς ὀδονταλγίας, ὅταν θέλουν νὰ συμβουλευσούν τὸν πάσχοντα, ὅτι διὰ νὰ παύσουν οἱ πόνοι πρέπει νὰ τὸ βγάλῃ, τοῦ λέγουν αἰνιγματωδῶς: «δειξέ το τοῦ ἡλίου».

Ἐν καιρῷ ἐλαφρᾶς βροχῆς, ὅταν βρέχῃ καὶ τὰ νέφη εἶναι ἀραιὰ καὶ διαφαίνεται ὁ ἥλιος, ψάλλουν χαμηλῇ τῇ φωνῇ:

«Ἥλιον—ἥλιον τζιαι νερά,
τζιαι ποῦ πάνω μιά χαρά.

Ἦτοι βροχαὶ μὲ ἥλιον εἶναι σημεῖον εὐφορίας, ἐξ ἧς προέρχεται εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἡ χαρά.

Ἐκ τῆς στερήσεως τοῦ βλέπειν τὸν ἥλιον προήλθεν ἡ ἀρά: «Νὰ στραωθῆς τζιαι νὰ μέθ θωρῆς τὸν ἥλιον» ἤτοι νὰ τυφλωθῆς καὶ ἡ τύφλωσις σου νὰ εἶναι τοιαύτη, ὥστε οὐδὲ αὐτὸ τὸ φωτεινότατον, τὴν πηγὴν τοῦ φωτός νὰ μὴ βλέπῃς. Ἐκφέρεται καὶ εἰς πρῶτον πρόσωπον: «νὰ στραωθῶ κτλ.» Ὅποτε ὁ ἐκφράζων αὐτῶν καταρᾶται ἑαυτὸν, ἢ πολλάκις ἐπέχει εἴδους ὀρκου.

Πρὸ τῆς ὑπάρξεως ἐπιστημόνων ὀ-

Λεμεσός, Ἰούλιος 1936.

δοντιάτρων ἐν Κύπρῳ, οἱ ὀδονταλοῦντες ἐξήγαγον μόνοι τὸν ὀδόντα των, ὅταν ἐσαλεύετο ἰκανῶς ἐκ τῆς θέσεώς του καὶ τὸν ἔρριπτον ἐπὶ τοῦ δώματος (τῆς στέγης) ἐπάδοντες:

«Ἥλιε μου τζιαι κοσμογυριστέ μου
διῶ σου τὸ δοντάτζ'ιμ μου
ποῦ ἐνὶ κοκκαλένον
παρακαλῶ σε στεῖλέ μου
ἐν' ἄλλοσ' σιερένον,
νὰ κοκκαλιῶ τὰ σιερα
τζιαι τὰ ποξαματοῦδκια.

Τὸ τοιοῦτο πρὸ παντὸς ἐλέγετο ὑπὸ τῶν παιδίων, ὅταν ἔπιπτον οἱ ὀδόντες των κατὰ τὴν πρώτην πολλάκις καὶ κατὰ τὴν δευτέραν ὀδοντοφυΐαν.

Τὸ νὰ εὐρίσκη ὁ ἥλιος τοὺς ἀνθρώπους κοιμωμένους θεωρεῖται ἀνθυγιεινόν. Διὰ ἐξυπνοῦσιν αὐτοὺς λέγοντες: «Ξύπνα νὰ μέσ' σέ ὄῃ ὁ ἥλιος». Δηλ. ἡ πρωϊνὴ ἐξέγερσις φέρει ὑγείαν καὶ εὐθυμίαν, ἐνῶ ἀντιθέτως, ἡ παραμονὴ ἐν τῇ κλίνῃ, ἀποχαυνοῖ τὸ σῶμα. Τὸ τοιοῦτο ἤκουε παρὰ τῆς μητρός του, ὁ γράφων τὴν παροῦσαν μελέτην, ἢ ὀποῖα (μητὴρ) κατὰ τὴν παιδικὴν καὶ ἐφηβικὴν ἡλικίαν, τὸν ἐξήγειρε, μετὰ δυσκολίας, πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου.

Κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς ἀποτομῆς τῆς κεφαλῆς τοῦ Ἰωάννου Προδρόμου κατὰ τὴν 29ην Αὐγ. κατὰ τὸ Ἰουλιανὸν ἡμερολόγιον, φρονοῦσιν, ὅτι ἡ αἵμοσταγῆς κεφαλὴ αὐτοῦ χορεύει (ἀσπαίρει) ἐν τῷ δίσκῳ τοῦ ἡλίου κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐκ τοῦ ὀρίζοντος ὑψώσεως αὐτοῦ. Πολλοὶ ἐγείρονται λίαν πρωΐ, διὰ ν' ἀπολαύσωσι τοῦ θεάματος αὐτοῦ.

Πολλὰ μαγικὰ πράξεις τελοῦνται ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν αὐτοῦ.

Ξ. Π. ΦΑΡΜΑΚΙΔΗΣ

ΑΡΜΕΝΙΟΙ ΚΑΙ ΚΥΠΡΟΣ

Ἡ ἀκριβὴς χρονολογία μιᾶς πρώιμης Ἀρμενικῆς ἐγκατάστασης στὴν Κύπρο δὲν εἶναι ὀλότελα γνωστὴ. Οἱ ἱστορικοὶ ξαίρουν πὼς οἱ Ἀρμένιοι εἶναι πολὺ γνωστοὶ ὡς ἔμποροι ἀπὸ μιὰν πολὺ ἀπομακρυσμένην περίοδο καὶ πὼς ταξίδεψαν σὲ πολλὰς χώρες γιὰ ἐμπορικοὺς σκοποὺς. Οἱ Ἀρμένιοι ἐγκατασταθῆκαν ἐπὶ τὴν Μικρασίαν καὶ σ' ὅλες τὰς γωνίας τῆς Ἀνατολῆς, καὶ δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία πὼς εἶχαν καὶ τὴν Κύπρον ὑπόψιν τους. Ὁ Ἡρόδοτος, ὁ Στράβων, ὁ Πλίνιος καὶ ἄλλοι μίλησαν εὐνοϊκὰ γιὰ τὸ ἀρχαῖο ἀρμενικὸ ἐμπόριο. Οἱ Ἀρμένιοι ἀπλώσαν τὸ ἐμπόριον τους ἐπὶ τὴν Περσίαν, Βαβυλώνα, Βακτρίαν, Ἰνδίαν, Ἑλλάδα καὶ Ἰταλίαν. Ὁ Ἐζεκιὴλ (στὶς Γραφάς) μιλεῖ γιὰ τὰ πολλὰ ἄλογα καὶ μουλάρια ποὺ φέρνανε ἀπὸ τὴν Ἀρμενίαν εἰς τὰ ἐμπορικὰ κέντρα τῆς Τύρου. Γιὰ τὸ νεώτερον ἀρμενικὸ ἐμπόριον ἄλλοι συγγραφεῖς ὅπως ὁ Mardinier, Morete, Reinal καὶ Tournafort μίλησαν μὲ τὰ καλύτερα λόγια. Ὁ Mardinier ὁμολογεῖ πὼς οἱ Ἀρμένιοι ἔχουν μεγάλη ἐμπορικὴ ἀρμοδιότητα. Ὁ Morete λέγει πὼς ὁ Richelieu πεθυμοῦσε νὰ ἐγκαταστήσει πολλοὺς Ἀρμένιους ἐπὶ τὴν Γαλλίαν γιὰ ν' ἀνθίσῃ τὸ ἐμπόριον τῆς. Ὁ Reinal γράφει πὼς «οἱ Ἀρμένιοι εἶναι οἱ δασκάλοι τῆς Ἀνατολῆς» καὶ δέχεται πὼς εἶναι ἕνας ἐργατικὸς, μορφωμένος, συνετὸς κ' ἐγκρατὴς λαός. Κι ὁ Γάλλος βοτανικὸς Tournafort (18ος αἰ.) δέχεται πὼς εἶναι τίμιοι καὶ σεμνοὶ ἔμποροι.

Τὰ πιὸ πάνω εἶναι δυνατὰ τεκμήρια γιὰ τὴν ἐμπορικὴν ἰκανότητα τῶν Ἀρμενίων καὶ δὲν ὑπάρχει λόγος ν' ἀμφισβάζουμε πὼς ἡ Κύπρος μὲ ὅλα τῆς τὰ πλεονεχτήματα θὰ τοὺς ἐδεδέασε· μὰ δυστυχῶς ἡ ἱστορία σιωπᾷ γι' αὐτό, ἂν καὶ ἡ Κύπρος ἀπέχει μόνον 40 μίλια ἀπὸ τὴν Κιλικίαν, ὅπου γιὰ τρεῖς αἰῶνες (1080—1375 μ. Χ.) ἀνθοῦσε ἀρ-

μενικὸ βασιλεῖο ἀπὸ τὸν Ταῦρο ὡς τὴν Μεσόγειον.

Ὁ τελευταῖος βασιλεὺς τῶν Ἀρμενίων ἦρθε ἀπὸ τὴν Κύπρον καὶ πολλοὶ ἄλλοι δεσμοὶ τοὺς ἐνώνουν μὲ τὴν Κύπρον. Κατὰ τὴν Βυζαντινὴν περίοδον οἱ Ἀρμένιοι τῆς προσέφεραν πολλὰς ὑπηρεσίας. Ἀναφέρω μερικές: Ὅταν αὐτοκράτορας ἐπὶ τὴν Βυζάντιον ἦταν ὁ Βασίλειος, ἕνας Ἀρμενιὸς στρατηγός, ὁ Ἀλέξης, εἶχε ἀναχθῆσαι τὴν Κύπρον ἀπὸ τοὺς Ἀραβες ἐτὴ 868 μ. Χ. καὶ γιὰ ἑπτὰ χρόνια ἦταν τὸ φόβητρον τῶν ἐχθρῶν τῆς Κύπρου. Ὁ Ἀλέξης αὐτὸς ἦταν γνωστὸς ὡς ἀνδρείος καὶ γιγαντόσωμος. Ἐνὰ αἰῶνα ὑστερώτερα, ὁ Ἀρμενιὸς στρατηγὸς Βασίλειος ξαναπῆρε γιὰ δευτέρην φορά τὴν Κύπρον ἀπὸ τοὺς Ἀραβες ἐτὴ 958 μ. Χ. Ἐπτὰ χρόνια ὑστερα ὁ Ἀρμενιὸς δούκας Βαχράμ ὑπῆρξε Κυβερνήτης τῆς Κύπρου ἐτὴ 965. Κατὰ τὸ 12ο αἰ. ὑπῆρχε μεγάλη ἀρμενικὴ παροικία ἐπὶ τὴν Κύπρον ἀπὸ ἐμπόρους κυρίως καὶ χειρῶναχτες. Ἡ ὑπαρξὴ τότε μιᾶς τέτοιας ἀρμενικῆς ἀποικίας ἐδῶ φαίνεται ἀπὸ τὴν ὑπαρξὴν τοῦ *Τατέου*, Ἀρμενίου Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου, ποὺ πῆγε ἐπὶ τὴν Ἀρμενίαν γιὰ νὰ παρευρεθῆ καὶ νὰ ὑπογράψῃ τὶς ἀποφάσεις τῆς ἱερᾶς συνόδου ἐπὶ τὴν *Hromkula* (ἐπὶ τὴν Εὐφράτην) ὡς ἀρχιεπίσκοπος τῶν Ἀρμενίων τῆς Κύπρου κατὰ τὸ 1179.

Ὅταν ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας Ριχάρδος ὁ Λεοντόθυμος ἐπρόσβαλε τὴν Κύπρον κατὰ τὸ 1191, ὁ «αὐτοκράτορας» ἢ τύραννος τῆς Κύπρου Ἰσαάκιος Κομνηνὸς διέταξε ν' ἀφαιρεθοῦν οἱ πόρτες ὅλων τῶν ἐλληνικῶν καὶ ἀρμενικῶν σπιτιῶν ἐπὶ τὴν Λεμεσό γιὰ νὰ χρησιμοποιοῦν ὡς ὁδοφράγματα ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ. Οἱ ἱστορικοὶ διηγοῦνται ἀκόμη πὼς, ὅταν ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας προχώρουσε ἐπὶ τὴν Κύπρον, οἱ Ἀρμένιοι κ' οἱ Ἕλληνες τῆς Λεμεσοῦ ἐγκαταλείψαν τὴν πόλιν καὶ φύ-

γανε. Αυτό δείχνει πώς υπήρχαν πολλοί Ἀρμένιοι στα μέρη της Λευεσοῦ¹⁾. Καί πάλι όταν ὁ Ριχάρδος εἶχε προχωρήσει πολύ στήν Κύπρο, «οἱ Ἕλληνες καί Ἀρμένιοι φύλακες τῶν ἀποθηκῶν» καί τῶν φρουρίων ἔφυγαν στά βουνά. Ὄταν ὁ βασιλιάς τῆς Ἀγγλίας ἐγκατάλειψε τὸ νησί, οἱ Ἕλληνες καί Ἀρμένιοι ἐκλέξανε ἕνα νέο αὐτοκράτορα ποῦ ἦταν μοναχὸς καί συγγενὴς τοῦ Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ. Μὰ ὁ «αὐτοκράτορας» αὐτὸς κρεμάστηκε πάνω σ' ἕνα δέντρο κατὰ τὶς διαταγές τοῦ Ἀγγλοῦ δικαστῆ Robert of Tornham. Ὁ Ἀγγλος ἱστορικός ποῦ τὰ διηγείται αὐτὰ ὀνομαζοῦ τὸς Ἕλληνες «Griffons» καί τὸς Ἀρμένιους «Hermians». Ὁ ἴδιος ἱστορικός διηγεῖται πὼς ὁ Ἀρμένιος βασιλιάς Λέων Β' ἦρθε στήν Κύπρο γιὰ νὰ βοηθήσει τὸ Ριχάρδο Λεοντόθυμο καί ὅταν ὁ Ἀγγλος βασιλιάς παντρεύτηκε στὴ Λεμεσό στίς 12 τοῦ Μάη 1191, τοῦ παραστάθηκε γιὰ μάρτυρας στὸ γάμο.

Ὁ De Mas-Latrie βεβαιώνει πὼς κατὰ τὴ Λουζινιανή δυναστεία ζοῦσαν πολλοὶ Ἀρμένιοι στίς πόλεις καί χωριά τῆς Κύπρου²⁾. Ὁ βασιλιάς τῶν Ἀρμενίων Λέων Β' συγγένεψε μὲ τοὺς Λουζινιανούς τῆς Κύπρου, γιὰ τὴν παντρεύτηκε τὴν κόρη τοῦ βασιλιᾶ Ἀμάλριχου τῆς Κύπρου. Κι ὅταν ὁ Ἀρμένιος αὐτὸς βασιλιάς γύριζε, ἄκουσε στίς ἀχτές τῆς Ἀρμενίας (Κιλικίας) πὼς τότε χτυπήσανε πειρατὲς ἀπὸ τὴ θάλασσα· αὐτὸς ὅμως ἔφυγε στήν Κύπρο κι ὁ βασιλιάς τῆς Κύπρου τοῦ ἔστειλε πλοῖα καί τὸν ἀπάλλαξε. Ὁ De Mas Latrie λέγει πὼς κάποτε οἱ Ἀρμένιοι τῆς Κύπρου ἦταν τὸ πιὸ τιμημένο στοιχεῖο τοῦ νησιοῦ, ἐξαιτίας τῶν Ἀρμενίων τῆς Ἀρμενίας ποῦ βοηθοῦσαν τότε τοὺς Σταυροφόρους.

Οἱ Λουζινιανοὶ ἡγεμόνες τῆς Κύπρου στεφθῆκανε ἐπίσης βασιλιάδες

τῆς Ἀρμενίας. Ὄταν τὸ ἄρμενικὸ βασίλειο χτυπήθηκε ἀπὸ τοὺς Μαμελούκους τῆς Αἰγύπτου, ὁ βασιλιάς τῆς Κύπρου Πέτρος Α' (1359–1369) ἐπισκέφθηκε τὴν Εὐρώπη γιὰ νὰ ζητήσει βοήθεια· μὰ ὅταν ἀντιλήφθηκε πὼς δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ δοθεῖ βοήθεια ἀπὸ τὴ Δύση, χτύπησε μόνος του τὴν Τρίπολη, ξαναπῆρε τὶς ἄρμενικὲς πόλεις Ayas καί Κόρικο κι ἀκόμα προχώρησε ὡς τὴν Ἀλεξάνδρεια. Ὑστερ' ἀπὸ τέτοια βοήθεια φαίνεται πὼς ὁ Πέτρος τῆς Κύπρου γίνηκε Ἐφορος τοῦ ἄρμενικοῦ βασιλείου, γιὰτὶ ἂν καί υπῆρχε Ἀρμένιος βασιλιάς στήν Ἀρμενία, ὁ Πέτρος ἔκοψε ἀσημένια νομίσματα στήν Κύπρο, μὲ τὴν ἀκόλουθη ἐπιγραφή *ἀρμενιὰ*:

«ΠΕΤΡΟΣ ΒΑΣΙΛΙΑΣ ΤΗΣ ΑΡΜΕΝΙΑΣ.
ΧΑΡΑΓΜΕΝΑ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ ΣΙΣ»³⁾

Ὁ Guillaume de Machaut διηγεῖται τ' ἀκόλουθα:

«Dessus vous ait dit et compte,
Comment le roys pleins de bonte,
Voloit aler en Hermenia, (= Ἀρμενία)
Il fist aprester sa manie,
Et se parti bien m'en remembre,
Et tient toute la Signourie,
Dou bon royaume d'Ermenie,
Pour le roy, qui prochainement,
Ysera s'il peut nullement.»

Οἱ Ἀρμένιοι τοῦ Κορικού ποῦ χιμήσανε πολλές φορές τὴ συνδρομὴ τῶν βασιλιάδων τῆς Κύπρου, ἐπειδὴ πιεστήκανε ἀπὸ τοὺς Μαμελούκους, μὲ μεγάλῃ εὐχαριστήσῃ δεχτήκανε νὰ ὑποταχτοῦν στοὺς Κυπριώτες τὸ 1371. Οἱ βασιλιάδες τῆς Κύπρου κρατήσανε τὸ σπουδαῖο φρούριο τοῦ Κορικού ὡς τὸ 1458.

Τὸ 13ο καί 14ο αἰ. οἱ Ἀρμένιοι τῆς Κύπρου ἀπασχολοῦνταν σὲ πολλὰ ἐπαγγέλματα: Στὴν Πάφο, Λεμεσό, Λευκοσία καί Ἀμμόχωστο ἦταν ἔμποροι στὴ Μεσορία καί στίς βουνοπλαγιὲς τῆς ὄροσειρᾶς τῆς Κερύνιας ἦταν κα-

1) Δὲς: *Gesta Regis Henrici II, Recardi I*, τοῦ Benedict of Peterborough.

2) Δὲς: *Histoire de l'île de Chypre*, τόμ. 2 σ. 25 καί τόμ. 3 σ. 592.

3) Σίς ἦταν ἡ πρωτεύουσα τοῦ ἄρμενικοῦ βασιλείου κατὰ τὸ 13ο καί 14ο αἰῶνα.

λοι γεωργοί. Ὑπῆρχαν ἀρμένικα χωριά καὶ δυὸ Ἐπισκοπικοὶ θρόνοι στὴν Κύπρο. Τὰ χωριά Σπαθαρικό, Κορνόκηπος, Πλατάνι (ἐρειπωμένο τώρα), Mehitar (ἀναφέρεται στὰ παλιὰ ἔγγραφα τοῦ λατινικοῦ κλήρου) καὶ τὸ Ἀρμενοχώρι ἦταν ἀρμένικα χωριά. Διαμονὴ τῶν Ἀρμενίων ἐπισκόπων ἦταν ἢ Λευκοσία καὶ Ἀμμόχωστος. Στὴ Λευκοσία ὑπῆρχαν μερικές ἀρμένικες ἐκκλησιές, πού σπουδαιότερες ἦταν ὁ Ἅγ. Γεώργιος, ὁ Ἅγ. Σταυρὸς καὶ ὁ Ἅγ. Παῦλος καὶ Πέτρος. Μία ἀπ' αὐτές εἶναι τζαμί τώρα καὶ λέγεται «τζαμί τῶν Ἀράβων». Ἡ τωρινὴ ἀρμενικὴ ἐκκλησιὰ τῆς Λευκοσίας ὀνομαζέται Ἅγ. Μαρία καὶ ἦταν πρὶν λατινικὴ. Γι' αὐτὴ θὰ μιλήσω ὑστερώτερα. Τὴν ἀρμένικη γειτονιά στὴ Λευκοσία πρὶν τὴν ἔλεγαν «*Armenia*» ὁ ὅρος αὐτὸς ὕστερα ἀπὸ τὴν τουρκικὴ κατάχτηση μεταβλήθηκε σὲ «*Karaman-zade*». Στὴν Ἀμμόχωστο κατὰ τὸ 1287 εἶχαν τρεῖς ἐκκλησιές. Ἡ ἐκκλησιὰ τοῦ Κορνόκηπου λεγόταν Ἅγ. Ἀρχάγγελος. Ὑπῆρχεν ἐπίσης μία ἐκκλησιὰ στὴν Πισκοπή, πού ἦταν ὁλότελα κοντὰ στὸ μοναστήρι τῶν Πρεμοντρέ, ὅπου κατὰ τὸ 1305 ὁ Ηετοῦμ, ὁ ἀρμένιος πρίγκηπας τοῦ Κορίκου, γίνηκε κληρικός.

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία πὼς οἱ Ἀρμένιοι σὲ παλαιότερους καιροὺς ἔπρεπε νὰ εἶχαν περισσότερους ναοὺς, μὰ δὲν ὑπάρχουν πληροφορίες. Τὸ μόνο κυπριακὸ προσκύνημα τῶν Ἀρμενίων ἦταν τὸ μοναστήρι τοῦ Ἅγ. Μακαρίου, πού ἦταν ἀφιερωμένο στὸν ὁμώνυμο ἔρημίτη. Τὸ μοναστήρι αὐτὸ πρωτότερα ἀνήκε στοὺς Κόπτες.

Οἱ βασιλικοὶ οἴκοι τῆς Ἀρμενίας καὶ τῆς Κύπρου ἐνώθησαν σταθερά. Ὁ Λέων ὁ μεγαλόψυχος, βασιλιάς τῆς Ἀρμενίας (1186—1219) παντρεύτηκε τὴν ἀδελφὴ τοῦ Οὐγού Α' τῆς Κύπρου. Ὑστερ' ἀπὸ τὸ 1342 Λουζινιανοὶ πρίγκηπες ἔγιναν καὶ βασιλιάδες τῆς Ἀρμενίας. Ἡ Ζαβλοῦν κόρη τοῦ ἀρμένιου βασιλιᾶ Λέοντα Γ' παντρεύτηκε μὲ τὸν Ἀμάλριχο, τὸν ἀδελφὸ

τοῦ Ἐρρίκου Β' καὶ σφετεριστὴ τοῦ θρόνου τῆς Κύπρου. Ὁ δεῦτερος γιὸς τῆς Ζαβλοῦν ὁ Γουΐδος ἔγινε βασιλιάς τῆς Ἀρμενίας 1374—1375. Λίγο πρὶν ἀπὸ τὸ γεγονός αὐτό, πολλοὶ Ἀρμένιοι μετανάστευσαν στὴν Κύπρο. Ὑστερ' ἀπὸ τὴν καταστροφὴ τοῦ ἀρμενικοῦ βασιλείου πολλοὶ Ἀρμένιοι ἤρθαν στὴν Κύπρο, φεύγοντας τὴν καταπίεση τοῦ Μαμελοῦκου σουλτάνου Μουτζαφάρ τὸ 1403, καὶ κατὰ τὸ 1421 ἔγινε νέα ἀρμενικὴ μετανάστευση.

Κατὰ τὴν περίοδο τοῦ ἀρμενικοῦ βασιλείου στὴν Κιλικία, ὑπῆρχαν πολλοὶ Ἀρμένιοι ἀξιωματοῦχοι στὴν Κύπρο. Ὑστερ' ἀπὸ τὴν καταστροφὴ του ὄχι μόνο οἱ βασιλιάδες τῆς Κύπρου ὀνομάζονταν ἐπίσης βασιλιάδες τῆς Ἀρμενίας, ἀλλὰ καὶ πολλὲς συνήθειες τῆς ἀρμενικῆς Αὐλῆς διατηρήθηκαν στὸ βασίλειο τῆς Κύπρου. Ὁ Μαχαίρας μᾶς πληροφορεῖ πὼς οἱ Ἀρμένιοι τῆς Κύπρου ἦταν καὶ καλοὶ στρατιῶτες. Ὅταν οἱ Γενοβέζοι ἐπρόσβαλαν τὴν Κύπρο κατὰ τὴν βασιλεία τοῦ Ἰακώβου, οἱ Ἀρμένιοι ἐπολέμησαν ἐναντίον τους κοντὰ στὴ Λάρνακα. Καὶ ὅταν τὸ 1426 ὁ βασιλιάς τῆς Κύπρου πολεμοῦσε ἐναντίον τῶν Μαμελοῦκων, ὁ Ἀρμένιος ἱερέας Κωνσταντῖνος, ἀδελφὸς τοῦ Ἀρμένιου Ἀρχιεπισκόπου τῆς Κύπρου Λεβόν, μαζί μὲ τὸν Κώνστανζ, ἕναν Ἀρμένιο ἱππότη, πολέμησαν γενναῖα ἐναντίον τῶν Μαμελοῦκων καὶ ὁ ἱερέας ἔπεσεν ἔνδοξα στὴ μάχη τῆς 7 Ἰούλη 1426. Ὁ Βευστρώνιος στὸ «Χρονικό» του ἀναφέρει ὅτι οἱ Ἀρμένιοι βοήθησαν τὸν Ἰάκωβο Β' ν' ἀναχτήσει τὴ Λευκοσία.

Ὁ τίτλος τοῦ «*Marechau dou roiaume d' Ermenie*» κρατήθηκε καὶ συνεχίστηκε στὴν Κύπρο ἀπὸ τὸ 1302—1459⁴). Τέτοιοι «στρατάρχες τῆς Ἀρμενίας» στὴν Κύπρο ἀναφέρονται ὁ Ἰωάννης ὁ ντὲ Ταμπάρι καὶ ὁ Φοῖβος Λουζινιάν. Ὁ τάφος τοῦ πρώτου σώζεται ἀκόμη στὴν ἀρμενικὴ ἐκκλησιὰ

4) Δες: *Collection des Historiens des Croisades, Documents Armeniens.*

Λευκοσίας με την επόμενη γαλλική επιγραφή: «Ci git le noble chevalier Monseigneur Johan de Tabarie, files dou noble chevalier Messire Bartelemi de Tabarie, noble marechau dou roiaume d' Ermenie, qui trespasa le Mercredi a XII jours d' Ahoust, l' an de M.CCCII de Christ. Qui Dieu ait l' ame Amen» 'Ο Φοβος Λουζινιαν πέθανε τὸ 1469. 'Ο τάφος τῆς Ἀλίκης, γυναίκας τοῦ Ἰωάννη ντὲ Ταμπάρι, ποὺ πέθανε στὶς 8 Σεπτέμβρη 1357, βρίσκεται ἐπίσης στὴν ἀρμενικὴ ἐκκλησιὰ Λευκοσίας. Ἐδῶ υπάρχουν καὶ πολλοὶ ἄλλοι τάφοι, ποὺ καθιστοῦν ἔτσι τὴν ἐκκλησιὰ τούτη ἕνα ἀπὸ τὰ πολυτιμότερα καὶ πιὸ ἐνδιαφέροντα ἰδρύματα τῆς Κύπρου.

Ἐπιπλέον ἀπὸ τὴν πώση τῶν Λουζινιανῶν στὴν Κύπρο, οἱ Ἀρμένιοι ἀπολάυσανε τὴ φιλία τῶν Βενετῶν 1489-1570. Ἡ Βενετικὴ Σύγκλητος διάταξε τὸν πρῶτο Βενετὸ Κυβερνήτη τῆς Κύπρου, τὸν Αὐγουστῖνο Μπαρπαρέγο, νὰ πληρώσει τοὺς Ἀρμένιους ἀξιοματούχους σύμφωνα με τὴν ἀξία τους.

'Ο Μαρτῖνος Κρούσιος, ἕνας συγγραφέας ποὺ ἤξαιρε καλὰ ἑλληνικὰ (1526-1607) ἀναφέρει πῶς οἱ ἐπόμενες πέντε γλῶσσες ὁμιλοῦνταν στὴν Κύπρο: ἑλληνικὰ, χαλδαϊκὰ, ἀρμενικὰ, ἀλβανικὰ καὶ ἰταλικὰ. 'Ο Στέφανος Λουζινιαν (1537-1590) γράφει πῶς τότε ὁμιλοῦνταν στὴν Κύπρο οἱ ἐπόμενες δώδεκα γλῶσσες: λατινικὰ, ἰταλικὰ, ἑλληνικὰ, ἀρμενικὰ, κοπτικὰ, ἰακωβίτικα, μαρωνίτικα, ἄσσυριακὰ, ἰνδικὰ,

γεωργιανὰ, ἀλβανικὰ καὶ ἀραβικὰ.⁵⁾ 'Ο ἴδιος συγγραφέας λέγει πῶς ὑπῆρχε σύστημα στὴ Λευκοσία νὰ κάνουν λιτανεῖες κατὰ τὴ μέρα τοῦ Ἁγίου Μάρκου καὶ τῆ Μεγάλῃ Παρασκευῇ, καὶ πῶς οἱ Ἀρμένιοι ἔπαιρναν τὴν πρώτη τιμητικὴ σειρὰ ὕστερ' ἀπὸ τοὺς κυριάρχους Λατίνους. Πρῶτοι ἔρχονταν οἱ Ἕλληνες με τοὺς παπάδες των καὶ τὴν εἰκόνα τῆς Παρθένου Μαρίας καὶ κατόπιν: ὁ φτωχὸς κληρὸς, οἱ Ἀβυσσηῖοι ποὺ οἱ παπάδες των σκέπαζαν τὰ κεφάλια τους με ἄσπρα τουρμπάνια κι ὁ Ἐπίσκοπος με μίτρα, οἱ Νεστοριανοὶ, οἱ Ἰακωβίνοι, οἱ Μαρωνίτες, οἱ Κόπτες, οἱ Ἀρμένιοι ποὺ τὸ κεφάλι τους ἦταν ντυμένο σκεπάσματα με χρυσοὺς γύρους καὶ οἱ Λατῖνοι ποὺ περπατοῦσαν πίσω ἀπ' ὄλους με τὸν Ἀρχιεπίσκοπό τους, τὸ στρατὸ τοῦ κράτους καὶ τοὺς ἀριστοκράτες⁶⁾.

Ἀρμένιοι ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴ ἐπισκέπτονταν τότε τὴν Κύπρο: ἕνας ἀπ' αὐτοὺς, ὁ Μουράτ ἀπὸ τὴν Ἄγκυρα, ποὺ ἔρχόταν ἀπὸ τὴν Ταυρίδα (Περσία), εἶχε διηγηθεῖ τοὺς πολέμους τοῦ Πέρση μονάρχῃ Σάχ Ἰσμαήλ ἐναντίον τοῦ ἐγγόνου τοῦ Οὐζοῦν Χασάν. Οἱ Βενετοὶ ἐνδιαφέρονταν πολὺ γιὰ τοὺς πολέμους αὐτοὺς.

ΝΟΥΜΠΑΡ ΜΑΞΟΥΝΤΙΑΝ

5) Δὲς: Description de toute l' isle de Cypre et des roys princes et Seigneurs—par R. père F. Estienne de Lusignan de Royale maison du Cypre.

6) Δὲς: The Church of Cyprus by Rev. H.T.F. Duckworth.

ΥΜΝΟΣ ΣΤΗ ΦΙΛΙΑ

Της Ἀρτ. Λαμπ. φιλόλογου
πού τὸ πρωτοδιάβασε.

ΦΙΛΙΑ :

Ξύπνα. Ὁ τραγουδιστὴς λογιέσαι,
πού ἔνοιωσε τὴν πλάση σάν τραγοῦδι,
καὶ σάν τραγοῦδι τὴ ζωὴ.
Γιὰ σέ συνέπαρμα δὲ θᾶναι ἀπόψε
μῆτε τ' ἀνέμου τ' ὄργισμα καὶ μῆτε τοῦ ἡλίου
τοῦ χρυσήλιου ὁ φωτοπεριχυμός.
Τὸ φλόγισμα τῆς νιότης τ' ἀχαλίνωτο,
τὸ πάθος τῶν ἐρώτων καὶ τῶν θρήνων
ὁ σύμπυκνος στηθοδαρμός·
τῶν λουλουδιῶν τὸ κούνημα,
τὰ παρδαλὰ ἀνθοτόπια,
κι' οἱ ὀλόφωτες ἀνεφανές,
καὶ τῶν πουλιῶν τὸ τρίλισμα στὰ δάση
γιὰ σέ συνέπαρμα δὲ θᾶναι ἀπόψε . . .

ΠΟΙΗΤΗΣ :

Βαρυθυμιὰ.
Μὲ γέλασεν ἡ πλάση.
Βαρυθυμιὰ.
Ἡ λύρα μ' ἔχει χάσει
καὶ τώρα στ' ἄγρια δάση
τῶν θρήνων τριγυρνῶ.
Καὶ τριγυρνῶ καὶ δὲ μπορῶ
τὸ κλάμα νὰ χαρῶ
μῆτε τὸ δάκρυ, μῆτε
τὸ στηθοδαρμό.
Μὴ μοῦ ζητᾶς ἡ λύρα πάλι
στὰ τέλια τῆς νὰ πάλλει
πάθη κι' αἰσθήματα παλιὰ.
Μὲ γέλασεν ἡ πλάση,
(βαρυθυμιὰ)
ἡ λύρα μ' ἔχει χάσει
καὶ θέλω πῖθ
νὰ κοιμηθῶ, νὰ κοιμηθῶ....

ΦΙΛΙΑ :

Εἶμαι ἡ φίλια ἐγώ.
Κι' ἕνας θεὸς μὲ στέλλει τὸ τραγοῦδι σου
νὰ πῶ καὶ νὰ μεθύσω καὶ νὰ γίνω
τὸ πῖθ λαμπρὸ σου ἐγὼ τραγοῦδι.
Κι' ἐσὺ τραγοῦδι στὸ τραγοῦδι μου,
τρελλὲ τραγουδιστή,

νά γείρεις νά πνιγείς
 καί νά πνιγείς μαζί
 καί ν' ἀναγεννηθείς.
 Ξύπνα. Ὡς κορώνα λάμπω στήν ἀγάπη,
 καί τῆς εὐγένειας εἶμαι ἐγώ
 τὸ πιό τρανὸ λουλούδι τ' ὄλορθάνοιχτο.
 Δέ γνώρισα ποτέ τὸν κορεσμό,
 τῆς γῆς τὸ καθετὶ πῶχει γνωρίσει,
 μήτε τίς ζήλιες τίς τρανές τῆς ἐρωτιᾶς,
 μήτε τίς δίψες τῶν παθῶν τίς καταλύτρες.
 Εἶμαι μονάχα τὸ τραγοῦδι,
 πὺ σμίγει δυὸ καρδιές.
 Τίς σμίγει καί τίς δένει
 παντοτινά.

ΠΟΙΗΤΗΣ :

Κάτι χτυπᾶ μές τὴν καρδιά...
 Τὸ στήθος μου βαραίνει...
 Ποιὸς μὲ σκουντᾷ ;
 Τὰ χέρια ποιὸς μοῦ δένει
 ξανά στὴ δοξαριά,
 στὴ λύρα, στὴ φλογέρα ;
 Καί ποιές πνοές ἀγέρα
 μοῦ ἀναστατώνουν τὰ μαλιὰ ;
 Γιατί τὰ μάτια μου ἀνοιχτὰ
 κοιτοῦν καί θαμπωμένα ;
 Ποιὰ νᾶναι αὐτὴ, πὺ μὲ κοιτᾷ,
 πὺ μὲ προστάζει καί μὲ σφάζει
 κι' ἀντάμα μ' ἀνασταίνει ;
 Τὰ χέρια ποιὸς μοῦ δένει
 ξανά στὴ δοξαριά ;

ΦΙΛΙΑ :

Εἶμαι ἡ φίλια ἐγώ.
 Κι' εἶμαι τὸ θεῖο τραγοῦδι,
 πὺ σφίγγει δυὸ καρδιές.
 Τίς σμίγει καί τίς δένει
 παντοτινά.

ΠΟΙΗΤΗΣ :

Κάμποι κι' ἀνεμικές κι' ἀστέρις,
 κι' ὄλα τῆς γῆς τὰ ζωντανά :
 ἀπὸ τ' ἀτρόμητα θεριά
 ἴσαμε τὸ μελίσι·
 καί κάβοι κι' ἡλιογέρματα
 καί δασερές πλαγιές καί κύματα
 κι' ἀπρίληδες καί νύχτες καί βουνά·
 Ὅ,τι τὸ πιό τρανὸ κι' ὠραῖο
 σᾶς ἄφησε ὁ καιρὸς κι' ὁ ἄνθρωπος
 — τὰ δυὸ κακὰ τοῦ κόσμου —

ἀπόψε θέλω νά μοῦ στείλετε :
 ἕνα τραγούδι λεύτερο κι' ἀνίκητο
 ἀπ' τὰ στοιχειά τῆς φύσης κι' ἀπ' τὸν ἄνθρωπο
 ἀπόψε θέλω νά τονίσω
 στή νιά τῆ Μοῦσα, πού μέ δένει
 μέ χίλιες δυὸ κλωστές
 ξανά μέ τῆ ζωῆ.

Ἦταν χρονιές στά στήθη τῆς στεριᾶς
 τῆς βαρυστέναχτης, πού γύριζαν κοπάδια
 ἀνθρώπων ἄνομα κι' ἀμέρευτα :
 γδυτά μέ πετονιές καί μέ σφεντόνες
 καί μέ μαγκοῦρες καί λιθάρια
 μοχτίζαν ν' ἀποχτήσουν τὸ φαί :
 Κι' οἱ Οὐράνιοι κοίταζαν καί πάσκιζαν
 βαθιά μέσ τὸ μυαλό τους, πῶς νά δώσουν
 στά πιό τρανά τους πλάσματα, τοὺς ἄνθρωπους
 ἀλάφρωση κι' ἀγάπη·
 κι' ὄλημερίς πασκίζαν καί πασκίζαν.
 Κι' ἔπρεπε νάρθεις, σὺ Φιλία,
 γεννήτρα τῆς ἀγάπης καί βασίλισσα,
 μέ τὸ τραγούδι στ' ἄλικά σου χεῖλη,
 γιὰ νά δεθοῦν τὰ σμάρια τῶν ἀνθρώπων
 σὲ πολιτείες καί χωριά·
 καί νά γενοῦν ὑπάκουα καί πιστὰ
 στο νόμο τὸν ἀφέντη
 τὰ πλήθη τὰ τυφλά.
 Κι' ἀπ' τῆ φωτόλαμπρη αὐτῆ μέρα
 τοῦ χρυσόφταστου ἔρχομοῦ σου,
 ἔνωσες τίς καρδιές χιλιόκομπα
 καί ξέχωρα δὲν τίς ἀφίνεις
 νά χτυποῦν.
 Πλατιά ἡ ἀγάπη μας, πλατύς ὁ νοῦς :
 τ' ἀτέλειωτο τὸ σύμπαν πιά χωρεῖ,
 καί ξάγρυπνο τὸ μάτι μας
 στο χρέος καί στο καθῆκον στέκεται
 καί χαλιράνι δαμασμοῦ
 βάζει στο στόμα τῶν παθῶν μας.
 Πάντρεψες πιά πιστὰ κι' ὀσάλευτα
 τὸ θάνατο καί τὴν ἀνάσταση,
 κι' ὄλα π' ἀγγίζεις καί τὰ χαίρεσαι
 ὠραία, τὰ πλάθεις, τρισευλογητά.
 Χαῖρε : τῆς ἐφτάστομης ὠδῆς ὁ θρίαμβος
 κι' οἱ ἐπινίκιοι μέ τ' ἀνέμου τίς φωνές
 καί τὰ ξεφωνητὰ σαλπίσματα,
 τῶν ὕμνων οἱ πεντάκρουνες πλημμύρες
 μέ τῆς αὐγῆς τὸν πορφυρὸ σκοπὸ
 κι' ὄλα τῆς ἔκφρασης τὰ μέσα
 ἀξίζει νά σοῦ πλέξουν τὸ τραγούδι,
 τὸ νικητήριο «χαῖρε».

ΦΙΛΙΑ :

Τραγούδα καὶ τραγούδα,
 τρελλέ τραγουδιστή.
 Εἶμαι τὸ θεῖο τραγούδι,
 μᾶ...πιὸ τρανὸ κι' ὠραῖο
 τ' ἀποψινὸ σου τὸ τραγούδι
 ἀντιλαλεῖ.

ΠΟΙΗΤΗΣ :

Χαίρε χαρὰ τοῦ κόσμου ἀτέλειωτη,
 κι' ἀτέλειωτο τραγούδι τῶν καρδιῶν,
 τῶν λυγερῶν καρδιῶν, ποῦ πλάστηκαν
 σὰ λῦρες στὸ τραγούδι τῆς ἀγάπης·
 γαλήνη κι' ἀποκοῦμπι στὰ γεράματα,
 ἔχαστικό πιοτὸ στὶς λῦρες,
 καὶ φῶς στὶς ἀναστρες τὶς νύχτες,
 τὶς νύχτες τοῦ μεταγνοιωμοῦ
 καὶ τῶν ἀβάσταχτων δακρῶν·
 στὶς ἀναστρες τὶς νύχτες φῶς,
 ποῦ τρέμουλο εὐλογᾶς τὶς σύνθεες
 τραγουδιστὲς δημιουργίες
 Χαίρε, στὴν ὕστατη στιγμή τοῦ βίου
 σφίγγεις τὸ χέρι μὲ χαμόγελο ἀδερφῆς
 καὶ πάει ἡ σκέψη μας, πῶς τὸ ταξίδι,
 τὸ τελευταῖο αὐτὸ ταξίδι θὰ μᾶς φέρει
 πάνω, ψηλὰ στὴ μέρα τοῦ φωτός
 καὶ τῆς ἀνέσπερης χαρᾶς.
 Χαίρε, ποῦ μοῦγινες τραγούδι,
 κι' ἐγὼ τραγούδι στὸ τραγούδι σου
 ἔγειρα καὶ πνίγηκα καὶ πνίγηκα
 κι' ἀναγεννήθηκα μαζί.

Ἄθῆνα 1936.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΤΟ ΠΛΑΤΑΝΙ

Πειότερο ἀπ' ὅλα τὰ δεντρά με συγκινεῖς, Πλατάνι,
 βρίσκω στὴν πρασινάδα σου κάτι ξεχωριστό,
 μύριες φορὲς τὸν πόνο μου σιμά σου ἔχω γλυκάνει,
 στή συντροφιά σου ἀμέτρητες παρηγοριὲς χρωστῶ.

Σὲ μῖα δροσόνερης πηγῆς τὸ πλάι ριζωμένο
 στὸ κάμα τοῦ μεσημεριοῦ μὲ δέχεσαι συχνά,
 μ' ἀποκοιμίζ' ὁ ἴσκιος σου χλωμὸ κι' ἀποσταμένο,
 τὸ μουσικὸ σου θρόϊσμα τὸ δεῖλι μὲ ξυπνᾷ!

Βρίσκω σ' ἐσέ, Πλατάνι μου, ἀπ' τὴν ψυχὴ μου κάτι,
 βλασταίνεις μόνο κ' ἔρημο, τὰ φύλλα σου σκορπᾶς
 καὶ ξεποσταίνεις τὸ χλωμό, κατάκοπο διαβάτη,
 μὰ κάτω ἀπ' τὸ πελέκι του γέρνεις ^{καὶ} ξεψυχᾶς!

Λεμεσός, 1936

ΕΥΣΚΙΟΣ ΠΕΥΚΗΣ

ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ ΚΙ' ΕΜΕΙΣ

«Τό θέατρο σά γυμνώθει άπ' τ' άγαθά του πνεύματος
»δέν άργει νά γίνει τό πιο θλιβερό έπάγγελμα
»κι' ή βρωμερότερη πορνεία.

ΜΑΞ ΡΑΪΝΧΑΡΤ

Από τά πολλά πράγματα πού δέ χαιρόμαστε καθόλου στόν τόπο μας σίγουρα είναι και τό θέατρο. Κι' όταν λέω θέατρο δέν έννοώ αυτό πού μάς κακοσνήθισαν ώς τώρα τά διάφορα «συγκροτήματα» τής στιγμής, πού σά μπουλούκια μάς έρχονται κάθε καλοκαίρι από τήν Έλλάδα και πού ένας στοχαστικός ούτε γιά πρόσχημα θεάτρου δέ θά μπορούσε νά τό χαρακτηρίσει. Γιατί θέατρο άληθινό θά πεί κάτι πολύ διαφορετικό, κάτι πιο χειροπιαστό, γιομάτο έσώτερη ούσία 1), όταν μέ τήν άξια παράσταση ή ψυχή κινείται μέ πόθο γιά τό κυνηγητό και τήν πραγμάτωση του «άνώτερου» κι' ή καρδιά γιομάτη ξεγνοιασιά ξανοίγεται λευτερωμένη στό μεγαλείο πού δίνει ή μουσική χαρά όσες φορές ό άνθρωπος έπικοινωνεί άποκαλυπτικά μέ τό διπλανό του. Μιά ψυχική εύφροσύνη άκράτητη πού τήν προδίνουν τά μάτια κι' οί κινήσεις του τόν περιλούζει και μιá ανθρωπιá τόν τυλίγει πού γρήγορα ξεχνά τό κορμί του και τή σάρκα του και μια λαχτάρα λαγρυσμένη και μιá συμπάθεια τόσο διακριτική του γιομίζουσα τν πνεμόνια γιά τήν τύχη και τήν ύπαρξη του διπλανού του. Παρακολουθώντας τήν άξια παράσταση μέσα του νοιώθει μιá ψυχική άναστάτωση, έφόσο τίποτε τό ανθρώπινο δέν τού είναι ξένο. Όλα κείνα τά πλάσματα, τόσο διαφορετικά τό ένα από τό άλλο, δέν πέρασαν ψυχρά άπο μπροστά του και τόν άφήκαν άσυγκίνητο. Μέ τή σειρά του τό καθένα και μέ τό δικό του τρόπο ήταν και κουβέντιασαν μουσικά μαζί του, τού έμπιστεύτηκαν τή χαρά και τή λύπη τους κι' άνεπαίσθητα, χωρίς νά τό καταλάβει, τόν σύρανε μακριά άπ' τις άτομικές του έννοιες. Πονεί και χαιρείται μαζί τους, οί δικές τους καταστάσεις δέν είναι ξένες γι' αυτόν, είναι κομάτια άπ' τήν ίδια του τή ζωή. Συμπονεί τή δυστυχία του διπλανού του, όπως γελά τό φωτισμένο του πρόσωπο όταν μοιράζεται μαζί του τή χαρά. Μεγαλώνουν τό είναι του, πλαταίνουν τήν άγάπη του. Ίκανοποιούν δηλαδή τήν έσώτερη ψυχική άνάγκη του άτόμου νά ζησει «πληθωρικά» όπως τό έπιβάλλει τό πρωταρχικό μας ένστικτο, ή περίφημη άρχέγονη ένότητα, πού μάς φέρνει πάντα μ' άσίγαστη λαχτάρα κοντά

στούς όμοιους, τούς διπλανούς μας. Τό θέατρο, σάν πνευματικό κανάλι, γίνεται ή πιο πλούσια βρυσομάνο άπ' τήν όποία ό άνθρωπος παίρνει τή δύναμη πού του χρειάζεται ν' άποτινάξει άπό άπάνω του όλο τό πληχτικό βάρος τής πεζής καθημερινότητας και νά έξυψωθεί, όπως του άξίζει, στή συναισθηση του πλούσιου έαυτού του. Είναι ή ζωή του κι' ή θέση του στό σύνολο, οί πόθοι, τά μεράκια και τά όνειρά του.

Μέ τέτοια όμως σημασία θέατρο πότε άξιοθήκαμε έμεις νά δούμε στόν τόπο μας; Τά συγκροτήματα πού μάς έρχονται έδώ και τέσσαρα χρόνια και στρογγυλοκάθονται όλόκληρα καλοκαίρια, άποτελούνται άπο στοιχεία διάφορης ποιότητας, άμφίβολη ή άνυπολόγιστης καλλιτεχνικής άξίας (οί χρυσές έξαιρέσεις δέ λογαριάζουν γιατί χάνονται μέσα στήν αθλιότητα των περισσοτέρων) και μέ άξιώσεις πού περιορίζονται όχι νά μάς σερβίρουν τέχνη—κι' άδιάφορο άν πάντα τό διατείνονται—άλλά νά πενταρολογούνε διασκεδάζοντας τις ζεστές καλοκαιριάτικες νύχτες μέ κάθε τι πού πιθανό νά έχει σχέση μέ πολλά άλλα πράγματα, μά καθόλου μέ τό θέατρο. Ένα ρεπερτόριο τής χειρότερης ποιότητας άποτελούμενο κατά κύριο λόγο άπό άσημαντα κατασκευάσματα και χοντροκομένες άγουσες φάρσες του Παρισινού μπουλεβάρ, όπου τό άισχρό και τό έξυπνο λίγο χωρίζονται. Κι' όταν κάποτε μέ πολλή πίεση σερβίρεται—συνώμνη! άνσβιβάζεται—και λίγη Έλληνική ήθογραφία μοναδικό άπώτελεσμα διαφυλάγεται ή διατόμτευση και τό χωρίς όρια κι' δέω άπό κάθε περιγραφή ρεζίλιεμα. Άπό σκηνικά ούτε κουβέντα. Τά λεπτότερα πράγματα γίνονται φορτικά κι' άνούσια, ή άπλότητα συμβατισμός, οί έτερικές μεταπτώσεις παίρνουνε κομική χροία κι' όχι λίγες φορές ή άπό σκηνής στοιχειώδικη εύπρέπεια και σοβαρότητα πήγε περίπατο. Αυτά τά λίγα, άνεξάρτητα άπό τό παίξιμο. Δηλαδή θέατρο γυμνωμένο άπ' τ' άγαθά του πνεύματος, όπως λέει ό Ράϊνχαρτ και τέτοιο καλλίτερα νά λείπει.

Θά βρεθεί όμως κανένας νά μου αντιτάξει τήν εύχαρίστηση πού νοιώθει μια μερίδα άπό τό κοινό και πού τήν εκδηλώνει άουζητητα μέ χειροκροτήματα πού καλύπτουν τό τέλος κάθε παράστασης. Δυστυχώς ό θεατής, κι' δέω άπό τόν συνθησισμένο συμβατισμό, νομίζει πως στό ταμείο αγοράζει μαζί μέ τό εισιτήριο και τό δικαίωμα νά χειροκροτεί και νά σφυρίζει. Άλλ' αυτό δέν πάει νά πεί πως στήν εκδήλωση αυτή μπορούμε νά άποδώσουμε τήν έννοια του καλλιτεχνικού όρισμού, γιατί ή ούσιαστική άξία του έργου και τής παράστασής του δέν είναι δυνατό νά νοηθεί άπό άτομα μέ άπέχουσες νοητικότητας κι' αίσταντικότητας τόσο διάφορες. Άκόμα γιατί λίγιο είναι οί μνημόιοι πού μπορούν νά βρουν τό διανοητικό θησαυρό

1) Γιά τό θέμα στότο μίλησα πλατεία στή διάλεξη μου «ή έσώτερη ούσία του θεάτρου» πού γίνθηκε τό φετινό Άπρίλιο στό Μουσικοφιλολόγικό Σύλλογο «Ανάρθωση».

σ' ένα ἔργο τέχνης, ἐνῶ οἱ πολλοὶ δὲ νοιώθουν παρά τὰ κοινότερα νοήματα—κατὰ προτίμησιν τὰ πῶς πλαδαρά—ἀνάμιχτα γέ ἀμφίβολουσ σωματικοὺς καὶ πολὺ φτηνοὺς ἐρεβισμοὺς τῆς κακῆς ὥρας.

Γιὰ τὴν ὥρα τοῦτο μὴν μπορεῖ νὰ λεχθεῖ ἄφοβα: Πῶς τέτοιο θέατρο πολὺ ἀνάξια λόγου ἐξυτηρέτησιν μπορεῖ νὰ προσφέρει στὴν κοινωνία μᾶς, ἂν δὲν ἐξασκεῖ κι' ἀνάλογη βλάβη καὶ σὰν τέτοιο θὰ ἦταν πολὺ προτιμότερο νὰ μὴ τὸ βλέπαμε ποτέ. Γιατὶ τότες θὰ παρηγοριοῦμαστε μὲ τὴ σκέψη πῶς δὲ μᾶς δόθηκε εὐκαιρία νὰ παρακολουθήσομε μιὰ ἄξια παράστασιν. Κι' εἶται θὰ διαφυλάγαμε ἀτόφια μέσα μᾶς τὴν καλὴν ἰδέαν πού εἶχαμε πάντα γι' αὐτό. Ἐνῶ τώρα μὲ τὰ χάλια πού μᾶς παρουσιάζεται, ἂν δὲν τὸ ἀηδιάσαμε πάντως οὔτε το νοιώσαμε μᾶ οὔτε καὶ τὸ συμπηθήσαμε. Κι' εἶται τόσο φριχτὸ νὰ σκέφτεται κανένας σὲ τέτοια κατάντια τὸ κυριότερο καὶ σημαντικότερο κανάλι ἀπ' τὸ ὁποῖο διοχετεύονται σήμερα οἱ πνευματικὲς δυναμικότητες κάθε φυλῆς καὶ κάθε τόπου.

ΜΗΤΣΟΣ ΜΑΡΑΓΚΟΣ

Ο ΚΥΠΡΙΟΣ ΑΛΧΗΜΙΣΤΗΣ ΒΡΑΓΑΔΙΝΟΣ

Βαρῶσια, 12 Αὐγ. 1936.

Φίλε κ. Προυσῆ,

Διάβασα σ' ἐνδιαφέρο ὅσα γράφει ὁ κ. Ξ. Φαρμακίδης στὸ τελευταῖο τεῦχος τῶν «Κυπριακῶν Γραμμάτων» γιὰ τὸν κύπριον μάγο ἀλχημιστὴ Βραγαδίνο.

Ἐν τοῦτοις γιὰ ὅσους θέλουν νὰ μελετήσουν ὅλη τὴ δρᾶσιν καὶ τὴ ζωὴ του παραπέμνω στὴ μελέτη μου πού δημοσιεύτηκε στὴ «Φωνὴ τῆς Κύπρου» ΛΑ' 1924, 25, 26. Τὴ σχετικὴ βιβλιογραφία πού δὲν ἐδημοσιεύτηκε ἐκεῖ τὴν ἀναφέρω ἐξῶ:

1) Horatio F. Brown, *Studies in the history of Venice* vol. I & II, 1907.

2) Dogliani Hist. Venez. lib. XVIII (Venezia MDXCVIII)

3) Daru Hist. de Venice lib. XXVIII (Capolago 1837).

4) Arch. di Stato Codici ex Brera serie I & II No 80).

5) Celio Malespini, «Novelle» tom. II Nov XC.

6) Ben Jonson, *Alchemist*, 1615.

7) Antonio Pilot *L'Alchimista M. Bragadini a Venezia* publ. in *Pagine Istriane IX—X Capodistria* 1905).

8) Giovanni Bonifacio, *Lettere* No 78 Rovigo 1627)

9) Bianchi Giovanni, *Biogr. di Fra Paolo* Sarpi, I 110)

10) Musco Civico, *Cicogna*, *Colice* No 89).

11) *Archivo Veneto* t. 1.

12) *Rivista Venese* XII (1840).

13) *Beilage zue vaterlandischen Historie, Geographie, Statistik und Landwirthschaft herausgegeben von Lorenz Westenrieder*, I (München 1788).

Δικός σας

ΑΡΣΕΝ. Κ. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ.

ΧΡ. ΓΑΛΑΤΟΠΟΥΛΟΣ

Αὐτὲς τίς μέρες κυκλοφορεῖ σὲ πολυτελῆ ἐκδόσιν ἀπὸ 230 σελίδες ἡ ποιητικὴ συλλογὴ τοῦ κ. Χρ. Γαλατόπουλου «**Τὰ Τραγοῦδια τῆς Φυλακῆς**». Ὁ κ. Χρ. Γαλατόπουλος γεννήθηκε τὸ Δεκέβρη τοῦ 1902 στὴν Πάφου καὶ τέλειπε τὸ ἐκεῖ Ἠμιγυμνάσιον. Ἀπὸ τὸ 1917 δημοσιογραφοῦσε στὸν «Αἴωνα» τῆς Πάφου, μὲ τὸ λογοτεχνικὸ ψευδώνυμον Ρ. Γαλάτης. Τὸ 1919 φοίτησε γιὰ λίγους μῆνες στὸ Παγκύπριον Γυμνάσιον Λευκωσίας καὶ τὸν ἴδιον χρόνον πῆγε στὸ Λοντίνον, ὅπου σπούδασε νομικὰ σὲ «**Middle Temple**» ὡς τὸν Ἰούλιον τοῦ 1922. Στὸ μετὰξὺ πῆγε στὸ Παρίσι γιὰ λίγους μῆνες. Ἀπὸ τὸ Λοντίνον δημοσιογραφοῦσε σὲ διάφορες ἀγγλικὲς καὶ κυπριακὲς ἐφημερίδες. Γυρίζοντας τὸ 1922 στὴν Κύπρον ἐργάστηκε δικηγόρος καὶ δημοσιογραφοῦσε. Δυὸ ποιήματα του φανήκαν κάποτε δημοσιευμένα ἀπὸ τὸ λυ' ἐναρξιν: μιὰ στροφὴ τοῦ στοῖ «Αἴωνα» τῆς Πάφου τὸ 1918, κι ὁ «Καλλιτέχνης» στὴν «Πάφου» τὸ 1922.

Τὸ 1925 δημοσίεψε σὲ τετρασέλιδα φυλλάδιον, μὲ δικὰ του σχόλια, τὰ πρακτικὰ τῆς πρώτης δίκης τοῦ Ὄσκαρ Οὐάιλτ, πού ἦταν ἡ μήνυσιν του γιὰ δυσφήμισιν ἐναντίον τοῦ Μαρκησίου τοῦ Κουίνσπουρη, τοῦ πατέρα τοῦ Λόρτ Ἀλφρετ. Τὸ 1926 ἴδρυσεν τὸ πρῶτον Τεχτονικὸν Ροδοσταυρικὸν Περιστούλιον «Ὁ Διογένης» (*Rose Croix*) στὴν Κύπρον (Πάφου) πού λειτουργεῖνε ὡς τὸ 1930. Ἰδρυσεν τὰ «**Παφιακὰ Χρονικὰ**» παράρτημα τοῦ «Χρόνου» τῆς Λεμεσοῦ 1926-1929. Στὸ 1929 ἔβγαλε τὴν «**Πολιτικὴν Ἐπιθεώρησιν**». Τὸν Ὀχτώβρη τοῦ 1930 βγήκε γιὰ πρώτη φορὰ βουλευτὴς καὶ γιὰ δευτέρην τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1931. Κατὰ τὰ Ὀχτώβριανὰ τοῦ 1931 καταδικάστηκε σὲ φυλάκισιν ἀπολύθηκε τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1934 καὶ ξαναφυλακίστηκε τὸν Ἰούλιον τοῦ ἴδιου χρόνου ὡς τὸ Φλεβάρη τοῦ 1936. Κι ἀκριβῶς κατὰ τὴν περίοδον αὐτῆς τετράχρονης φυλακισθῆς του ἔγραψε τὰ «**Τραγοῦδια τῆς Φυλακῆς**» καθὼς κι ἄλλα ἀδημοσιεύτα ἀκόμη ἔργα. Τὴ μεγάλην του αὐτῆς Ποιητικὴν Συλλογὴν τὴ χωρίζει σὲ τρεῖς Κύκλους: στὸν «**Κύκλον τῆς Στύγας**» στὸν «**Καθαριστικὸν Κύκλον**» καὶ στὸ «**Χάραμα ἀπ' τὴν Ἀβυσσο**».

Εἶναι μὲ τέτοιο τρόπο ταχτοποιημένα τὰ ποιήματα του, ὥστε παρουσιάζουν ἕνα ἔργο ἀδιάσπαστον κι ὁλοκληρωμένον. Γι αὐτό, δὰ, εἶναι δύσκολον νὰ σχηματίσει κανένας σωστὴν ἰδέαν γιὰ τὴ μεγάλην καὶ πολυμορφὴν αὐτῆς σύνθεσιν ἀπὸ λίγα τῆς μόνο κομμάτια. Πρέπει νὰ διαβαστεῖ ὁλόκληρην καὶ προσεχτικὰ. Κριτικὴ τοῦ ἔργου τοῦ κ. Γαλατοπούλου θὰ κάνουμε ὑστερώτερα.

ΚΡΙΤΙΚΗ

Ἀνδρέου Μ. Ἰδρωμένου. — Πολιτική Ἱστορία τῆς Ἐπτανήσου (1815—1864). Ἐκδοσις Β' ἐπιθεωρηθεῖσα καὶ διορθωθεῖσα ὑπὸ τοῦ συγγραφέως, μετὰ προλόγου ὑπὸ Θ. Μακρῆ καὶ βιογραφίας Α. Μ. Ἰδρωμένου ὑπὸ Κ. Παλατιανοῦ. Κέρκυρα 1935. ὄρχ. 30.

Δὲν εἶναι πιά ὁ καιρὸς ποῦ ἡ ἱστορία γραφόταν σὰν ἀπὸ διαίσθησι, μετὰ τὴν ἠθική καὶ διανοητική ἐπιβολή ἐνὸς ξεχωριστοῦ ἀτόμου. Σήμερα ἡ ἀληθινή ἱστορία θὰ γραφεῖ μονάχα μετὰ τὴν ἀκέρια γνώση καὶ κατανόησι ὅλων τῶν λεπτομερειῶν τῆς πολιτικῆς, στρατιωτικῆς, οικονομικῆς, κοινωνικῆς καὶ πνευματικῆς ζωῆς, μετὰ τὴν σωστή καὶ δίκαιη ἀξιολόγησι τῆς συμβολῆς τοῦ ἀπάνω στῆ ροῆ τῶν γεγονότων, μετὰ τὴν πιστὴ ἀναπαράστασι τῶν καταστάσεων σὴν τὴν διαμόρφωσίν τούς, μετὰ τὴν σίγουρη ἐπίγνωσι κ' ἐφαρμογὴ τῶν νόμων ποῦ ἐπιδρῶντε γιὰ τὴ δημιουργία τῆς ἱστορικῆς στιγμῆς καὶ μετὰ τὴν ἐνιαία, ἀλλὰ ἀπροκατάληπτη, χωρὶς τὸ ἀναγκαστικὸ μῦσιμο μεσα σὲ παραμορφωτικὰ καλοῦπια, σὺλληψι τοῦ ὅλου ἔργου. Γι' αὐτὸ δὲ καὶ ἡ ἀληθινή ἱστορία, ὄχι μονάχα ἡ γενική, ἀλλὰ καὶ ἐιδικώτερα ἡ τοπική, εἶναι σχεδὸν κάτι ἀκατόρθωτο σήμερα, μάλιστα ἐφόσο λείπουν οἱ «ἐπί μέρους» ἔργασια. Γι' αὐτὸ δὲν ἔχουν νὰ δεῖξουν ὄξιο ἱστορικὸ ἔργο ὀλοκληρωμένα τὰ τελευταῖα χρόνια. Ἀλλὰ καὶ γι' αὐτὸ ἡ ἐπιστημονική προσοχή τῶν ἱστορικῶν μελετητῶν στρέφεται τώρα μετὰ τὸν ζῆλο στῆν λειτουργικῆ ἀναδίφησι ὅλων τῶν ἐκδηλώσεων τοῦ τόπου καὶ τοῦ λαοῦ σὲ μιὰ χρονική περίοδο ποῦ θέλουν νὰ ἐξετάσουν. Ἐτοὶ χρειάζεται πρῶτα νὰ μαζευτεῖ τὸ σχετικὸ ἱστορικὸ ὕλικό, νὰ καταταχτεῖ, νὰ ξεκαθαριστε καὶ νὰ μελετηθεῖ ξεχωριστὰ τὸ κάθε του μέρος, γιὰ νὰ γίνει δυνατὴ ἡ συνολική του ἀντίληψι, καὶ νὰ φανεῖ ὁ οὐσιαστικὸς ρόλος ποῦ τ' ἄτομα κ' οἱ ὁμάδες παίζανε. Καὶ καθὼς ἡ δουλιὰ τούτη δὲν μπορεῖ νὰ γίνει ἀπὸ ἓνα μόνον πρόσωπο, ἰδρῶνται παντοῦ τοπικὲς Ἐταιρεῖες, ποῦ κύριον σκοπὸν τοὺς ἔχουν νὰ μαζέψουν καὶ νὰ διασώσουν κάθε τι ποῦ σχετίζεται μετὰ τὴν ἱστορία (στῆ γενική τῆς ἐννοια) τοῦ τόπου τῶν, γιὰ νὰ δώσουν ἔτσι τὴν εὐκαιρία στοὺς μελετητὰς νὰ βγάλουν στερεὰ, ἀληθινὰ, ἔγκυρα συμπεράσματα. Γέτοιοις Ἐταιρεῖες συστάθηκα καὶ στῆν Ἑλλάδα. Τέτοια κ' ἡ ἀρτισύστασι δική μας «Ἐταιρεία Κυπριακῶν Σπουδῶν».

Τὴν ἀφορμὴ γιὰ τὰ παραπάνω λόγια μοῦ τὴν ἔδωσαν δυὸ βιβλία τῆς «Ἐταιρείας πρὸς Ἐνίσχυσιν Ἐπτανησιακῶν Μελετῶν», μὲς ἔταιρείας ποῦ δουλεῖ κ' ἀξιοσύνη κ' ἐπι-

τυχία γιὰ τὴ διαφώτισι τῆς ἱστορικῆς ζωῆς τῶν Ἐπτανήσων σ' ὅλες τῆς τὶς ἐκδηλώσεις. Τὰ δυὸ τῆς δημοσιέματα ποῦ ἔχω ὑπόψη μου εἶναι: «Πολιτικὴ Ἱστορία τῆς Ἐπτανήσου 1815—1864» τοῦ Α. Μ. Ἰδρωμένου καὶ «Κορυφαῖες Ἱστορίες» τοῦ Κωνστ. Μ. Θεοτόκη. Ἐδῶ θ' ἀσχοληθῶ μονάχα μετὰ τὸ πρῶτο βιβλίον.

Τῆς κάθε μικρῆς περιοχῆς ἡ ἱστορία ἔχει τὴν σπουδαιότητά τῆς μέσα στῆ γενικώτερη ἱστορία ἐνὸς τοποῦ. Τῶν Ἐπτανήσων ὁμως ἡ ἱστορία κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνες ἔχει μεγίστη σημασία γιὰ τὴ νεοελληνική πραγματικότητα, προπάντων γιὰ τὰ νησιά τοῦ Ἰονίου ζήσανε μὲν, σχετικὰ μετὰ τὴν ἄλλη Ἑλλάδα, λείπτερη καὶ πολιτισμένη ζωὴ καὶ δημιουργήσαν ἔτσι δική τους ἱστορικὴ προσωπικότητα ξεχωριστή, ἀρκετὰ μοιασμένη μετὰ τὴ σύγχρονή τους εὐρωπαϊκή. Μὰ λίγο πριν ἰδρῶθεῖ τὸ νέο ἑλληνικὸ κράτος καὶ μάλιστα ἀπὸ τὸν καιρὸ τῆς ἰδρῶσῆς τοῦ, οἱ σχέσεις τοὺς μετὰ τὴν Ἑλλάδα γίνονται στενωτέρες, φανερόνται μιὰ τάση νὰ λείψουν οἱ διαφορῶς, διαπιστώνονται, ἐνίσχυνονται καὶ διεκδικούνται οἱ συγγένειες κ' οἱ ὁμοιότητες, διεξάγεται ἔντονος, ἀματηρὸς κάποτε, ἀγῶνας μετὰ τὸν λαοῦ, τῶν νησιῶν ἡγετῶν καὶ τῶν ἐξένων κυβερνητῶν, ὡς τὴ στιγμὴ ποῦ ἀναγκάστηκε ἡ κυρίαρχη Δύναμις ν' ἀφήσει τὴν «Ἑψηλὴ Προστασία» τῆς ἀπάνω στῆ νησιά καὶ νὰ τοὺς ἐπιτρέψει τὴν ἔνωσι μετὰ τὸ Ἑλληνικὸ Κράτος. Τὴν πενήνταχρονη αὐτὴ πάλη, ἀπὸ τὴν πολιτικὴ τῆς πλευρᾶς, προσπάθησε ἀκριβῶς καὶ μὲς τὴν παρουσιάσει ὁ μακαρίτης Κερκυραῖος ἱστοριογράφος Ἀνδρέας Μ. Ἰδρωμένος στὸ ἔργο του αὐτό, ποῦ τὸ τύπωσε ἡ «Ἐταιρεία πρὸς ἐνίσχυσιν Ἐπτανησιακῶν μελετῶν» σὲ δευτέρη ἐκδοσι (πρῶτη ἐκδοσι στῆν Κέρκυρα 1889). Ἀντλήσε, ὅπως λέει ὁ ἴδιος στὸ μικρὸ του πρόλογο, «ἐξ ἐπισημῶν ἐγγράφων καὶ ἀξιοπιστῶν μαρτυριῶν», ἔτσι ποῦ δὲ χρειάζοταν παρὰ καθαρὸ μάτι, ἰσορρόπησι τῶν πληροφοριῶν καὶ ἀντικειμενικότητα γιὰ νὰ γραφεῖ ἡ ἀληθινή πολιτικὴ ἱστορία τῆς ἀξιολογώτατης αὐτῆς ἐποχῆς. Μὰ εἶναι φανερὸ πὼς ὁ Ἰδρωμένος δὲν εἶδε πάντοτε ρεαλιστικὰ τὴν πολιτικὴ ζωὴ τῶν Ἰονίων, μὰ φορῆς φορῆς τὴν παράστησε ὅπως τὴν ἐπλαθεῖ ἡ θερμὴ του ἰδεολογία, ἡ κάπως ἀριστοκρατικὴ του ἀντίληψι καὶ ἡ παρανόησι—νὰ τὸ πεί κανεῖς ἄγνοια;—τῶν οικονομικῶν παραγόντων, ποῦ ἐνεργοῦσαν μετὰ τὴν δύναμι ἐκεῖ. Γιὰ τὸ ἴσως σὲ κανένα ἄλλο τόπο τῆς Ἑλλάδας δὲ γίνηκε ἡ πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ ἐξέλιξι μετὰ τέτοια ἀπαρέγκλιτη οικονομικὴ νομοτέλεια ὅσο στὰ Ἐπτανήσα.

Σύμφωνα ὁμως μετὰ τὴν ἐποχὴ ποῦ γράφτηκε καὶ προπάντων σύμφωνα μετὰ τὸ σκοπὸ ποῦ ἔβαλε ὁ συγγραφέας στὸ ἔργο του («πρὸς δικαίωσιν» κλπ. σ. 13. Ἀλλὰ ἡ ἐπιστημονικὴ ἱστορία δὲ γράφεται οὕτε γιὰ νὰ δικαιώσει οὕτε γιὰ νὰ κατακρίνει πρόσωπα ἢ ὁμάδες

πού δράσανε σὲ μίαν ἱστορική στιγμή, μὰ ἀπλὰ καὶ σκέτα νὰ πεί τὴν ἱστορική ἀλήθεια) δὲν μποροῦσε παρὰ τέτοιο νὰ γίνει. Καὶ μ' ὅλα αὐτὰ ἡ «Πολιτική Ἱστορία τῆς Ἐπτανήσου» τοῦ Ἰδρωμένου σὲ γενικές γραμμές ἔχει δλὴ τὴ σημασία πού ταιριάζει σὲ τέτοια ἔργα, γιατί γίνεται μιὰ ἐπαινετὴ προσπάθεια νὰ ξαναπλαστοῦν τὰ χρόνια 1815—1864 τῶν Ἐφτάνησων μέσα στοὺς πολιτικούς τῶν ἀγώνων. Μὲ ἐνδιαφέρο παρακολουθεῖ κανεὶς τὴν ἔντονη καὶ μεστή πολιτική ζωὴ, τὴν οὐσιαστική καὶ καρποφόρα κίνηση ἐνὸς λαοῦ πού πολεμᾷ θαρραλέα γιὰ τὴ ζήση καὶ τὸ λυτρωμὸ του. Κι ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά ὁ ψυχρὸς ὑπολογισμὸς τῶν δυνατῶν, τ' ὄμο, ταπεινὸ σφῆρο τους, πού εἰαίρουν ὡστόσο νὰ τὸ κρῦβουν κάτω ἀπ' ὁμορφα, δελεαστικά λόγια, διαγράφεται μ' ἀρκετὴ δεξιότηχια καὶ τόλμη κάποτε—ἀγκαλά ὄχι ἐνσυνείδητη ἀλλ' αὐθόρμητη, σχεδὸν ἀκούσια.

ΚΩΣΤΑΣ ΠΡΟΥΣΗΣ

Σωτήρη Σκίπη: Λιμάνια καὶ Σταθμοὶ 1922-1930. Γράμμα τοῦ Paul Valéry, σκίτσα Modigliani καὶ Γουναρόπουλου. Ἀθήνα 1936, Δρ. 50.

Ἡ ἀνθολόγησι τῶν ποιητικῶν λουλουδιῶν μιᾶς ἐποχῆς εἶναι πάντα παρακινεμένη ἐπιχείρημα, πρῶτα γιατί ὑπάρχει φόβος νὰ μὴ διαλεχθοῦν τὰ καλύτερα, κ' ὕστερα γιατί ἡ ἐκλογὴ θὰ δείχνει τὸ προσωπικὸ γούστο τοῦ ἀνθολόγου, πού πολλές φορές εἶναι κακῆς ποιότητος ἢ ἀσήμαντο. Κλασικὰ παραδείγματα τέτοιων συμπληρωμάτων εἶναι οἱ νεοελληνικές ποιητικές ἀνθολογίες, πού, ἐχτός ἀπὸ μιὰ ἢ δυὸ, παραπλανοῦν ἀντὶ νὰ μᾶς δώσουνε σωστὴν ἰδέα τῆς ποιητικῆς μας παραγωγῆς στὰ χαρακτηριστικώτερα φαινόμενά της. Κι ὁ κίνησις γίνεται ἀκόμα μεγαλύτερος ὅταν ἡ ἐκλογὴ γίνεται ἀπὸ τὸ ἐκδομένο ποιητικὸ ἔργο ἐνὸς ζωντανοῦ ποιητῆ. Ὅταν ὅμως ὁ ἴδιος ὁ ποιητὴς ξεχωρίζει ἀπὸ τὸ δημοσιεμένο ἔργο του ἕναν ἀριθμὸ ποιημάτων καὶ τὰ βγάζει σὲ ξεχωριστὸ βιβλίον, ἂν δὲν ὑπάρχει κανένας ἄλλος ἰδιαιτέρως λόγος πού τοῦ ἐπιβάλλει τὴν ἐκδοσὴ τούτη, μπορεῖ νὰ γεννήσει δυὸ ἀντίθετες ὑποψίες: ἢ ὅτι τὰ ποιήματά του αὐτὰ τὰ θεωρεῖ τὰ καλύτερά του, τ' ἀριστουργήματά του, καὶ τὰ θάλει ὅλα μαζεμένα γιὰ νὰ δώσουν ἐντονώτερα τὴν ἐντύπωσιν τῆς ἀρτιότητος, τῆς δυναμῆς καὶ τῆς μεγάλῃς ἀξίας τους· ἢ ὅτι τὰ κομμάτια αὐτὰ τὰ νομίζει γιὰ τὰ πιὸ ἀδύνατα ἀπὸ τὸ ἔργο του, τὰ λιγώτερο βιώσιμα, καὶ γιὰ νὰ τὰ σώσει ἀπὸ τὴν ἀφάνεια καὶ τὴ λησμονία, τὰ ξαναθυμίζει μὲ μιὰ νέα τους ἐκ-

δοσι. Μὰ εἴτε τοῦτο εἴτε κείνο εἶναι ἀληθινόν, φαίνεται πὼς δὲν ὠφελεῖ καὶ πολὺ, γιατί ἡ ἐπιβίωσις ἢ ὁ χαμός ἐνὸς ἔργου ἐρχοῦνται μὲς' ὅπο τὸ ἴδιο τὸ ἔργον κι ὄχι μὲ τὰ ἐξωτερικά τυχαία στηριγμάτά του. Ἄλλωστε κάθε νέο βιβλίον ἐνὸς ποιητῆ ἄλλο εἶναι παρὰ μιὰ προσεχτική ἐκλογὴ τοῦ ἀνέκδοτου ὡς τὴν ὥρα ἔργου του, ἐκλογὴ ποιημάτων πού τὰ θεωρεῖ πιά ὄριμα, ἄξια νὰ χαροῦν τὴν κοινὴ ἀναγνώρισις ἢ τοῦλάχιστο νὰ παίξουνε τὸ δικὸν ρόλον μέσα στὴ σύγχρονή τους πνευματικὴ κίνηση; Τί χρειάζεται λοιπὸν μιὰ ἐκλογὴ ἐκλογῶν;... Γιατί νὰ μὴ γίνει ὀριστικὸ τὸ ξεδιάλεμα πρὶ φανοῦνε τυπωμένα τὰ κομμάτια;

Μὰ γιὰ τὸν ποιητὴ Σωτήρη Σκίπη δὲν ὑπάρχει ὁ κίνησις τῆς παρανόησις αὐτῆς γιὰ τίς δυὸ ἀνθολογίες του. Γιατί ἡ πρώτη του «Ἀνθολογία 1899—1919» (Ἀθήνα 1922) βγήκε μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς ἐκδοσῆς τῶν ἐδῶ διαλεγμένων ποιημάτων του σὲ γαλλικὴ μετάφρασι. Κ' ἡ τελευταία του ἐκλογὴ «Λιμάνια καὶ Σταθμοὶ 1922—1930» εἶναι ἡ ἀπαρχὴ μιᾶς ἐπανεκδοσῆς τοῦ ἔργου του «πού κάθε τόμος τῆς θὰ συμπεριλάβαινε τὰ ποιήματα πού ἔχουνε κάποια ἐσωτερικὴ συγγένεια μεταξὺ τους σὲ διάθεσι, πρόθεσι καὶ ἐμπνευσι ἀδιὰφορο ἂν δὲν ἐγράφησαν τὸν ἴδιο καιρὸν». Ὁ κ. Σκίπης λέει βέβαια πὼς «ὀνειρεύεται» μιὰ τέτοια ἐπανεκδοσὴ τοῦ ἔργου του, ὄχι χρονολογικῆ, καὶ πὼς σκοπεῖ τοῦ βιβλίου τῶν βιβλίων του, ὅπως χαρακτηρίζει ὁ ἴδιος τὰ «Λιμάνια καὶ Σταθμοὺς», εἶναι νὰ φέρι «στὴν ἐπιφάνεια μιὰ ποιητικὴ ἔργασια πού μερικοὶ κριτικοὶ προσπάθησαν μὲ πρῶχειρες καὶ ἐπιπόλαιες κριτικές τους νὰ τὴν παραμερίσουν καὶ νὰ μειώσουν τὴ σημασία της». Ἐμεῖς ὅμως δὲν παραδεχοῦμαστε τὴν ἐριστικὴ τούτῃ ἄποψιν γιὰ τὴ νέα ἀνθολογία του. Δίκαιη ἢ ἀδικη ἡ κρίσις τῶν κριτικῶν του, ἐπιπόλαιη εἴτε μελετημένη, δὲν μπορεῖ νὰ πεί τὸν τελευταῖον λόγο γιὰ τὴν ἀξία ἢ ἀπαξία τῶν ἔργων του. Κι οὔτε μπορεῖ τὴν ἀνθολογία τούτῃ νὰ ἀναίρει καὶ νὰ διορθώσει ἢ νὰ πιστοποιήσει καὶ νὰ γενικέψει τὴν κρίσι πού ἐκφέρανε ἐπικριτές ἢ ἐπαινετές του. Γι αὐτὸ πιστεύω πὼς ἡ βαθύτερη ἀνάγκη πού ἔσπρωξε τὸν κ. Σκίπη γιὰ νὰ κάνει τὴν ἐκλογὴ τούτῃ εἶναι τὸ γεγονός πὼς ἀρκετές συλλογές του «ἔχουνε συμπεριλάβει ποιήματα πολλῆς φορὸς ἀνόμοια μεταξὺ τους, ὅπως γράφει ὁ ἴδιος στὸν πρόλογόν του. Τῶν ποιημάτων αὐτῶν ὄχι μόνο θὰ εἶταν δυνατὴ μιὰ νέα κατάταξι, μὰ κι ἀπαραιτήτη. Ἀποσπάσματα τότε δυὸ καὶ τριῶν συλλογῶν μου πού χῶρεσαν σὲ μιὰ, θαῦρισκαν τὰ φυσικά τους συμπληρώματα πού ἔγιναν σὲ ἄλλες ἐποχές καὶ δημοσιεύτηκαν σὲ ἄλλα βιβλία μου. Κ' ἔτσι καταταχμένα, θὰ βοηθοῦσαν πιὸ πολὺ στὴν κατανόησιν τους». Καὶ μὰ τὴν ἀλήθεια, μιὰ τέτοια οὐσιαστικὴ ἀνακατάταξι τῶν ποιημάτων τους ἂν κανανε οἱ ποιητὲς πού συμπληρώσανε πιὸ τὸ μεγα-

λύτερο μέρος της ποιητικής δράσης τους, θα οδηγήσει σαν το νήμα της 'Αριάδνης μέσα στο Λαβύρινθο του έργου των. Θα είχε, ως ένα σημείο, την ίδια σημασία που έχει η κριτική, σχολιασμένη έκδοση ενός κειμένου. Γιατί πάντα ο πατέρας πονάει κι αγαπάει το παιδί του και θα τό βάλει στην προπευμένη του θέση.

Κι αυτό κάνει ο κ. Σκίπης. Τα «Λιμάνια και Σταθμοί» περιέχουν ποιήματα των ξέτι του τελευταίων συλλογών, μερικά από μια προηγούμενη του και δυο μεταφράσεις. Το βιβλίο στην αρχή έχει ένα γράμα του Paul Valery και πρόλογο του ποιητή και στο τέλος αποσπάσματα από ξένες κρίσεις. Τα ποιήματα, ύστερ' από δυο σαν προλογικά, χωρίζονται σ' επτά κύκλους. Κάθε κύκλος περιέχει σχετικά ποιήματα από διάφορες συλλογές. Έτσι γίνεται ό,τι ανάφερα πιο πάνω από τον πρόλογο του: κομμάτια δηλαδή διάφορων συλλογών σε διαφορετικές εποχές γραμμένων μπαίνουν σε μια σειρά, για i έχουνε την ίδια διάθεση και πρόθεση και τραβούνε στον ίδιο σκοπό. Έτσι η ψυχική σχέση και ή στενή συγγένεια ανάμεσό τους αποκατασταίνεται. Μά κείνο που φαίνεται τυπικότερα είναι το διάβα τοῦ ποιητή μέσ' από λογής συναισθηματικά και διανοητικά πεδία, απ' όπου άφησε παντού βαθιά χαραγμένα τὰ ίχνη του. Η λυρική του σκέψη αγκαλιάζει με την ίδια χόρη και δύναμη τὰ τυπικά και τὰ κοινά, τὰ τόσο όμως ανθρώπινα, και τὰ μεγάλα και ιδιότυπα, όπου η φαντασία παιζογελδύει ανάλαφρη σε ψηλά και δύσκολα κορφοβούνια. Λιτός στην έκφρασή του μά μουσικός πάντα, πλούσιος σε συναισθηματικό κόσμο, ποιητικός, κατορθώνει να συγκινήσει και να υποβάλει στον αναγνώστη την ακαθόριστη κείνη μαγεία της αληθινής ποίησης, που ηγαάζει από την ειλκρίνεια και την όνειροποίηση της πραγματικότητας.

ΚΩΣΤΑΣ ΠΡΟΥΣΗΣ

Γιάννη Χατζίνης: Στοχασμοί και Σημειώματα. Αθήναι 1936.

Σ' ένα συμπαθητικό βιβλιαράκι ο κ Γιάννης Χατζίνης μάς δίνει μια σειρά σύντομους στοχασμούς του πάνω σε ζητήματα γενικά και ειδικότερα για μερικά πνευματικά θέματα. Γεννημένοι από παρατηρήσεις μιας στιγμής σ' ένα αντικείμενο μελέτης οι στοχασμοί του αυτόι είναι «έρωτοτροπίες με την αλήθεια», όπως μετριόφρονα σημειώνει ο ίδιος. Γιατί δεν είναι πάντοτε τυχαίοι, κ' έτσι, άφοροτικά είπωμένοι, μά κάποτε διαφαίνεται πως βγήκαν ύστερ' από έντατική έρευνα κι αναζήτηση, ύστερ' από λογομαχία

μέ τον έαυτό του, κ' ύστερ' απ' άρκετή άβαρα στις τρεχούμενες αντίληψεις. Ο κ. Χατζίνης δέ φαίνεται άπόλυτα έπηρεασμένος από τούτη ή έκείνη ήν κοσμοθεωρία και δέν δλουθεί τὰ διδάγματα μιας όρισμένης σχολής, μά θέλει νά κρατάει μίαν ανεξαρτησία άπέναντι σ' όλα, για νά εκφράζει λέφτερα, χωρίς προκατάληψη τήν προσωπική του γνώμη. Μπορεί νά μη τό πετυχαίνει όλοκληρωτικά, μά δέν παύει νά είναι συμπαθητική ή προσπάθεια του αυτή.

Δέν ξαίρω αν είναι νέος ή γέρος ο κ. Χατζίνης. Αν είναι μεγάλος στην ήλικία, θα εύχομασε όλοι οι παλαιοί νά μάς παρουσιάζανε πότε πότε άνεπιτήδευτα τήν κατασταλαγμένη τους σκέψη με τέτοια μεσωμένη μετριοπάθεια. Μ' αν, καθώς καταλαβαίνω, είναι νέος, ύπάρχει καθ' έλπίδα νά μάς δώσει ύστερώτερα δημιουργήματα πιο γόνιμα, εύρύτερης σημασίας και ούσιαστικότερα. Γιατί τη στιγμή που ένας νέος κοιτάζει με τίσση σοβαρότητα τη ζωή και τήν τέχνη, κ' έξετάζει τόσο προσεχτικά και μ' άγάπη τὰ προβλήματά τους, δέν ύπάρχει άμειβολία πως σιγά σιγά με τήν αυτοανάλυση και τόν αυτοέλεγχο θα φτάσει, ξεκαθαρίζοντας τὰ άμορφη σκοτάδια που του κρύβουνε τό δρόμο, σ' ένα μέστωμα πνευματικό και δημιουργικό βέβαια. Η όξύτατη ματιά του κ. Χ. τότε βοηθά κιόλας νά παρατηρή βαθιά και νά σχηματίσει σιγουρές άντιτιψεις με άδρότητα σκέψης χαρακτηριστική και με λεπτή αλλά δυνατή κριτική. Μοδ άρέσει όκόμα ή σεμνότητα του ύφους του και ή λαγερδά της διατυπωμένης σκέψης του.

Οι «Στοχασμοί και σημειώματα» χωρίζονται σε τρία μέρη. Στο πρώτο, «Ab imo recurre», ή λεπτή παρατήρηση κ' ή έπιγραμματικότητα της διατύπωσης δίνουν τήν έντύπωση ανάγλυφου σκαλισμένου πάνω σε ύλικό, μπορεί μικρής διάρκειας, αλλά για τήν ώρα καλά διατηρημένου κ' εύχάριστου στο μάτι. Στά «Θέματα για συζήτηση» που άκολουθούν, εξετάζονται σύντομα και περιεχτικά με άξιοπρέσσητη εύρύτητα σκέψης και με διαύγεια, αν όχι ειδικωμένου, ενός καλλιεργημένου όμως ανθρώπου, τό πρόβλημα του κινηματογράφου, ό ρόλος της κριτικής, ή σημασία των ξένων επιδράσεων στη νεοελληνική λογοτεχνία και ή θέση του Ευριπίδη στο θέατρο. Ζητήματα άνόμοια βέβαια, που δείχνουν όμως μερικές χαρακτηριστικές άνηυχίες πολύ βασικές που βασανίζουν τόν κ. Χ. και τόν αναγκάζουν ν' απλώθει τήν ένέργεια του μυαλού του σε διαφορετικά πεδία έρευνας, για νά βρει στη μελέτη και τήν εξέτασή τους μια κάποια λύτρωση από τήν άμφιβολία, που δέν παύει ωστόσο νά τόν κρατάει σ' άδιάκοπη διανοητική κίνηση. Το τρίτο μέρος τό άποτελούν τὰ «Κριτικά σκίτσα» πέντε ποιητών, του Καβάφη, του Γρυπάρη, του Κυριαζή, του Σκίπη και του

Παλαμά. Τὰ σκίτο' αὐτὰ εἶν' ἐξαιρέτα δείγματα κριτικῆς ὀυδέρκειας, νηφάλιας παρατήρησης καὶ ἀπροκατάληπτου σχηματοῦ, πράμα πού διαπιστώνει πόσο βαθιὰ ἔνωσε καὶ πραγματοποιήσε ὁ κ. Χ. ὅσα γράφει πὶό πάνω σὸ κεφάλαιο «ὁ ρόλος τῆς κριτικῆς» (σ. 26—32). Εἰδικὰ ἀξίζει νὰ προσεχτοῦν ὅσα γράφει γιὰ τὸν Καβάφη καὶ τὸ Γρυπάρη.

Οἱ «Στοχαμοὶ καὶ σημειώματα» τοῦ κ. Χατζῆνη εἶναι μιὰ εὐχάριστη κ' εὐόωιων ἐκπληξη μέσα στὴ στεγνότητα καὶ ἀνεδαφικότητα τοῦ νεοελληνικοῦ βιβλίου.

ΚΩΣΤΑΣ ΠΡΟΥΣΗΣ

Κ. Λαμπούσιου : Στὰ Κυπριακὰ Χωριά Διηγήματα. Σκάλα, Κύπρος 1936.

Ὁ κ. Λαμπούσιος τὴ σειρά τῶν πεζογραφημάτων του «Στὰ Κυπριακὰ Χωριά» τὴ χαραχτηρίζει «διηγήματα», μὰ βέβαια δὲν εἶναι παρὰ ἀπλῆς εἰκόνες, στιγμιότυπα ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ κυπριακοῦ χωριοῦ. Δὲν ἔχουν οὔτε τὸ μέγεθος πού ἀπαιτεῖ τὸ διηγημα οὔτε τὴν τεχνικὴ του. Δὲ βρίσκεται σὸ περιεχόμενον τοῦ καθενὸς ἀπ' αὐτὰ ἡ περιληπτικὴ ὀλοκλήρωση τῆς κατάστασης πού θέλουν νὰ παρουσιάσουν, δὲ δίνουν τὴ λύτρωση, τὸ ψυχικὸ ξεκούρσσμα τοῦ ξετελειωμένου, οὔτε καν γεννοῦν τὴν ἀνησυχία γιὰ εὐρύτερη ἀναζήτηση. Εἶναι ἀπλῆς ἠθογραφίαι, ἢ, ὅπως πολύ σωστὰ τὰ χαρακτηρίζει ὁ κ. Σ. Χριστῆς, ἠθογραφικὰ σκίτσια. Κ' ἡ σχετικὴ τους ἀξία βρίσκεται ἀκριβῶς σ' αὐτό: εἶναι σύντομα κομμάτια, ἔνοστιανῆ, ἀπὸ τὴ ζωντανὴ πραγματικότητα τοῦ κυπριακοῦ χωριοῦ, πολὺ χαρακτηριστικὰ ὅμως γιὰ εἶναι ἀληθινὰ καὶ χωρὶς παραγεμίσματα. Καμιὰ προσπάθεια γιὰ ρετουσάρισμα, τίποτε τὸ ἐπιτηδευμένο, τίποτε τὸ ἀφύσικον σ' αὐτὰ—ἐχτός ἀπὸ τὴ γλώσσα τῶν διαλόγων πού σπάνια εἶναι ἡ κυπριακὴ νοτιολαλιά. Ὁ κ. Λαμπούσιος, σὰ δάσκαλος στὰ κυπριακὰ χωριά, γνώρισε καλά τὴ ζωὴ τους καὶ γι' αὐτὸ φωτογράφησε πιστὰ στὰ ἠθογραφήματά του. Τοῦτο εἶναι ἡ μεγαλύτερη ἀρετὴ τοῦ βιβλίου του. Ὅλοι οἱ τύποι τοῦ χωριοῦ: ὁ γεωργός, ὁ καφετζῆς, ὁ παπᾶς, ὁ ἐκκλησιασμένος ἀγρότης, ὁ μεγαλοχηματίας, ὁ μπεκρῆς, ὁ γκεβεζές, ὁ δάσκαλος, ὁ δουλευτής, ὁ ἀκαμάτης, ὁ Ἀμερικάνος, ἡ κουτσουπόλα, ἡ γρηὰ μάνα τοῦ ἐνεπιμένου, ἡ μαμμὴ, καὶ ὄλοι οἱ ἄνθρωποι τοῦ χωριοῦ περνοῦνε βιαστικὰ μπροστὰ στὰ μάτια μας σὲ μερικῆς πολὺ χαρακτηριστικῆς τους στιγμῆς. Τὰ ἐνδιαφέροντα καὶ τὰ καρδιοχτύπια τους, ἡ μιζῆρια καὶ τὸ μεγαλόπιασμά τους, ἡ κουτοπονηρία κ' ἡ ἀπλοϊκότητά τους, οἱ πόνοι κ' οἱ λαχτῆρες τους, οἱ ἀνάβαθες σκέψεις καὶ τὰ κοινότατα αἰσθήματα τους σκιτσάρονται ἀρπαχτὰ καὶ μὲ γοργῆς μονοκοντυλιῆς, ἀρκετὰ ὅμως ἔντονα γιὰ νὰ

νιώσουμε πὼς πολλὰ εἶναι τὰ σαράκια πού κρυφοτρῶνε τὴ ζωὴ τοῦ κύπριου ἀγρότη καὶ δὲν τὸν ἀφήνουν νὰ σηκώσει κεφάλι οὔτε οἰκονομικὰ οὔτε πνευματικὰ.

Ὅλες μαζί οἱ ἱστοριοῦδες τοῦ κ. Λαμπούσιου μποροῦν τὰ δώσουν μιὰ ἐχτεταμένη ζωγραφιὰ τοῦ κυπριακοῦ χωριοῦ, ζωγραφιὰ πού ἀποτελεῖται ἀπὸ ἀλληλοδιάδοχες μικρότερες εἰκόνες.

ΚΩΣΤΑΣ ΠΡΟΥΣΗΣ

Διλλίας Νάκου : Οἱ παραστρατημένοι (μυθιστόρημα) Ἀθήνα.

Εἶναι ἀλήθεια πού δὲ χωρᾶ πιά συζήτηση πὼς ἡ νεοελληνικὴ γυναικεία ἀπόδοση κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια ὑπέτηρε πολὺ τῆς ἀντρικῆς σὲ σοβρὰ λογοτεχνικὰ ἔργα. Ἡ γυναικεία ποίηση, σ' ὀμαδικὸ σχεδὸ ξέσπασμα χαρακτηρίστηκε ἀπὸ μιὰ κάπως καθυστερημένη διάθεση Φροῦδιστικῆς ἀντίληψης κ' ἡ πεζογραφία, ἀπροσάρμοστη, πατοῦσε ἀβέβαιαι πότε σ' ἀχνάρια τῆς στενῆς ἠθογραφίας καὶ πότε τῆς χλιαρῆς ἀφήγησης, σὲ καλοῦπια ψεύτικα ἢ ἀρρωστημένα, πού ἀναγκαστικὰ τὴν τοποθετοῦν ἔξω ἀπὸ τόπο καὶ χρόνο. Οἱ χρυσῆς ἐξαιρέσεις, φυσικὰ, δὲν ἔλειψαν ποτέ, μὰ κ' αὐτῆς σπατάλησαν τίς δυναμικότητές τους στὴ λαχανιασμένη ἀγωγή τῆς ἀναζήτησης ἢ εἶπανε δ,τι εἶχανε νὰ μᾶς ποῦνε καὶ σώπασαν πιά. Μὲ τὴ Νάκου ὅμως τὰ πράγματα διαφέρουν. Ἐζῆσε, κ' αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ παραγνωριστεῖ, πολλὰ χρόνια τῆς ζωῆς της στὴν Εὐρώπη καὶ δὲν εἶναι πολλὰ χρόνια πού ἔκανε τὴν ἐμφάνισή της στὰ Ἑλληνικὰ γράμματα, παρουσιασμένη μ' ἕνα σύντομο ἄρθρο τοῦ Μελά, ἂν δὲ γελιέμαι. Ἀπὸ τὰ πρῶτα ὠστόσο δημοσιεύματά της ἔδωκε πλοῦσια τὸ μέτρο τῆς δύναμης τοῦ ταλέντου της, τόσο ξεχωριστοὺ καὶ πηγαίους, πού μᾶς ἔκανε νὰ τὴν προσέξουμε ἰδιαίτερα καὶ δὲν εἶναι καθόλου τολμηρὸ νὰ εἰπωθεῖ σήμερα πὼς οἱ «Παραστρατημένοι» της εἶναι τὸ δυνατότερο ἔργο πού μᾶς παρουσίασε ἡ Ἑλληνικὴ γυναικεία πεζογραφία κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια.

Οἱ Παραστρατημένοι εἶναι τὸ δρᾶμα τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου σὲ μιὰ πλατύτερη εἰκόνα, κοιταγμένο μὲ τὸ μάτι μιᾶς διστυχισμένης κορούλας, τῆς Ἀλεξάνδρας Καστρή, πού γεννήθηκε κ' ἀνατράφηκε μέσα στὸν πόνο. Εἶναι ἕνα ἄθωο, μικρὸ, τόσο δά, πλάσματάκι, εὐαίσθητο καὶ παράξενα μεγαλόψυχο, πού ἀπὸ δυσαρμονία ἐνὸς ἀταίριαστου ζευγαριοῦ βρέθηκ: ἀνυπεράσπιστο ἰδία σὸ μουςκεμένο ἀπὸ θλίψη καὶ δάκρυα δρᾶμα τῆς κοινωνικῆς δυστυχίας, γιὰ νὰ γίνεῖ σὸ τέλος ὁ βράχος πάνω στὸν ὀποῖο ἔρχονται νὰ σπάσουν ὄλα τὰ κύματα τῆς ζωικῆς τρικυμίας. Μὲ μιὰ παραστατικότητα ζωντανὴ καὶ μιὰ ψυχολογικὴ ὀυδέρκεια ἀσυνήθιστη, πού τὴν

πλαί: είναι μία άπεραντή και παντού περιχύτη συμπόνια, η συγγραφέας μās παρασέρνει μαζί της άβυσσα να παρακολουθήσουμε ανάμεσα στις κουβέντες, τους στοχασμούς και τόν τρόπο της ζωής αυτής της κορούλας την άπεραντή δυστυχία που δημιουργούν ό-λόγυρα οι κάθε λογής κοινωνικές, οικογενειακές κι έρωτικές τραγωδίες και να συμπνεύσουμε παράλληλα τά πλάσματα που άκούσιι χάσανε τό δρόμο τους κι' άβουλα σέρνονται πίσω άπ'τά τυφλά τους πάθη και τις διαστρεμμένες διαθέσεις του νοϋ και της καρδιάς τους.

Μās προκαλεί αυτόουσιο θαυμασμό τό ψυχικό θάρρος αυτού του άγουρου κοριτσιού, με την τόση λίγη πείρα της ζωής, πώς άντεξε τη φριχτή δοκιμασία του κορμιού και της ψυχής της. Όλογυρά της ψυχικά ρημάδια και πρόσωπα παθολογικά έξασκούν μία όλεθρια επίδραση με τις έμμονες καταστάσεις και τις καταστροφικές διαθέσεις τους. 'Η άτμόσφαιρα, είτε αυτή είναι τό γαλάζιο του 'Αιτικού τοπίου είτε τό γκριζό του 'Ελβετικού ούρανοϋ, βαραινει από ένα έξαθλιωμένο ξεπεσμό. 'Η σύγκρουση των αισθημάτων και των πιό ανθρώπινων είναι μοιραία κι' η άπειρία που δίνει σύνθεση δημιουργεί μία χτυπητή αντίθεση με όλο κείνο τό ανθρώπινο πλήθος που άκράτητα άφίνεται να ρέβει μέσα στο βούρκο. 'Η καταρράκωση της ζωής, η πείνα, η πουλημένη σάρκα, τά ύποπτα πρόσωπα που κυκλοφορούν, οι βρώμικες κι' άνήλιες πανοιόν, η θλίψη, η άπογοήτευση κι' αυτή άκόμα η έλλειψη στοργής των πιό αγαπημένων προσώπων δέ στάθηκαν ίκανές να λυγίσουν την πίστη για τη σκοπιμότητα της ζωής. 'Η 'Αλεξάνδρα Καστήρ ήλ ήτανε βέβαια παρασκευασμένη για τέτοια δοκιμασία. Ό-τόσο η μοναξιά κι' η μιξέρια της έδωκαν αυτόματα δύναμη και περιηράνεια, έγκαρτέρηση και μεγαλψυχία, τόση που να έξαρκεϊ τόν έαυτό της και να μπορεί άκόμα να τη μετασυσταδεύει στους γύρω, τους διπλανούς της. 'Η έλπίδα ρυθμίζει τη ζωή της. Ζεί μ' αυτήν καρτερώντας μία τριανταφυλλένια αύγη. Πιθανό ν' άργήσει ναρτεϊ, όπωσδήποτε είναι βεβαιωμένη πώς ναρτεϊ κάποτε μία μέρα. Κι όταν στο τέλος, άφου έχασε και μάνα και άδελφό κι' έρωμένο και φίλο και μένει όλόμωη στον κόσμο, η άπογοήτευση συντριπτική τη ζώνει. "Όχι από μικροψυχία, στοχάζομαι. Οι άλληπάλληλες προσβολές τη συντρίβουν ψυχικά και μία σκοτεινιά αρχίζει να σκεπάζει τό νοϋ της. Σ' αυτές τις έπικίνδυνες στιγμές η μεγαλοψυχία παίρνει τη θέση του οδηγητή στα άμφιταλαντευόμενα βήματά της. 'Έχει πειστεί άπ'ό στό νόθο παιδί του άδελφου της Νίκου βρήκε τό σκοπό της ζωής της.

Διαφωνώ με τη Νάκου για τό λύση που δίνει. Είναι περισσότερο άβύσικη. Κι' άκόμα για τις άμφιβολίες που βάζει κατά τό τέλος του βιβλίου στο στόμα της 'Αλεξάνδρας: «Θά μπορέσω τάχα έγώ να πλάσω έναν άνθρωπο;

"Έναν Άνθρωπο με καρδιά γερή και μεγάλη; Και θά μπορέσω έγώ να του δείξω τόν ίσιο δρόμο, ώστε πατώντας στα έρείπια που άφήκε η γενιά μας, να πετάξει μπροστά;»

Αύτά τά λόγια μπορούν να θεωρηθούν έκπληχτικά. Μία μεγάλη καρδιά, σαν η 'Αλεξάνδρα, που αντίδρασε με τόσο άλτρουϊσμό στη δική της μαρτυρική ζωή και που ανάμεσα στον άνεμοστρόβιλο του γενικού ξεπεσμού, που τη ζώνει άποπληχτικά, μπόρεσε μόνη αυτή να διατηρήσει την ψυχική άγνότητα και λευτεριά της, δε θά μπορούσε τάχατες, προλαυβάνοντας, ό,τι θά φοβόταν, να διαπλάσει όπωσ ήθελε την εύπλαστη ψυχή ενός τόσοου δα βρέφους—η νέα γενιά!—που ό,ο και ν'έρθε μεσα του σπέρματα άπ'ό τους παραστρατημένους, ώστόσο δε θά ήτανε ποτέ τόσο δυναμικά για να καταστρέψουν την παντοδυναμία της ψυχικής έσώτερης διαμόρφωσης που άλάθευτα φέρνει κατ' εύθειαν πρός την άνωτερότητα;

Οι άλλοι τύποι, οι πραγματικά παραστρατημένοι, που περιγράφονται στο βιβλίο της Νάκου και υ' όλες τις ψυχοδιανοητικές και τις φυλετικές διαφορές τους και μ' όλο τόν πολυσυνθετισμό τους ζωγραφίζονται με άριτότητα και ζωηράδα που προκαλεί έντύπωση. Τίποτε τό λειψό, τίποτε που να λείπει και να μās άφίνει μία άμφιβολία για τη ζωή αυτών των κολασμένων: 'Ο Νίκος, αυτό τό σημαδιακό παιδί που κλείνει μεσα του τό μίσος και τό θάνατο, η μάνα που θυσίασε άλόγιστα τη ζωή τη δική της και των παιδιών της στο βωμό του έρωτα, ό θεός Σωτήρης ό κάπως μυστηριώδης, ό άνωμαλος Πολωνός, η δυστυχισμένη κυρία Ντυμπούα, η 'Αρμένισσα 'Ανταμιάν, τό παληό καλογεράκι του 'Αγίου Όρους ό Κύριλλος που πέταξε στη Γενεύη τό ράσο για να 'βρεί' την άλήθεια, ό Σάσας, η Μιμή κι' όλα κείνα τά παράξενα, τά παθολογικά σχεδόν πρόσωπα που περνάνε άπ'ό μπροστά μας. 'Η Νάκου δε μισά αυτά τά ξεπεσμένα πλάσματα. 'Απεναντίας τους δείχνει άπεραντή συμπάθεια και τό ίδιο συναίσθημα μετιδίδει και στον άναγνώστη. Ξέρει πώς σ' αυτό τους σπώνχει μία άμείλιχη προδιάθεση, άναπόσπαστη και σφιχτά δεμένη με τό βαθύτερο τους είναι. Αυτό που ειπόθηκε νωρίτερα, πώς κανένα ίσως άλλο νεοελληνικό πεζογράφημα δε διαποτίστηκε άπό τόσο αίστημα συμπόνιας και οίκτου για την ανθρώπινη μοίρα, είναι άπόλυτα όρθό.

Θά μπορούσε κανένας να μιλήσει πλατειά και για τά άλλα προτερήματα του βιβλίου που ώστόσο τά έξάντλησε η 'Ελληνική κριτική. Μά θά μάκραινα πολυ. Οι Παραστρατημένοι είναι περίφημο έργο που άξίζει να διαβαστεί και να ξαναδιαβαστεί. Είναι έλκυστικό και ρωμαλέο πεζογράφημα και πληρώνει γενναιοδωρα τόν άναγνώστη του με την ψυχική εύφροσύνη που του χαρίζει.

ΜΗΤΣΟΣ ΜΑΡΑΓΚΟΣ

Ἄντη Περνάρη: Ἡ ποίηση στή ζωή μας, Κύπρος 1936, Ἀνατύπωση ἀπὸ τὸ περιοδικὸ «Πάφος», σ. 21.

Ὁ κ. Περνάρης ἔχει τραβήξει σὲ ξεχωριστὴ ἔκδοση μιὰ μελετοῦλα του ποὺ ἄρχισε νὰ δημοσιεύεται στὸ περιοδικὸ «Πάφος» καὶ ποὺ τὴν κυκλοφόρησε προτοῦ ἀκόμη ἡ δευτέρη δόση φανεῖ στις ἐκδομένες σελίδες του. Καὶ δὲν εἶναι ἡ πρώτη φορὰ ποὺ γνωρίζομαστε μὲ τὸ περιεχόμενό της, γιατί ὁ συγγραφέας τῆς ἐχτός ποὺ τὴν ἀπάγγειλε στὸ σωματεῖο «Κινύρας» ἀφῆκε νὰ δημοσιευτεῖ σχεδὸν δλάκαιρη στὴν ἐβδομαδιαία ἐφημερίδα «Πάφος» τῶν 26/1) καὶ 2/2) 1934 μὲ κάποιες ἀξιοπεριέργες ὅμως σήμερα μεταβολές καὶ μὲ τὸν κάπως διαφορετικὸ τότε τίτλο: «Ἡ ἀναγκαιότητα τῆς ποίησης. Ἡ ποίηση στὴν Κύπρος».

Ἀποτελεῖται ἀπὸ τρία μέρη: Τὸ I (σ. 3—6) εἶναι ἓνα βιαστικὸ ἐράνισμα, ἓνα νευρικὸ περιμάζωμα ἰδεῶν, γνωμῶν καὶ ἀπόψεων, ἀπὸ ξένους πρὸ πάντων, ποὺ ὁ κονφερανσιέ—συγγραφέας τῆς ἔσπευσε νὰ δανεισθεῖ, κατὰ τὴ συνήθεια τῆς σχολῆς τῶν ἀποστρασματοικῶν διαιτριβογράφων στὴν Κύπρον, γιὰ νὰ τονιστεῖ ἡ ἀναγκαιότητα τοῦ ἔμμετρου λόγου καὶ νὰ ἐξαρθεῖ ἡ ὑπέροχη του ἀξία. Ἀπόδειξη τῆς τέτοιας ἀγκομαχοῦσας βιασύνης, ποὺ εἶναι ξεχωριστὰ ὀλοφάνερη στὴ φραστικὴ διατύπωση τῶν ὁσων ἰδεῶν καὶ ἀπόψεων δὲν εἶναι ἐρανισμένες καὶ γενικώτερα τὸ ὕφος σ' αὐτὸ τὸ μέρος καὶ στὰ λαβὰς ἐπίσης, εἶναι ἀκόμα οἱ πολλὲς ἀνακρίβεις σχετικὰ μὲ ὠρισμένα ἀποδειγμένα καὶ πασιγνώστα γεγονότα κ' οἱ ἀδίκαιολόγητες παραλείψεις ὀνομάτων καὶ ἔργων. Ἵσως ἔθταν ὀλωσδιῶλον περιττό, στὰ τόσα ἄλλα ποὺ θὰ φανερώσουμε παρακάτω, νὰ ὑποδείξουμε στὴ σ. 5 τὴ λαθασμένη μετάφραση, ὅχι ἀπὸ ἀγνοία μ' ἀπὸ βιασύνη πάντοτε, τῆς φράσης τοῦ Λαμαρτίνου ποὺ σ' αὐτὴ τὸ ρῆμα *se sequestre* μεταφράζεται, ὅχι ὀρθά, ὡς «γίνεται ὁ μεσεγγυοῦχος» ἀντὶ «ἀπομακρύνεται ἀπὸ».

Στὸ II μέρος (σ. 7—13) ποὺ σ' αὐτὸ ζετᾶται γραμματολογικὰ καὶ ἄλλως πως ἡ κυπριώτικη ποίηση ἴσαμε τὴν ἐποχὴ ποὺ ἄρχισαν νὰ φαίνονται οἱ πρῶτοι δημοτικιστὲς ποιητὲς τὰ δνόματα ποὺ παραλείπονται εἶναι περισσότερα, πολὺ περισσότερα ἀπ' ὅσα ἀναφέρονται. Ἐνα μετροφύλλημα πρὸχειροτῶν σελίδων τοῦ Κυπριανοῦ καὶ τοῦ Σακελλάριου θὰ φανερώσουν ἀμέσως τὴν ἰλιγγιῶδη ζαλοτικὴ ταχύτητα ποὺ μ' αὐτὴ προσέχτηκαν, ἂν προσέχτηκαν καθόλου καὶ ἄς ἀναφέρονται στὴ βιβλιογραφία τῆς μελέτης τὰ βιβλία αὐτὰ καὶ ἄλλα, οἱ διάφοροι ἀξιοπρόσχετοι σταθμοὶ τῆς λογοτεχνικῆς μας ἱστορίας καὶ τὰ πρόσωπα ποὺ ἔχουν συνδεθεῖ μαζί τους. Ν' ἀναφέρουμε τὸν Ἑρμεία, τὸν Ἰαμβογράφο, τὸν χρησμολόγο Εὐκλο, τὸν Ἠγη-

αία; Εἰδικὰ μὲ τὸ μέρος αὐτὸ πρέπει νὰ σημειωθοῦν τ' ἀκόλουθα:

α) Στὴ σ. 8 ἀναφέρεται πὼς ὁ Γεώργιος Λοσιθής, φίλος τοῦ Οὐγού Δ', κατέβαινε ἀπὸ τὸν Ἅγιο Ἰλαρίωνα γιὰ νὰ συναντήσει τὸ βασιλῆα στοὺς βασιλικοὺς κήπου καὶ νὰ μιλήσει μαζί του ἀπάνω σὲ φιλολογικὰ θέματα. Αὐτὸ εἶν' ὅ,τι λέει ὁ **Lacroix** στὴ σ. 135 τῆς μετάφρασης τοῦ Βοντιτσιάνου, μὴλο ποὺ ἡ λαθεμένη μετάφραση συχίζει κάπως τὰ πράματα. Ὑπάρχει ὅμως κ' ἡ ἀντίθετη πληροφορία, ποὺ τιρᾶει περισσότερο τὸν Κύπριολόγιο, πὼς ὁ βασιλιάς ἀνέβαινε στὸ ἐρημητήριο τοῦ Λαπιθῆ γιὰ τὸ ἴδιο σκοπὸ, γι' αὐτὸ κ' ἔπρεπε νὰ ἐπαληθευτεῖ ἡ ἠμείωση (1) στὸ βιβλίο τοῦ Λακρουᾶ (Δὲς Α. Σακκλ. Κυπρ. τὸμ. I. σ. 479).

β) Στὴ σ. 9 ἀνάμεσα στοὺς ἐκκλ. ὕμνογράφους ἀναφέρεται καὶ ὁ Καρπασίας Φίλων, ποὺ δὲν ἔγραψε ὅμως παρὰ μιὰ μικρὴ μελέτη, ἓνα «ὀπόμνημα», ἀπάνω στὸ «Ἄσμα τῶν Ἀσμάτων» καὶ μιὰ ἐπιστολὴ στὸν Εὐκάρτιο (Δὲς Χρυσ. Α. Παπαδοπούλου; Φίλων Ἐπίσκοπος Καρπασίας, Ἐκκλ. Κήρυξ τ. λστ', σ. 364).

γ) Μιὰ σπουδαία παράλειψη εἶναι καὶ ἡ ἀπόλυτη παρασιώπησις τῶν «Κυπριακῶν Ἑρωτικῶν Ποιημάτων», μέρος τους ἔχει δημοσιεῖσι ὁ **Legrand** στὸ β' τόμο τῆς **Bibliothèque Grecque Vulgaire**, ποὺ εἶναι ὅ,τι καλύτερο ἔχει νὰ ἐπιδείξει ἡ κυπριώτικη μεταβυζαντινὴ ποίηση καὶ ποὺ γι' αὐτὰ πρέπει νὰ περριφανεῖται ἡ πανελληνία λογοτεχνία. Ὁ Βουτιεριδης, ποὺ τὸ βιβλίο του ἀναφέρεται στὴ βιβλιογραφία δωπέρα, τοὺς ἀφιερώνει τις σ. 151—154.

δ) Στὴ σ. 12 ἀναφέροντας τοὺς «καθαρολογιοτῆς» τοῦ νηιοῦ ξεχνᾶει τόσοσους καὶ τόσοσους προπάντως, τὸ σατυρικὸ Σταυριδῆ, ποὺ ἔβγαζε τὸ «Ραγιά», τὴν Πολυξένη Λοιζιάδα καὶ τὸ Θρ. Ρόπα, ποὺ γι' αὐτὸν ὁ Σακελλάριος λέει πὼς ἔγραψε «ἀξιόλογα μικρὰ ἐρωτικὰ ποιήματα». Γιὰ τὸ Θεμιστοκλῆ Θεοχαριδῆ ἀναφέρεται πὼς ἔβγαζε τὸ «Στασίνο», «ἔμμετρο σατυρικὸ περιόδικόν». Ὁ Στασίνοσ ἐβγαίνει ἔμμετροσ καὶ πεζός. Κι' ἀκόμα δὲν πρέπει νὰ μείνει ἀσχολίαστη ἡ ἀκόλουθη φράση στὴ σ. 8 «Οἱ τολμηροὶ καὶ γενναῖοι Ἀκρίτες ἢ Ἀπελάτες τοῦ Βυζαντινοῦ κτλ» σὰν οἱ Ἀκρίτες καὶ οἱ Ἀπελάτες νᾶταν τὰ ἴδια πρόσωπα. Θὰ μπορούσαμε ἄραγε νὰ ποῦμε: «Οἱ Ἀρματωλοὶ ἢ οἱ Κλέφτες;»

Στὸ III μέρος (σ. 13—21), ποὺ ἀξίζει πραγματικὰ τὸν κόπο καὶ τὴν ἐνόχληση νὰ συγκριθεῖ μὲ τὸ ἀντίστοιχο μέρος του στὸ δημοσίον στὴν ἐφημ. «Πάφος» τῆς 2/2) 1934 μὲνο γι' αὐτὸν φανοῦν μερικὲς αἰνιγματικὲς προσθαφαιρέσεις ὀνομάτων καὶ κοσμητικῶν ἐπιθέτων, ὁ συγγραφέας τῆς μελέτης ἀσχολεῖται μὲ τὴν κυπριώτικη ποίηση στὸν περασμένο καὶ τὸν τωρινὸ αἰῶνα. Ἀφαιρεῖται τὸνομα τοῦ Πάνου Παπαδόπουλου (Ἵθροβου Ἀττικῶ) καὶ τὸνομα τοῦ Κώστα Μαρκιδῆ, ποὺ τὸ συνόδευσαν θερμὰ καὶ γκαρδικὰ λόγια καθὼς

κι άποσπάσματα από ποιήματα του, μεταφέρθηκε κάτω στο γενικό μνημονοχάρτι, (σ. 18) άπλά και στεγνά. Έχουν προστεθεί όμως, χωρίς κανένα κοσμητικό έπιθετο, και πρέπει να τονιστεί ξεχωριστά πώς, τότε και σήμερα, τόνωμα του Λεωνίδα Παυλίδη δέν κρίθηκε άξιο για όπο οδήποτε τέτοιο έπιθετο, ό Πεγιάτης, ό Λυσιώτης, ό Γαλατόπουλος κι ό Δρουσιώτης. Και ξεχάστηκαν ό Νίκος Άντωνιάδης, ό Ε. Πεύκης, ό Νίκος Κρανιδιώτης, ό Πάνος Ταλιαδάρης, ό Τσιτούρης, ό Άντ. Γεωργιάδης, ό Κράλης, ό Χρυσάνθης, ό Ε. Άκρίτας κ. ά. Ό Π. Λιουσιδής κάτι άνώτερο από ποιητάρης κι άς εκφράζεται ό *Pernof* τόσο εύφημα για τό έργο του!

Ειδικά μέ τό μέρος αυτό πρέπει νά προσεχθοῦν τ' ακόλουθα:

α) Άναφέρεται (σ. 14) πώς τ' «Άνακρεόνεια» του Χρ. Παπαδόπουλου είναι «έφάμιλλα και κάποτε ξεπερνούνε κ' εκείνα του Άθανάσιου Χριστόπουλου». Κάθε άλλο, γιατί ή μιχτή κι άκατάστατη γλώσσα του Παπαδόπουλου ζημιώνει πολύ τό είδος αυτό της τέχνης και την τέχνη του, κι ούτε μπορεί νά σταθεί δίπλα από τή δροσιά και τή λαγαράδα των τραγουδιών του Χριστόπουλου, γραμμένων σέ μία όρθόδοξη και νωπή και ουστηματικά καλύτερη μιχτή δημοτική γλώσσα.

β) Για τό Βασίλη Μιχαηλίδη (σ. 14), πού τό καθαρευουσιάνικο και δημοτικιστικό έργο του, όπως και το τέτοιο έργο του Λιπέρη, παρσιωπάται στον προεπουμένο τόπο, άναφέρεται: «Τά πιότερα ποιήματά του τυπώθηκαν σέ βιβλίο μετά τό θάνατό του, κι άπ' αυτά ξεχωρίζω διά, τό έπικό «9η Ιουλίου 1821» και τό έπικολυρικό «Χιώτισσα». Καμιά έκδοση δέν έγινε κατόπι από τό θάνατό του ποιητή (1917). Ό Ίδιος ό ποιητής έβγαλε τήν «Άσθενή Λύρα» στό 1882 και τά «Ποιήματα» στό 1911 κι αυτές είναι οι μόνες εκδόσεις ποιημάτων του. Η «9η Ιουλίου, 1921», πού μέρος της πρωτοδημοσιεύτηκε στη «Σάλπιγγα» της 4)12)1895, βρίσκεται ολάκαιρη στην έκδοση του 1911 σ. 3-21 και «Η Χιώτισσα στην Ίδια έκδοση σ. 22-36. Επίσης αναφέρεται πώς ό Βασίλης άφηκε άνέκδοτους μύθους», όπως κι ό Λαφονταίν. Χοντρή άνακρίβεια, γιατί ό ποιητής άφηκε ένα τέτοιο έργο, δηλαδή, μεταφορικές ιστοριοῦλες μέ ήθικό περιεχόμενο. Ό,τι άφηκε είναι μερικά έλαφρά, *shocking* ποιήματα: τόν «Άμολόητο», τό μεγαλύτερο, μία μίμηση παρόμοιου Ιταλικού τραγουδιού, τό «Μάντεμα», το «Κολόσσι και Πισκοπή», τό του «Παρπαμούτσου». Ό «Διάβολός» του, πού έχει ξεχαστεί επίσης, περιέχει μία έσκεπη, ντρόπρα κι δλόϊσια σάτυρα. Άν ό κ. Περνάρης πρόσεχε τήν τάξη, τή σειρά, τή φρόνηση, τήν επιμέλεια και τήν εύσυνειδησία, πού διακρίνουν κάτι τό παρόμοιο, τή μελέτη του κ. Γ. Λεύκη πού δημοσιεύτηκε στις σ. 557-663 του τ 21-24, του Α' έτους, των «Κυπριακών

Γραμμάτων» μέ τίτλο «Πώς πρέπει νά μελετηθεί ή Κυπριώτικη Λογοτεχνία» θά μπορούσε ν' άποφύγει τά τόσα λάθη και τις τόσες άνακρίβειες πού χαρακτηρίζουν τό βιβλίο του, πού, όπως είναι γραμένο, δέν είναι παρά ένα βιβλίο άσήμαντων λεπτομερειών, σημαντικών άνακρίβειών και πολύ σημαντικών παραλείψεων!

ΑΝΤ. ΙΝΤΙΑΝΟΣ

Γεωργίου Ι. Σπανοπούλου, ίατροῦ: 'Η λέπρα διά μέσου των αιώνων. Κληροδοτήματα τινά του προϊστορικού ίατροῦ πρὸς ἡμᾶς, 'Αθήναι, 1936, σ.13.

Τό βιβλιαράκι αυτό περιλαβαίνει δυό σύντομα άρθρα (δέν θάταν σωστό νά ονομαστούν μονογραφίες, όπως τά ονομάζει ό συγγραφέας τους), πού φανερώνονται καθαρά από τους πιό άπάνω τίτλους των. Δέν ξαίρω άν και τό δεύτερο δημοσιεύτηκε σέ καμιά έφημερίδα δωπέρα, είτε στην Έλλάδα, τό πρώτο όμως έτυχε νά τό διαβάσω στην έφημερίδα «Έλευθερία» (έβδομαδιαία τότε) της Λευκοσίας. Και ό τίτλος του, στην άρχή, «Ηλέπρα διά μέσου των αιώνων», ανεξάρτητα από τό γεγονός πώς δέν ξεπλώνεται πιό πέρα από 7 σελίδες, σέ 80 σχήμα, ήταν άρκετός νά μέ ξενίσει προτού τό διαβάσω και νά μέ διαθέσει κακά έναντιο του, τόσο μάλιστα πού ν' άποφύγω και νά τό μετροφυλλήσω καν. Έχω κακή πείρα από τή ραμείκη μπουμπουθρένια και ματαιόδοξη μανία νά ζητάζεις, είτε σέ διαλέξεις, είτε, σέ μελέτες, είτε κι άπλά σ' ένα άρθρο σ' έφημερίδα ένα ζήτημα διά μέσου των αιώνων! Σχεδόν πάντα ή τέτοια προσπάθεια καταντά μία μπουκαρία. Μέ μία τέτοια προδιάθεση, λοιπόν, στένεψα τόν έαυτό μου και διάβασα τό άρθρο του κ. Σπανόπουλου. Όφειλω όμως νά πώ πώς τελειώνοντας το, μόλη του τή συμπίκνωση για νά ειπωθούν «τροχάδην» τόσα και τόσα ενδιαφέροντα πράματα για τήν ιστορία, διάδοση, αιτιολογία, θεραπεία, κλπ. της άρώστειας, δέν τό βρήκα καθόλου ένα άσχημο κ' επιτόλαιο άρθρο πού, χωρίς νάχει αξιώσεις νάναι κάτι περισσότερο από ένα άρθρο γραμένο για τις σήλες ενός σοβαρού φύλλου, γίνεται ώφέλιμο μιάς μέρας άνάγνωσμα για τό κοινό πού του χαρίζεις μία γενική και περιεχτική εικόνα του θέματος πού μ' αυτό διαχειρίζεται. Μονάχα πού ό κ. Σπανόπουλος κάνει λάθος γράφοντας: «Έν Κύπρω ύπάρχει Λεπροκομείον έξωθεν της πόλεως Λευκωσίας, όπερ ιδρύθη επί Άγγλικής κατοχής και τό όποιον τιμᾶ πραγματικῶς τούς Κυπρίους». Τό Λεπροκομείο της Κύπρου δέν ιδρύθηκε κατόπι από τήν κατοχή, μά από τά χρόνια της Τουρκο-

κρατίας. Ὁ δραγομᾶνος Χατζηρωκάτζις Κορνέσιος ἀναφέρει στὴν ἀπογραφή τῆς περιουσίας του πῶς εἶχε δώσει τὸ τοιφλίκι τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς γιὰ τοὺς λοβούς (δὲς Κ. Μυριανθοπούλου: Χατζηγεωργάκις Κορνέσιος σ. 97). Στὸ 1821 κατασχέθηκε ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ἀγοράστηκε ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία καὶ ἐξαρχίσει τῆ λειτουργία του σὲ καλύτερες βᾶσεις ἀπάνω, στὰ 1830 (δὲς Κώδιξ Ἄρχ. Α', σ. 199 «εὐρέθη εὐλογον ἢ οὐστασις τοῦ νοσοκομείου τῶν λεπρῶν ἐξῶθεν τῆς Λευκοσίας κλπ.»). Ὁ πρῶτος νόμος γιὰ τοὺς λεπρούς ψηφίστηκε στὶς 22/4/1891 (**Law 4 of 1891, St. Laws, vol. I p. 772-5**). Τὴν ἱστορία τῆς λέπρας στὴν Κύπρο καὶ τῶν λεπρῶν τῆς μπορεῖ νὰ τὴ διαβάσει κανένας στὸ φυλλάδιο πού βγῆκε στὰ 1890 «**Report by Dr Heidenstam etc in Leprosy in Cyprus**».

Τὸ ἄλλο ἄρθρο (σ. 9-13), πού σχετικὰ μ' αὐτό, ὅπως λέει ὁ κ. Σπανόπουλος, ἔχει ἐρανιστεῖ πολλὰ ἀπὸ τὴν "Ἱστορ. τῆς Ἱατρικῆς.", τὸ καθηγητὴ τοῦ Πανεπιστημίου κ. Κούζη, μᾶς δίνει διάφορα περιστατικὰ πού δείχνουν τὶς ἱατρικὲς, πρῶτάντων χειρουργικὲς, γνώσεις, τοῦ πρῶτουοικίου, πρωτόγονου ἀνθρώπου. Εἶναι ἕνα εὐλόγητο καὶ πολλὸ ἐνδιαφέρον ἄρθρο. Γι' αὐτὸ καὶ πρέπει νὰ εὐχηθοῦμε στὸν κ. Σπανόπουλο νὰ θελήσει, πλατύνοντας τὰ θέματά του, νὰ μᾶς χαρίσει διὸ πραγματικὲς μονογραφίες μὲ ὅλες τὶς ἀναγκαῖες λεπτομέρειες καὶ τὰ καθέκαστα.

ANT. INTIANOS

ΞΕΝΗ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ

ΤΟ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ

Σὲ μᾶς, τοὺς ἐπαγγελματίες ἐργάτες τῆς σκηνῆς, εἶναι κομᾶτι δύσκολο νὰ πάρουμε τὴ θέση τοῦ ἀντικειμενικοῦ κριτῆ καὶ νὰ διατυπώσουμε αὐστηρὲς κριτικὲς γνώμες. Συνδεμένοι καθὼς εἶμασθε μὲ τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πράγματα ἀποχτοῦμε ἕνα εἶδος φιλικῶν δεσμῶν πού μονάχα οἱ πραγματικοὶ κριτικοὶ—οἱ κριτικοὶ ὀδηγητὲς τῆς συνειδήσεως τοῦ κοινοῦ—μποροῦν νὰ ὑπερικήσουν καὶ νὰ σταθοῦν ἔτσι, ἀνεπηρέαστοι ἀπὸ αἰσθήματα λεπτολόγοι παρατηρητές. Γιὰ μὲνα προσωπικά, πού δουλεύω μὲ ὀρισμένες προϋποθέσεις, τὸ Γερμανικὸ θέατρο, εἶναι πολὺ δύσκολο νὰ ξεπεράσω τοὺς δεσμούς μου αὐτοὺς καὶ νὰ κάνω ουστηματικὴ κριτικὴ προκειμένου νὰ μιλήσω γιὰ τὴ δραματικὴ παραγωγή τῆς τελευταίας περιόδου. Γιαυτό καὶ θὰ προσπαθῶ νὰ κάνω μίαν ἐπισκόπηση τῶν ἔργων πού παίζονται, ἀφήνοντας τὸν ἀναγνώστη νὰ βγάλει τὰ προσωπικά του συμπεράσματα καὶ μὲνα τὸ δικαίωμα νὰ ξαναγυρίσω στὸ ἴδιο θέμα ἀργότερα!

Τὰ βασικὰ γνωρίσματα τῆς σημερινῆς δρα-

ματικῆς παραγωγῆς δὲν εἶναι ξένα πρὸς τὸ γενικὰ πολιτικὰ καὶ κοινωνικὰ ἰδανικὰ τῆς σύγχρονης Γερμανίας. Κι' ὅταν λέμε ἰδανικὰ τῆς σύγχρονης Γερμανίας ἐννοοῦμε τὶς πολιτικὲς ἀρχὲς πού γιὰ τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλο λόγο κυριαρχοῦν καὶ πού ἀποτελοῦν τὸ πολιτικὸ πιστεύω τῆς ἀναγνωρισμένης ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας. "Ἄν λοιπὸν ἐξαιρέσομε μίαν σειρά ἀπὸ παλαιότερους συγγραφεῖς πού γράφουν ἀκόμα σὰν τὸν Χάουπτμαν, τὸν Γκέτς κ. ἄ., καὶ μερικοὺς νέους πού ἐμφανίστηκαν μὲ ἀπαιτήσεις μετὰ τὸν πόλεμον κυρίως, σὰν τὸν Μ. Τσίελε (Ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ χῶμα), ὁ Φ. Μπέτκε (Πορεία πένιας), Ε. Μπόελλερ (Panamascandal) Κούρτ Γκέτς κ. ἄ., οἱ νεώτεροι συγγραφεῖς συνειδητὰ ἢ ἀσυνειδητὰ εἶναι ἐπιηρεασμένοι ἀπ' τὴν πολιτικὴ ἀτμόσφαιρα. Γιαυτό καὶ τὸ χαρακτηριστικὸ γνώρισμα τῆς σημερινῆς δραματικῆς παραγωγῆς εἶναι τὸ Ἐθνικιστικὸ κήρυγμα. Λὲς καὶ ξαναγύρισε τὸ Γερμανικὸ θέατρο στὴν ἐποχὴ τοῦ Κλάϊστ (**Die Hermanschlacht**) καὶ τῶν πατριωτῶν Κούρνερ καὶ Ἄρντ, πού ἀγωνίστηκαν τότε (1800-1810) γιὰ τὴ στερέωση τῶν ἔθνικῶν ἰδανικῶν. Αὐτὴ ἡ στροφὴ τῆς τελευταίας τετραετίας, ἐκτός τοῦ ὅτι ἀναποκρίνεται σὲ μίαν ἀτμόσφαιρα πού δημιούργησε τὸ κίνημα τοῦ Χίτλερ, στηρίζεται καὶ στὴ θετικὴ ἐνίσχυση (ὀλική) τῶν Ἐθνικοσοσιαλιστικῶν ὀργανώσεων πού ἀδιαφορῶντας γιὰ τὴν ποιότητα προσπαθοῦν νὰ δημιουργήσουν παράδοση. Οἱ μορφὲς πού παίρνει σήμερα ἡ τέτοια δημιουργία στὴν προσπάθειά της νὰ ἐνισχύσει τὴ γενικὴ ἔθνικοσοσιαλιστικὴ κίνηση, εἶναι διαφορᾶς:

Καὶ πρῶτα-πρῶτα ἔρχονται τὰ ἔργα ἐκεῖνα πού ξεκινοῦν ἀπὸ μίαν ὀποιαδήποτε ὑπόθεση γιὰ νὰ διακηρύξουν, σὲ κάθε βῆμα της, τὴν ἀνωτερότητα καὶ τὴ ζωτικότητα τῆς νέας στρεφῆς. Τὰ ἔργα αὐτὰ, καθαρὰ καὶ προταγανδιστικά, καὶ δίχως κανένα λογοτεχνικὸ προτέρημα, γράφονται συνήθως ἀπὸ νέους πού δουλεύουν ἐνεργὰ στὸν ἔθνικοσοσιαλισμὸ καὶ πού νομίζουν πῶς μὲ τὴν πνευματικὴ τους αὐτὴ παραγωγή τονώνουν τὸν ἀγῶνα τους γιὰ τὴν κατάκτηση τῆς πλατείας μᾶζας, καθὼς καὶ ἀπὸ παλῆρους συγγραφεῖς πού ἐδῶ καὶ χρόνια εἶχαν μπεῖ σὸ περιθώριο τῆς πνευματικῆς ζωῆς γιὰτὶ δὲν εἶχαν νὰ προσφέρουν τίποτα ἢ τέλος ἀπὸ δόκιμους συγγραφεῖς πού βρίσκουν συμφέρο στὴν τέτοια τους πνευματικὴ στροφὴ. Γιὰ τὰ ἔργα αὐτὰ δὲν πρόκειται νὰ μιλήσω πλατειά. Θὰ σταθῶ πλιότερο στὶς δυὸ ἄλλες μορφᾶς.

Στὴ μεγάλη μὸδα, στὰ ἔργα δηλαδὴ τὰ παρμένα ἀπ' τὴ ζωὴ τῶν χωρικῶν. Συγγραφεῖς πούζησαν σὲ ἐποχὲς πολὺ περασμένες ἔγραψαν ἔργα μὲ ὑποθέσεις ὅμοια ἀπ' τὴ ζωὴ τῶν χωρικῶν παρμένες, μὰ τὰ τελευταῖα χρόνια μετὰ τὸν πόλεμο ἐσχάστηκε εἰς ἕνα βαθμὸ ἡ περιοχὴ αὐτὴ τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, γιὰτὶ τὴ θέση της πῆρε ἢ ἐργατικά. Ἀπὸ τὴν

άνοδο όμως του έθνικοσοσιαλισμού, που κυρίως βασιζότανε στη συντηρητική τάξη των χωρικών, ή Γερμανική σκηνή μεταβλήθηκε από σαλόνι και έπειτα έργοστάσιο ή πολυκατοικίες έργατικές, σε χωράφια, από σπήτια χωρικών, σε καφενεδάκια ύπαιθρια, σε μάντρες κ.τ.λ.

"Όμοια ξεχάστηκαν τὰ έργα εκείνα που για μιάν όρισμένην εποχή αποτέλεσαν σταθμό πραγματικό. Τὰ έργα δηλ. με το γνωστό Ίψενικό τρίγωνο. Σπάνια θά συναντήσει κανείς στις μεγάλες σκηνές έργα με μιὰ τέτοια πλοκή."

Στη διάρκεια της μέχρι σήμερα (ένας χρόνος κοντεύει) παραμονής μου στη Γερμανία, παρακολούθησα πάνω από μισή εκατοντάδα έργων με χωρικές υποθέσεις. "Όλα έχουν σχεδόν το ίδιο μοτίβο. Σ' όλα συναντούμε τον παράξενο πρόεδρο της κοινότητας—ας πούμε—τό δημοτικό συμβούλιο που συνεδριάζει και τσακώνεται για ψύλλου πήδημα, μιὰ σύντομη και δίχως σοβαρό λόγο εξέγερση των χωρικών που σβύνει, μόλις κι' όλος φουρνώσει, σαν κολοφωτιά και πού στο τέλος ύπάρχει πάντα μιὰ δικαίωση.... άδικοιολόγητη! Ποιητές και συγγραφείς που άλλοτε έδωσαν στη Γερμανική σκηνή έργα φιλολογημένα και λεπτά, παρασυρμένοι άπ' την μόδα έφτασαν στο σημείο να μάς δώσουν έργα σαν την "Μάγισσα του Πάσσαου" (Ρ. Πίλιγκερ), όπου κυριαρχεί ο ποιητικός λόγος και ή ποιητική διάθεση, σε βάρος του δραματικού στοιχείου.

Ό αισθητικός ποιητής των ώραιών στίχων μάς έδωσε μιὰ λεπτή ψυχή θεατρίνας, κόρης ενός παπουτσιή, που ένώ κατάφερε να ύποτάξει με την τέχνη της τους άγροίκους συγχωριανούς της, δέν μπόρεσε ωστόσο να παλέψει ένάντια στη σκληρότητα και της όπισθοδρομικότητα των κανόνων της θρησκείας και οδηγικότη γιαυτό στο θάνατο. Σ' αντίθεση με τον ποιητή αυτό του Μονάχου, ο Μάξ Γκάλτzenεγιγκερ έγραψε ένα έργο που ξεκινάει άπ' την άγάπη ενός παλαιού πολεμιστή για τὰ δυό του άλογα τόν Πέτρα και τέν "Άλτα, για να φτάσει έπειτα από άληθινούς άγώνες και από έπαναστάσεις στη συμπιλίωση του παλαιού αυτού στρατιωτικού με τον άντιπαθητικό αντίπαλό του, τόν μαλθακό και πεισματάρη ευγενή που του σκότωσε τάλογα και τόν έκλεισε στη φυλακή.

Τη φυσική ατμόσφαιρα του χωριού, με το άργο διάβα της ζωής, με την άγάπη στην καρπερή γής κ.τ.λ., δέν την είδε κανείς άπ' τους συγγραφείς που γράφουν τώρα για το θέατρο ή σχεδόν κανείς. Ό Αύγ. Χίνριχε, θέλησε κάπως να άποδώσει μιὰ πραγματική όψη της χωρικής ζωής μά κι' αυτός στάθηκε άτυχος στη διαλογή του θέματός του ("Όταν φωνάζει ο κόκορας). Και οι γνωστοί Χύνιτς και Φ. Χάτζχαρς (Ό Πέτρο πρέπει να κρεμασθεί) πάσχισαν να μάς δώσουν ένα είδος

Πατούχα αλά Κονδυλάκη και μάς έδωσαν έναν τρελλό που ένώ περνάει στην άρχη για άγνά φυσικός άνθρωπος, δίχως τὰ τερτίπια της μοντέρνας και πολιτισμένης τάχα ζωής, στο τέλος μεταβάλλεται σε φαντασιόπληχτον ήρωα που νομίζει πως κατάχτησε τη δόξα, ένώ στην ουσία είναι ένα παιχνηδάκι στα χέρια των λογιής-λογιής βαγαπόντηδων συγχωριανών του.

Κι' ακόμα χειρότερο. Γελειοποιούν τους τύπους του χωριού και τη ζωή του χωριού στην προσπάθειά τους να δώσουν κάτι που δέν τό έζησαν και δέν τό άγάπησαν. "Έτσι βλέπουμε όλους τους άρρωστημένους τύπους της ύπαιθρου να δίνονται χτυπητά πάνω στη σκηνή και πολλές φορές άθελα μάς φτάνουμε στο συμπέρασμα πως ή χωρική ζωή είναι ένα άκυβέρνητο ψυχιατρείο, άξιογέλαστο και άξιοκαταφρόνητο. Ός έδώ οδηγεί αυτή ή προχειρότητα και ή μόδα.

Με λίγα λόγια, οι θεατρίνοι ντυμένοι με ρούχα χωρικών και γυμνοί από ψυχή, διάθεση και ατμόσφαιρα ανθρώπων που ζούνε δουλεύοντας τὰ χωράφια τους. Τόσο που ο "Άμβουργανέζος ποιητής Π. Σούρεκ (Blau Tulpe), ο συμπαθητικός και ευγενικός μάς φίλος, έφτασε να μεταβάλει ένα χωριό της Όλλανδίας, όπου από χρόνια και από πάπου-πρόσ-πάπου καλλιερζούνταν τὰ λουλούδια, σε μιάν πόρσα των λελέδων (λειρί).

"Άλλη μορφή της έθνικιστικής παραγωγής είναι τὰ έργα τὰ παρμένα άπ' τη Γερμανία "Ιστορία ή και γενικά άπ' την Παγκόσμια "Ιστορία. Αυτό το φαινόμενο της άναδρομής στο παρελθόν για την έξεύρεση θεμάτων, δέν είναι βέβαια καινούργιο. Σε κάθε εποχή μεταβατική, οι συγγραφείς πού δέν μπορούν να προσαρμοστούνε στη σύγχρονη τους πραγματικότητα και να άντιλήσουν άπ' αυτήν και να δημιουργήσουν γύρω άπ' αυτήν, καταφεύγουν στην πλουσία άποθήκη της "Ιστορίας και μεταβάλλονται αναλόγως με τις δυνατότητες τους σε καλούς Ιστορικούς—δραματικούς συγγραφείς, σε άποτυχημένους τέτοιους και δημιουργούς Ιστορικούς—δραματικούς συγγραφείς! Άπ' τους τελευταίους αυτούς δυστυχείς δέν έχουμε παρά ελάχιστους σήμερα στο θέατρο όλου του κόσμου. Καθαρά Ιστορικούς συγγραφείς δηλ. άπ' αυτούς που είδαν την Ιστορία και προσπάθησαν να μάς την δώσουν πιστά, θάλεγα άπλοως καλούς Ιστορικούς που άντις να γράψουν όπως οι συνάδελφοί τους, οι έπιστήμονες Ιστορικοί, προτίμησαν το δραματικό είδος, έχουμε πότε-πότε. Στη Γερμανία άπ' την άρχη κι' όλος του 19 αιώνα με την εμφάνιση του Ρ. Γκότσαλ, άρχινάει αυτή ή όχη και τόσο λογοτεχνική παραγωγή με συνεχιστές που σταθήκανε σε διάφορα ύψη, άνάλογα με τις δυνατόεις που διάθεταν. Βέβαια ένας Wolfzanz Goetz (Gueirenu) και ένας Κ. Χάουπμαν (Άμπλέτος στη Βιτεμβέργη), ξεπέρασαν κά-

πως την κατηγορία αυτή, μά' έμειναν πάντα δίχως μεγάλα φτερά, καταδικασμένοι στα έργα τους αυτά να κουνιάζουν σέ' οχι και τόσο ζηλευτές βουνοπλαγιές. Ό τελευταίος, όπως έγραψα με την άφορμή της πρεμιέρας του έργου του, ξεκινώντας άπ' τη γιομάτο περιπάθεια ζωή του Δανού πρίγκηπα προσπάθησε να μάς δώσει κάτι που να θυμίζει Σαίξπηρ, μά' έμεινε στο μέσο του δρόμου.

Κι' έρχόμαστε τώρα στην κατηγορία εκείνη των θεατρικών συγγραφέων που κατάφυγαν στην Ιστορία κυνηγημένοι άπ' το πνευματικό σκοτάδι που θεληματικά βλέπανε γύρω τους. Είναι αυτοί που ζητούν να βρουν ένα άποκοδύμι έλπιδοφόρο στα Ιστορικά πρόσωπα που έχτος άπ' τη δραματική ζωή τους έχουν κι' ένα έμπορευσιμο όνομα.

Είναι οί συγγραφείς που δέν έκαναν ούτε Ιστορία ούτε και θέατρο. Τέτοιοι υπάρχουν και στο δικό μας φτωχό Έλληνικό δραματολόγιο και στο Γαλλικό πούναι πλούσιο και στο Γερμανικό. Μέσα στην άτέλειωτη σειρά των τέτοιων έργων που διάβασα και που παρακολούθησα πέρσο οχι δίχως κάποις διαλογή, τρία για παράδειγμα. Στο έργο του Ρ. Σάχτ «Χριστίνα της Σουηδίας», ο συγγραφέας προσπάθησε να μάς δώσει την τόσο χαρακτηριστική μορφή της παράξενης αυτής βασίλισσας. Όμως μη μπορώντας να αναπτύξει τα πρόσωπα του έργου του, έτοι όπως τά θέλει ή Ιστορία, αναγκάστηκε να καταφύγει σέ θεατρικά εύρηματά.

Η Χριστίνα γι αυτόν ήταν μια έλεύθερα αναθρεμμένη βασιλοπούλα που παρά τόν άνυποταχτο χαρακτήρα της έσκυβε τό κεφάλι στα σχέδια και τις μηχανοραφίες του θείου της Όξενσιόνα, και που στο τέλος σέ μίαν προσωποποιητή τάχα έξορη οδήγει ή ίδια τόν πολυαγαπημένο της Ισπανό μαρκήσιο στην πιό φριχτή έρωτική έκδίκηση. Το έργο, μόλο πουχε μια μεγάλη έπιχειρηματική έπιτυχία, είναι όλότελα ξένο πρός την Ιστορία, με τύπους που ή ψυχολογία τους δέν είναι ένιαία και που ή Χριστίνα, τό κύριο πρόσωπο, είναι άσθενηκα δοσμένο.

Γιά δεύτερο παράδειγμα παίρνω τό έργο του Χόνς Κύξερ «Ο καπετάνιος» ή «Kolumpus» όπου ο συγγραφέας άντις να μάς δώσει τη δυνατή μορφή του Κολόμβου, που ξεκίνησε μέσα στη γενική άμάθεια και άρτηριοσκλήρωση, να πείσει τους άπιστους και τους μικρόψυχους γιά να αναλάβουν τό έξοδο των έξερευνησεων του, μάς δίνει έναν άγροίκο καπετάνιο, που πολλές φορές συνεπέρνεται από ένθουσιασμούς και άλλες τόσες φορές γονατίζει μπροστά στα έμπόδια. Ό ήρωας Κολόμβος είναι ένας παράξενος όνειρολόγος και τό ταξείδι του και οί (9) εικόνες γενικά του έργου είναι άδύνατες, δίχως ψυχή και γιομάτες από χτυπητές αντίθεσεις.

Τέλος θα φέρω σαν παράδειγμα δυό ακόμα έργα της ίδιας κατηγορίας, τά καθαρά

Ιστορικά Έθνικοσοσιαλιστικά έργα τό «Πρίγκηψ της Πρωσίας» και τό «Σάνχορντ». Στο πρώτο θέλοντας ο συγγραφέας να φωνάξει τις άρχές του καινούργιου καθεστώτος, μάς δίδει διάφορες Ιστορικές μορφές της Πρωσικής αύλης και μπάζει στο στόμα του λαϊκού ποιητή Κλάιντ λόγια ύπερπατριωτικά, γιομάτα από φιλοπόλεμα αισθήματα. Έτσι κατάφερε να τραβήξει τό ενδιαφέρον μιας τάξης θεατών που άρέσκονται να βλέπουν πρόσωπα της Ιστορίας ή και που Ικανοποιούνται μονάχα με τό άκουσμα των λόγων και των όνομάτων τους. Γιατί και ο συγγραφέας αυτός δέν μάς έδωσε κανέναν τύπο ολοκληρωμένο. Στο δεύτερο, ή άκατάσχετη ρητορεία και ο άπροκάλυπτος πολιτικός σκοπός χτυπούν τόσο άσχημα που καταστρέφουν και τις λίγες καλές στιγμές που είχε ο συγγραφέας. Το έργο αυτό μ' όλο που παίχθηκε από άριστους ήθοποιούς και μ' όλο που σκηνοθετήθηκε από δυνατό σκηνοθέτη στάθηκε άδύνατο να συγκινήσει. Γιατί τά διάφορα στρατιωτικά και πολιτικά πρόσωπα περνούν μονάχα σά σκιές πάνω εις τη σκηνή, γιά να σβύσουν δίχως να φωτίσουν με τη λάμψη τους, της προσωπικότητας τους, της μικρής ή της μεγάλης.

Έτσι τελειώνουμε με τά προπαγανδιστικά στο βάθος και στην επιφάνεια ακόμα έργα της σύγχρονης Γερμανικής παραγωγής. Όμως υπάρχουν βέβαια και συγγραφείς που στέκονται έξω άπ' τόν κύκλο αυτό των έργων. Είναι οί λεγόμενοι ανεξάρτητοι συγγραφείς. Έδώ συναντούμε όλα τά γνωρίσματα του σύγχρονου ευρωπαϊκού θεάτρου. Δηλαδή τό φτηνό πνεύμα, την άρσία φράση με δίχως περιεχόμενο, την παραξενιά στη σύλληψη και στην άρχιτεκτονική του έργου και τέλος τά έργα εκείνα που γράφηκαν γιά τό θέατρο και από ανθρώπους που ξέρουν τό θέατρο, με τό σκοπό να άρέσουν. Το φτηνό πνεύμα, τά δυσφορούμενα και τά σκηνικά εύρηματα πέρνουν και δίνουν. Μιά σειρά από τέτοια έργα αναγγέλλονται στα προγράμματα των θεάτρων γιά μετρημένες στα δάχτυλα των χεριών παραστάσεις. Παράδειγμα τό έργο του Β. L. Manguáp «Πότε θα ξαναγυρίσεις»;», που παρά τις προσπάθειες εύσυνείδητων και καλών ήθοποιών πέρασε σά μίαν άπ' τις τόσες και τόσες φλυαρίες των συγγραφέων που ένώ δέν έχουν να πούνε τίποτα, πασκίζουν να παίξουν τό ρόλο του βαθυστόχαστου πνευματικού δημιουργού! Η έξυπνη γυναίκα ενός τετραπέρατου γιατρού που ως γιά χθές ακόμα ρωτούσε με άγωνία τόν άντρα της «Πότε θα ξαναγυρίσεις;», όταν αυτός την άφηνε γιά να κάνει τις οχι και τόσο παστρικές Ιατρικές τάχα έπισκέψεις στις έραμένες του, καταφέρνει στο τέλος μ' ένα καινούργιο σύστημα φερσίματος δηλ. με την κυνική άδιαφορία της, να πάρει αυτή τη θέση του άπιστου άντρα της και να τόν αναγκάσει πιά λίγο προτοπό

πέσει ή αύλαία νά τή ρωτήσει με άγωνία «Πότε θά ξαναγυρίσεις»!;

Άλλοι πάλι προσπαθοῦν με τήν παραξενιά νά τραβήξουν τήν προσοχή τοῦ κοινού. Π. χ. τό δράμα «Φίρμιαν καί Χριστίνα» τοῦ Α. Τσίερς ὅπου ὁ συγγραφέας ἀνακατάνει ἕνα σωρό ἀσήμαντα πράγματα γιά νά πεί στό τέλος πῶς δέν εἶναι δυνατό, δυό πρόσωπα πού ἀνήκουν καί σέ δυό διαφορετικά κοινωνικά στρώματα, νά ἐνωθοῦν σέ μίαν εὐτυχημένη ζωή.

Ὡς ἐδῶ στή σύντομή μας ἱστορική ἀνασκόπηση προσπαθήσαμε νά δώσουμε τήν ὀχι καί τόσο ἀξέπαινη παραγωγή τῆς τελευταίας περιόδου. Μά κιντά στά ρηχά αὐτά καί δίχως καλλιτεχνική καί λογοτεχνική ἀξία ἔργα ἔχουμε τήν παραγωγή ἐκείνη πού φέρνει μέσα τῆς κάποια σπιθαμή μικρή ἢ μεγάλη. Εἶναι μιά σειρά ἀπό ξεχωριστούς συγγραφείς πού ἔδωσαν καί δίδουν ἔργα ἀξιόλογα εἰτε γιά τήν ὄλη τους σκηνηκὴ οἰκονομία καί τό ὕφος τους, εἰτε καί γιά τό πραγματικά ἔξυπνο καί καλλιτεχνικό περιχόμενό τους. Μέσα στίς ἀτέλειωτες ἐκδόσεις (γράφονται κάθε χρόνο 3.000 ἔργα, ἀπό τά ὅποια μόνο 200 ἐκδίδονται) τῶν θεατρικῶν ἔργων πού κατακλύζουν κυριολεκτικά τούς δραματούργους καί τούς διευθυντές τῶν θεάτρων ὑπάρχουν καί ἔργα πούναι βναλμένα μέσα ἀπ' τήν σειρά τῆς ζωῆς καί τοῦ μισοκοσένικου. Ἐργα πού ἀνδέν ὀλοκληρώνουν τό σύνολο τῶν ἀπαιτήσεων μίος θεατρικῆς δημιουργίας πρώτου βαθμοῦ, εἶναι ὀμως ἔργα τέχνης. Τά ἔργα αὐτά εἶναι πνευματώδεις πραγματικά κωμωδίες, γραμμένες με τήν τελειότερη ἀρχιτεκτονική καί τό καλύτερο στυλ ἢ πού ἐκτός ἀπ' τά προσόντα αὐτά συγκεντρώνουν καί ἕνα δυνατό περιεχόμενο, μ' ἀξιώσεις, με προβλήματα δηλαδή καί με λύσεις. Σύμφωνα με τίς ἐπίσημες στατιστικές τέτοια ἔργα ἔχουμε 5 τό χρόνο μέσα στά 3000 πού γράφονται. Θ' ἀναφέρω καί πάλι μερικά ὀνόματα μ' ὀλο πού φοβῶμαι πῶς αὐτό τό παραφύττωμα με τά ἀγνωστα γιά τό Ἑλληνικό κοινό ὀνόματα δέν εἶναι πρὸς ὀφέλεος τῆς μικρῆς μου αὐτῆς μελέτης. Ὁ Ε. Μπάρλαχ, ὁ Μ. Τσίετς, ὁ Χ. Γιόστ (με τό δυνατό τοῦ ἔργο «Θωμάς Παῖνρη») ὁ Γκ. Γκοέτς (Jungeborg) ὁ Φ. Σφίεφερτ (Μαργαρίτα: 3) καί ἀνήκουν στήν κατηγορία ἐκείνων τῶν συγγραφέων πού με τά ἔργα τους ὀλοκληρώνουν ὡς ἕνα βαθμό, τό σκοπό τῆς δραματικῆς ποίησης. Δέν πρόκειται ὀμως γιά νέα ὀλότελα ταλέντα. Εἶναι σχεδόν ὀλοι παλαιοί, βετεράνοι τοῦ θεάτρου πού δέν ἔπαψαν νά τροφοδοτοῦν τό Γερμανικό θέατρο με ζουμερά καί καλογραμμένα ἔργα.

Ὁ Gurl Götz, ὁ γνωστός θετρίνος καί συγγραφέας μαζῶ πού γιά τό Γερμανικό θέατρο εἶναι ὀτι ὁ Σασά—Κιτῶ γιά τό Γαλλικό θέατρο. Τελευταία τό «Jungeborg», ἔργο ἐπηρεασμένο ἀπ' τήν παλιά γαλλική σχολή τοῦ σπιρτουόζου διαλόγου καί τῶν χαρακτηριστι-

κῶν τύπων. Με συνοχή, με τέχνη, με λεπτότητα γραμμένο.

Ὁ Φ. Σφίεφερτ με τό ἔργο τοῦ «Μαργαρίτα: 3» τῆς ἴδιας με τήν παραπάνω κωμωδία λογοτεχνικῆς μορφῆς. Καλοβαλμένο, ἔξυπνο, εὐχάριστο. Με πέντε μονάχα πρόσωπα. Μονοσάλονο. Κι' ὀμως γιομάτο ζωῆ καί πρωτοτυπία.

Ὁ γνωστός καί στήν Ἀθήνα—γιατί ὀπως μούλεγε ὁ ἴδιος παίχθηκε κι' ὀλας στήν Ἀθήνα ἔργο του—Α. Möller, με τῆ βαθειά γνώση τῶν μουσικῶν τοῦ θεάτρου, κάνει καθε χρόνο μίαν εὐτυχημένη ἐμφάνιση. Διέβασα 2 τοῦ ἔργου καί παρακολούθησα βηθῶντας τόν ἴδιο τόν συγγραφέα καί τόν σκηνοθέτη τοῦ ἔργου τοῦ, στό Κρατικό θέατρο τοῦ Ἀμβούργου, στό ἀνεβασμα τοῦ καινούργου τοῦ ἔργου «Τό μουσικό τῆς Ἀλπέατς». Εἶναι μιά χαριτωμένη κωμωδία, με τύπους με σπαρταριστό διάλογο, με κάποια σοβαρότητα στό φόντο τοῦ ἔργου.

Ὅμοια ἀξιόλογα εἶναι τό ἔργο τοῦ Χ. Τσερκόιλεν «Τό πῆδημα πάνω ἀί τό καθημερνά». Με γραφικότητα καί με πολύ πνεῦμα ὁ συγγραφέας δίνει τῆ ζωῆ τοῦ Ρήνου, τούς ἀνοιχτόκαρδους καρζοκῶρηδες καί τήν ἀτμόσφαιρα τῆς χωρικῆς ζωῆς.

Μά καί ὁ Μ. Βόϊτσερ δέν πέφτει παρακάτω ἀναλόοντας τῆ ζωῆ τῆς κατώτερης τάξης στίς Γερμανικῆς πόλεις με τό δυνατό τοῦ ἔργο «Krach in Hinterhaus»—πού ἴσως θά τό ἔχετε παρακολουθήσει στό σινεμά με τήν ἀφθαστή Χοέφλιχ—καθῶς καί ὁ Χ. Φόν Τσόπελιτς με τό ἔργο τοῦ «Ἀγνωστος συγγραφέας».

Αὐτή εἶναι σέ γενικῆς γραμμές ἡ Γερμανική δραματική παραγωγή τῆς τελευταίας περιόδου. Γενικά χαρακτηριστικά ἔχει ἀπ' τήν ἀποψη τήν ἀρχιτεκτονική, τό πολυπρόσωπο—γιά νά ἀναποκρίνεται στίς ἀπαιτήσεις τῶν μεγάλων δέν ἔκταση σκηνῶν—τήν ἀνεξάρτητα ἀπ' τήν ποιητική ἀξία τῶν ἔργων, θαυμαστή σκηνηκὴ οἰκονομία καί τόν προσαγμένο πάντα διάλογο, τόν στρατό καί με μουσικότητα πολλές φορές δοσμένο.

Κλείνοντας τῆ μελέτη μας αὐτή νομίζουμε πῶς πρέπει νά ξανατονίσουμε πῶς ἡ ἱστορική μας αὐτή ἀνασκόπηση πού περιορίζεται μέσα στήν τελευταία κυρίως θεατρική παραγωγή, δέν ἀγκαλιάζει βέβαια ὀλο τό θέμα Εἶναι φυσικό νά μῶς διαφεύγουν ὀνόματα ἀξιόλογα κι' ἀκόμα πιό φυσικό νά ἀδικήσαμε ἴσως τῆ φήμη συγγραφέων κρινόντας τους ἀπ' τήν τελευταία τους παραγωγή. Ὅμως προσπαθήσαμε νά δώσουμε με καλή πίστη καί λιγύλογα μίαν κατάσταση πού δέν εἶναι καθόλου ἀπελπιστική.

Δέν μιλήσαμε γιά δυό ἄλλες χαρακτηριστικῆς μορφῆς τῆς καινούργιας θεατρικῆς παραγωγῆς: τῆ μουσική κωμωδία καί τά ἰδιωματικά ἔργα. Γιά τά δυό αὐτά ἀξιόλογα κεφάλαια τοῦ Γερμανικοῦ θεάτρου ἐλπίζουμε πῶς θά γράψουμε σύντομα καί πλατειά.

Ἀμβούργο

ΤΑΚΗΣ ΜΟΥΖΕΝΙΔΗΣ

ΤΥΠΟΣ

Στὸ «Νέο Κυπριακὸ Φύλακα» κριτικὰ σημεῖωματα τοῦ Παλλῶν Θεατρίνου γιὰ τὰς τελευταίας θεατρικὰς παραστάσεις. Ἐδῶ ἐπίσης ὁ κ. Μαραγκὸς γράφει γιὰ τὸ βιβλίον «Οἱ κατακτητὲς» τοῦ Α. Κωστάκη καὶ ὁ Φ. Ι. γιὰ τὰ «Κυπριακὰ Γράμματα» 2 Αὐγ.

—Στὸν «Κυπριακὸ Τύπο» 19 Ἰουλ. ὁ κ. Π. Ταλιαδῶρος γράφει γιὰ τὴν Κυπριακὴ λογοτεχνικὴ κίνησιν ἀπ' ἀφορμὴ τῶν σχετικῶν δημοσιευμάτων τοῦ κ. Γ. Ζώρα στὴ «Νέα Ἑστία» καὶ τοῦ κ. Αἰμ. Χουρμούζιου στὴν «Καθημερινήν». Ἐδῶ ἐπίσης ὁ κ. Ε. Ἀκριτάς γράφει 5 Αὐγ. «Σκίτσα ἀπὸ τὴν παλιὰ Λευκοσίαν».

—Στὴν «Ἐλευθερία» 25 Ἰουλ. ὁ κ. Κ. Κιλικιανὸς γράφει γιὰ τὸν Ἀμερικανὸν συγγραφέα W. Duraud ποῦ ἐπισκέφθηκε τὴν Κύπρον. Ἐδῶ ἐπίσης κατὰ τὸ μῆνα Αὐγούστου σημεῖωματα γιὰ τὰ περιοδικὰ «Κυπριακὰ Γράμματα» καὶ «Πάφος» (2), τοῦ κ. Γ. Λέρνη «Τὸ γιόρτσισμα τῆς γῆς» (5), τοῦ κ. Α. Νικολαΐδη «Ἡ Ἑλλάς πρὸ 100 ἐτῶν» (7), διήγημα τοῦ κ. Κ. Λαμπούσιου «Κλέβω κλέβεις» (9), διήγημα τοῦ κ. Ι. Εὐδόκιμου «Γὸ στρατήγημα τοῦ δασκάλου» (23), ἀρχαιολογικὰ σημεῖωματα γιὰ τὴν Ἀμμόχωστο τοῦ κ. Γ. Λέρνη (22, 25, 26, 29 Αὐγ., 2, 4, 18 Σεπτ.) τοῦ κ. Λ. Κρυστάλλη «Ὁ ἄγιος Γεώργιος κ' οἱ δράκοι τῆς παραδόσεως» 30 Αὐγ.

—Στὴν «Ἐλευθερία» κατὰ τὸν Ἰούλην τοῦ κ. Αὐγέρη «Τὰ πολιτικὰ ἀξιώματα ἐν Κύπρῳ ἐπὶ Φραγκοκρατίας» (17-19), σημεῖωματα τοῦ Α. Χ. γιὰ τὴ διδακτορικὴ διατριβὴν τοῦ κ. Κ. Χατζηγιάννου (19), τοῦ κ. Ἀρσ. Νικολαΐδη «Οἱ γάμοι τῶν Λουζινιανῶν» (21-22), σημεῖωμα γιὰ τὶς εἰκόνες τοῦ νεοσύστατου Βυζαντινοῦ Κυπριακοῦ Μουσείου (19), ἐντυπώσεις ἀπὸ τῆς γιορτῆς τῆς πατάτας στὴν Ἄχνα τοῦ κ. Γ. Λέρνη (22).

—Ἐδῶ ἐπίσης κατὰ τὸ Σεπτέμβριον ἄρθρα τοῦ κ. Φιλοτεχνοῦ «Ἡ Ὀμορφιά», «Ἡ Ἐπαρχία», καὶ «Τὸ πρόβλημα τοῦ βιβλίου» (6, 13, 20), τοῦ κ. Λ. Κρυστάλλη «Κνοῦτ Χάμσου» καὶ «Ἡ βασκανία διὰ μέσου τῶν αἰῶνων» (6 καὶ 13), τοῦ κ. Χαλκιά «Τ' ἀφεντικὸ» καὶ «Ἡ Χαρικοῦ», «Ὁ προφήτης» ἠθογραφίης Κυπριακῆς (6, 13, 20), τοῦ κ. Γ. Λέρνη «Ὁ πρῶτος ἐποικισμὸς Μελιτζῶν στὴν Κύπρον» (23).

—Στὸν «Κυπριακὸ Τύπο» ὁ κ. Ἀκριτάς γράφει γιὰ τὴν ποιητικὴν συλλογὴν τοῦ κ. Γαλατοπούλου «Γὰ Τραγῶδια τῆς Φυλακῆς». Γιὰ τὴν ἴδια συλλογὴν δημοσιεύεται σημεῖωμα καὶ στὴ γαλλικῆ ἔκδοσιν τῆς ἐφημερίδος αὐτῆς, στὸ «Presse de Chypre», ἄρ. 14.

—Ὁ κ. Κ. Α. Κωνσταντινίδης στὸ «Νέο Κυπριακὸ Φύλακα», καὶ ὁ κ. Κ. Μόντης στὴν «Ἐλευθερία», γράψανεν πολὺ ἐνδιαφέροντα ἄρθρα γιὰ ὅλα τὰ ἐξοχικὰ κέντρα τῆς Κύπρου.

—Ὁ «Παρατηρητής», ξανάρχισε ἀπὸ τὴς 21 Σεπτ. νάφιερώνει μιά σελίδα τῆς Κυ-

ριακάτικης ἔκδοσός τοῦ γιὰ τὴ λογοτεχνία μὲ τὸν τίτλον «Ἡ Φιλολογικὴ Γωνία...». Στὸ πρῶτον φύλλον συνεργάζονται οἱ κ. κ. Μ. Μαραγκὸς, Π. Βαλδασερίδης, Θ. Μακρυγιάννης, Σ. Μιχαηλίδης καὶ Κ. Στυλιανοῦ. Γιὰ τὴν καλὴν αὐτὴ προσπάθειαν ἔγραψε πρωτότερα (13 Σεπτ.) καὶ ὁ κ. Γ. Ἡλιάδης.

—Στὸν «Παρατηρητήν», 30 Αὐγ. δημοσιεύεται κριτικὸ σημεῖωμα γιὰ τὴν Κυπριακὴν Βιβλιογραφίαν τοῦ κ. Ν. Κυριακῆ.

—Στὴν «Πάφος», 20 Αὐγ. σημεῖωμα γιὰ τὸν ποιητὴ Δ. Λιπέρτη στὸν Ἅγιον Νεόφυτον καὶ φωτογραφία τοῦ 27 Αὐγ.

—Στὴν «Κύπρον», ταχτικὰ σημεῖωματα τοῦ κ. Θ. Ν. Ἀντωνιάδου γιὰ διάφορα ἱστορικὰ ζητήματα. Τοῦ ἴδιου δυὸ ἄρθρα γιὰ τὸ γλωσσικὸν ζήτημα 22 καὶ 29 Αὐγ., τοῦ κ. Νίθη κριτικὴ γιὰ τὶς παραστάσεις τοῦ θιάσου «Καινουργίον Θέατρον», 15 Αὐγ.

—Στὴν «Ἀλήθεια», κριτικὰ σημεῖωματα τοῦ κ. Ὀρθροῦ Ἀττικοῦ. Ἀναφέραμε τὸ σημεῖωμα τοῦ γιὰ τὴ νέα σειρά διηγημάτων τοῦ Γλαύκου Ἀλιθέρου «Ἀράχνες», 27 Αὐγ.

—Ἐδῶ ἐπίσης σὲ ροπορτάζ γιὰ τὸ Δημοτικὸν Πτωχοκομειὸν Λεμεσοῦ ὁ κ. Γ. Στρέιτ γράφει καὶ γιὰ τὸν μεγάλον ποιητὴ Βασίλη Μιχαηλίδην ποῦ τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς τοῦ τὰ πέρασε στὸ ἄστυλο αὐτὸ (21 καὶ 28 Αὐγ., 4 καὶ 18 Σεπτ.).

—Στὸ *Journal of Hellenic Studies*, νοί, LVI, Part I, 1936, μεταξὺ διαφόρων ἄρθρων ἐνδιαφέροντος, ἀξιόλογον ἄρθρον τοῦ καθηγ. κ. R. M. Dawkins «The Semantics of Greek Names for Plants...» Ἐπίσης βιβλιοκρίσεις γιὰ τ' ἀκόλουθα νεοελληνικὰ βιβλία: Τὴν «Προβουζαντινὴ Θεσσαλονίκη καὶ τὴν στάσιν τοῦ 390», τοῦ Γ. Τ. Κόλια, τὸ γαλλικὸν ὄδηγόν τῆς Κας Σαυηρίου «Mistra... τὴ «Φυλλάδα τοῦ Μεγ. Ἀλεξάνδρου κλπ.,... μὲ εἰσαγωγὴν τοῦ κ. Α. Α. Πάλλη, τὰ βιβλία «Ἕλληνες καὶ Σέρβοι κατὰ τοὺς ἀπελευθερωτικὰς τῶν ἀγῶνας 1804-1830», τοῦ κ. Λάσκαρι καὶ «Βίος Ἁγίου Ἀνδρέου Ἀργέντη τοῦ Χίου», τῆς Κας Αἰμ. Κ. Σάρου. Βιβλιοκρίνονταί ἐπίσης ὁ «Ἀλῆς ὁ Τεπελενλῆς τοῦ W. Plomer, τὸ «Καλό γερονί τοῦ Ἄθω», τοῦ Dawkins καὶ τὸ Εἰσαγωγὴ στὴ μελέτη τῆς νεώτερης Ἑλληνικῆς, τοῦ Bachfin.

—Στὴν «Καθημερινήν», 20 Ἰούλην ποίημα τοῦ κ. Λ. Παυλίδου μὲ τίτλον «Νικητήριον...». Τοῦ ἴδιου βιβλιοκρίσια τοῦ βιβλίου τοῦ Barbusse «Ἰησοῦς, ἀπ' ἀφορμὴ τῆς μετάφρασης μὲ πρόλογον καὶ σχόλια, τοῦ Α. Ζεβγὰ στὴν «Ν. Ἑστία», τῆς 1ης Αὐγ.

—Στὸ «Times Literary Supplement», τῆς 18 Ἰουλοῦ καὶ στὸ τεῦχος Αὐγούστου τοῦ London Mercury βιβλιοκρίσεις τοῦ «Historic Cyprus», τοῦ κ. Gunnis.

—Στὸ «Libre», ἄρ. 166-167 βιβλιοκρίνονταί τὰ θεατρ. βιβλία τοῦ κ. Ἀνθία «Ὁ Γιόκας μας, καὶ ἡ «Δημοπρασία...». Γιὰ τὸ δεύτερον γράφει: «Τὸ ἔργον εἶναι ἀρκετὰ παρά-

ΣΥΝΤΟΜΟΙ ΓΕΝΙΚΑΙ ΟΔΗΓΙΑΙ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΚΥΠΡΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΠΡΟΣ ΣΥΛΛΟΓΗΝ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

Ἡ Ἐταιρεία Κυπριακῶν Σπουδῶν ἔταξε μεταξύ τῶν κυρίων τῆς σκοπῶν τὴν συλλογὴν, τὴν διάσωσιν καὶ τὴν ἔκδοσιν τοῦ γλωσσικοῦ καὶ τοῦ λαογραφικοῦ ὑλικοῦ τῆς Κύπρου. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀπευθύνει θερμὴν παράκλησιν πρὸς πάντα μορφωμένον κάτοικον τῆς νήσου νὰ τὴν ὑποβοηθήσῃ εἰς τὸ ἔργον τῆς τοῦτο· ἰδιαιτέρως ἀναμένει μεγίστην συμβολήν, ἀπὸ τοὺς διδασκάλους τῆς νήσου, οἱ ὅποιοι καὶ λόγῳ τῆς θέσεώς των ὡς ἐργάται τῶν γραμμάτων καὶ λόγῳ τῆς στενοτέρας καὶ συχνότερας ἐπαφῆς των πρὸς τοὺς χωρικοὺς τῆς νήσου θὰ ἠδύνατο νὰ συντελέσωσι πρὸς προαγωγὴν τοῦ διαγραφέντος σκοποῦ. Πρὸς πραγματοποιήσιν τοῦ ἔργου κατηρτίσθη ἐπιτροπεία λαογραφικὴ καὶ ἱστορικὴ, ἡ ὁποία θὰ ἐποπτεύῃ τὴν συλλογὴν, τὴν ταξινόμησιν καὶ τὴν ἔκδοσιν τοῦ ὑλικοῦ τούτου.

Διὰ νὰ ὑπάρχῃ δὲ ὁμοιόμορφος τρόπος συλλογῆς καὶ χάριν διαφωτίσεως ἐπὶ τῶν ζητουμένων νὰ συλλεγῶσιν, ἡ Ἐταιρεία Κυπριακῶν Σπουδῶν ἐκδίδει τὰς κατωτέρω ὁδηγίας περιλαμβανούσας τὰς γενικὰς γραμμάς ἐν μεγίστῃ συντομίᾳ, μέσα εἰς τὰς ὁποίας θὰ περιστρέφεται ἡ συλλογὴ. Ἀπεφεύχθῃ ἡ λεπτομερεστέρα ἀναγραφὴ ἐπὶ τοῦ παρόντος, διὰ νὰ εἶναι αἱ ὁδηγίαι εὐσύνοπτοι καὶ μᾶλλον πραγματοποιήσιμοι. Ἐάν γίνῃ ἡ καλὴ ἀρχή, τότε θὰ εἶναι δυνατόν νὰ δοθῶσι καὶ λεπτομερέστεραι ὁδηγίαι. Εἰς τὸ τέλος προστίθενται ὀλίγαι γενικαὶ ὁδηγίαι ἐπὶ τοῦ τρόπου τῆς συλλογῆς, ὥστε νὰ ἐπιτευχθῇ αὕτη ἐπὶ ἐνιαίων γραμμῶν καὶ κατευθύνσεων. Εἶναι ἀνάγκη πρὸς τοῦτο πολλῆς καὶ συστηματικῆς ἐργασίας πολλῶν, ὄχι μόνον ἀτόμων. Διὰ τοῦτο ἀπευθυνόμεθα πρὸς πάντα μορφωμένον ἐνδιαφερόμενον διὰ τὴν πνευματικὴν πρόοδον τοῦ τόπου τούτου.

Ἐχομεν τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ εὐρωμεν πολλοὺς συνεργάτας εἰς τὸ δύσκολον τοῦτο ἔργον, τὸ ὁποῖον, ἂν ἐπιτύχῃ, ὡς ἐλπίζομεν, θὰ δείξῃ ὅτι ὄχι μόνον ξένοι δύνανται νὰ συλλέγωσι τὸ ὑλικὸν ποῦ ἐδημιούργησεν ὁ λαὸς οὗτος, ἀλλὰ καὶ τέκνα αὐτοῦ τοῦ ἰδίου φυλάττουσι στοργικὰ καὶ μελετῶσι τὴν κληρονομίαν ποῦ τοὺς ἀφῆκαν οἱ πρόγονοὶ τους.

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΚΥΠΡΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΣΗΜ.—Μέχρι τοῦ καταρτισμοῦ τοῦ γλωσσικοῦ καὶ τοῦ λαογραφικοῦ ἀρχείου ὑπὸ ἰδίαν διεύθυνσιν παρακαλοῦμεν ν' ἀποστέλλεται τὸ συλλεγόμενον ὑλικὸν πρὸς τὸν κ. Γεώργιον Παπαχαραλάμπους, καθηγητὴν Π. Γυμνασίου, Λευκωσίαν.

Τὸ πρὸς συλλογὴν γλωσσικὸν καὶ λαογραφικὸν ὑλικὸν θὰ περιστρέφεται :

1) Περὶ τὸν ἀνθρώπου τῆς Κύπρου : Πρέπει νὰ συλλεγῶσι λεπτομερῶς καὶ ἀκριβῶς:

- α) ὀνομασίαι κυριολεκτικαὶ ἢ μεταφορικαὶ μελῶν τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος ἐκασταχοῦ ἐπιχωριάζουσαι, οἷον ὀνόματα τοῦ σκελετοῦ τοῦ ἀνθρώπου, τῶν ὀστέων, τῶν κλειδώσεων, τῶν σπλάγχχνων κλπ.
- β) πᾶν ὅτι εἰς πεζὸν ἢ εἰς ποίησιν ἀναφέρεται εἰς τὸ ἀνθρώπινον σῶμα, τὰς λειτουργίας ἢ τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ.
- γ) ἰδιότητες μελῶν τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, ὀνόματα χρωμάτων, οἷον τῶν ματιῶν κλπ.
- δ) παραισούκλια σχετικὰ πρὸς τὸ ἀνθρώπινον σῶμα ἢ τμήματα αὐτοῦ.
- ε) παροιμίαι, προλήψεις, δεισιδαιμονίαι, παραδόσεις σχετιζόμεναι πρὸς τὸ ἀνθρώπινον σῶμα ἢ τὰ μέλη του.
- στ) ἐνδύματα, ὀνομασίαι καὶ χρήσις των. Τεχνικοὶ ὅροι διὰ τὴν κατασκευὴν των.

2) Περὶ τὴν κατοικίαν τῶν Κυπρίων : Πρέπει νὰ συλλεγῶσι λεπτομερῶς καὶ ἀκριβῶς:

- α) σχεδιαγράμματα σπιτιῶν ἔχοντα κοινὰ ἀρχιτεκτονικὰ χαρακτηριστικά.
- β) ὀνομασίαι τῶν σπιτιῶν ἢ τμημάτων αὐτῶν ὡς καὶ τὰ σχετικὰ πρὸς τὴν χρήσιν των. Τρόπος κατασκευῆς οἰκίας καὶ ὀνομασίαι ὑλικῶν (οἷον νευκά, μεσοδότζιν κλπ.)
- γ) οἰκιακὰ ἐπιπλα, σκεύη μὲ τὴν χρήσιν των.
- δ) παροιμίαι, προλήψεις, δεισιδαιμονίαι, παραμύθια, ἱστορίαι, τραγούδια κλπ. ἀναφερόμεναι εἰς τὸ σπίτι ἢ τὰ τμήματά του ἢ τὸ ὑλικόν, ἐξ οὗ κατασκευάζονται.

3) Περὶ τὰς ἰδιωτικὰς ἀσχολίας τῶν Κυπρίων : Πρέπει νὰ συλλεγῶσι λεπτομερῶς καὶ ἀκριβῶς:

- α) τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν γεωργίαν, τὴν κτηνοτροφίαν, τὴν ναυτιλίαν, τὴν ἀγγειοπλαστικὴν, τὴν ὑφαντικὴν, τὴν βυρσοδεψίαν καὶ τὰς λοιπὰς τέχνας.
- β) Πρέπει νὰ καταγραφῶσιν ὀνόματα χωραφίων ἢ ἄλλων τοποθεσιῶν συναφῶν πρὸς τὴν γεωργίαν καὶ τὰς ἄλλας σημειουμένας ἀσχολίας τοῦ Κυπρίου, ὀνόματα τροφῶν, γεωργικῶν ἢ ἄλλων ἐργαλείων καὶ νὰ σημειωθῇ ὁ χρόνος, καθ' ὃν τελεῖται ἐκάστη ἐργασία ἢ τμήματα αὐτῆς ὡς καὶ πάντα τὰ σχετικὰ πρὸς ταύτην.
- γ) Πρέπει νὰ συλλεγῶσιν ὡσαύτως ὀνόματα ζώων, φυτῶν καὶ τῶν χρωμάτων των, παροιμίαι, προλήψεις, παραδόσεις, δεισιδαιμονίαι, παραμύθια, τραγούδια κλπ. ἀναφερόμενα εἰς διαφόρους ἀσχολίας τοῦ Κυπρίου.

4) Περὶ τὸν οἰκογενειακὸν καὶ τὸν κοινωνικὸν βίον τῶν Κυπρίων : Πρέπει νὰ συλλεγῶσι λεπτομερῶς καὶ ἀκριβῶς:

- α) Ζητήματα ἀναφερόμενα εἰς τὴν γέννησιν καὶ τὴν βάπτισιν (πάντα τὰ

ξενο, και τὰ πρόσωπα μπαينوβαίνουν κάθε στιγμή χωρίς να ξαίρει κανένας τὸ γιατί...

Ἐπίσης γιὰ τὴ μετάφραση τοῦ νόμου 30)1935 στὴ δημοτικὴ ἀπὸ τὸν κ. Ἰντιάνο γράφει: "Ἐνας ἑγγλέζικος νόμος μεταφρασμένος ἐπίσης ἀπὸ τὸν Ἀρχιμεταφραστὴ τῆς Κυπρ. Κυβερνήσεως, τὸν κ. Ἰντιάνο. Αὐτὸς ὁ νόμος εἶναι καλὸς ὅσον ἀφορᾷ τοὺς νομομαθεῖς. Κ' εἶναι ἐπίσης μεταφρασμένος στὴ ζωντανὴ ἑλληνικὴ γλῶσσα. Ποῦ νάναι οἱ φτωχοὶ ἄνθρωποι ποῦ λέν: Δὲν μπορεῖ νὰ χρησιμοποιηθεῖ ἡ δημοτικὴ σὲ νομικὰ θέματα; Μπορεῖ νὰ χρησιμοποιηθεῖ παντοῦ! Πολὺ ὠραία, ἡ Ἀγγλία δίδει τὸ παράδειγμα στὴν Ἑλλάδα στὰ ζητήματα τῆς γλώσσας. Μὰ ἡ Ἀθήνα ἔχει τὰ μάτια γιὰ νὰ μὴ βλέπει!..

—Στὸ περιοδικὸ "Mousson., 33—56, Paris, 1936, ἄρθρο τοῦ Ἐφόρου τοῦ Κυπρ. Μουσείου κ. Δικαίου "La Réorganisation du Musée de Chypre., σελ. 81—110.

—Στὴν "Ἀλήθεια., ἐπίσης ὁ Παλαιμάχος συνεχίζει τὴς "Παλαιῆς Ἀνομήσεις., του γιὰ μερικὲς συνήθειες καὶ καταστάσεις κυπριακές, ποὺ ἐκλείψανε πιά.

—Πῆραμε τὸ δελτίο "Παγκύπριον Ἐμπορικὸν Λύκειον., "Ἑλληνικὸ Τύπο., Σικάγου.

—Στὴν "Καθημερινή., ὁ κ. Αἰμ. Χ. κρίνει (27 Ἰουλ.) τὰ διηγήματα "Ἀράχνες., τοῦ Γλαύκου Ἀλιθέρη. Ἐδῶ ἐπίσης δημοσιεύεται (17 Αὐγ.) τὸ ποίημα τοῦ κ. Λ. Παυλῖδη "Ἐναγώνιο.,

—Στὰ "Παναγιῶ πτια., (22—29 Αὐγ.) δημοσιεύεται ἄρθρο τοῦ κ. Π. Κερκίνου "Κύπριοι ἐθελονταί.,

—Πῆραμε τὰ περιοδικὰ "Βιβλιογραφικὸ Δελτίο., (4, 5—6) ποὺ σὲ λίγο μετατρέπεται σὲ λογοτεχνικὴ ἔκδοση μὲ τὸν τίτλο "Πνευματικὴ Ζωή., "Τὰ Νέα Γράμματα., "Μακεδονικὲς Ἡμέρες., Κρητικὲς Σελίδες., "Μορφές., ποὺ στὸ τεῦχος ὁ ἀναδημοσιεύει ἀπὸ τὰ "Κυπριακὰ Γράμματα., (Α, 17—18) τὴ μελέτη, τοῦ κ. Π. Βλαστοῦ "Ὁ Ρωμανὸς ὁ Μελωδός., "Libre., ποὺ δυστυχῶς μὲ τὸν ἀρ. 166—167 σταματᾷ πιά τὴν ἔκδοσίν του.

—Γιὰ ὅσες κυπριακὲς ἐφημερίδες δὲν γράφουμε εἶναι γιὰτὶ δὲν τὴς παίρναμε.

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ ΚΑΙ ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Τὰ "Κυπριακὰ Γράμματα., συμπληρώνουν δύο χρόνια ζωῆς μὲ τὸ τεῦχος αὐτό. Δυὸ χρόνια ἐπίπονης ζωῆς ἀλλὰ καὶ ὠραίας, γιὰτὶ μπόρεσαν μέσα σ' ἓνα ἀσφυκτικὰ ἀντιπνευματικὸ περιβάλλον ν' ἀντιμετωπίσουν θαρραλέα ἀλλεπάλληλες δυσκολίες καὶ νὰ τὴς ὑπερνικήσουν. Προσπάθησαν νὰ δημιουργήσουν μερικοὺς εὐνοϊκοὺς ἄνους γιὰ τὴν πνευματικὴ καλλιέργεια τοῦ τόπου μας καὶ ὡς

ἓνα σημεῖο τὸ πέτυχαν. Ἐχοντας βαθιὰ συνείδηση τοῦ μεγάλου τῶν προορισμοῦ ἀλλὰ καὶ τῶν τεράστιων ἐμποδίων ποὺ ἔπρεπε νὰ περάσουν γιὰ νὰ τὸνε σιμώσουν, δούλεψαν ἐντατικά, μὲ εὐλικρίνεια κ' ἐνθουσιασμό, βελτιώνοντας κάθε τους νέα ἔκδοση καὶ δίνοντας στὸ κυπριακὸ κοινὸ πνευματικὴ τροφὴ ἀνώτερης ποιότητος. Σ' αὐτὸ βέβαια συντέλεσε πολὺ τὸ γεγονός ὅτι τὰ "Κυπριακὰ Γράμματα., πλαταίνοντας στὸ δεύτερο χρόνο τὸν κύκλο τῆς δράσης τους, ἀφιέρωσαν περισσότερες σελίδες σὲ λογοτέχνες μὴ Κυπρίους ποὺ τὰ περιβάλανε πάντα μὲ τὴν ἀγάπην καὶ τὴν ἐχτίμησιν τους καὶ τὰ τιμῆσαν μὲ τὴν ἐκλεκτὴ συνεργασία τους.

Εἶναι ἀλήθεια πὼς ἔχει ἀκόμα ἐλλείψεις ἀρκετὲς τὸ περιοδικὸ αὐτό. τὸ ἀναγνωρίζουμε, γι αὐτὸ καὶ δὲν παύουμε νὰ τὸ διορθώνουμε. Ἀλλὰ καὶ γι αὐτὸ ὑπόσχομαι τὰ "Κυπριακὰ Γράμματα., πὼς κατὰ τὸν τρίτο χρόνο θὰ προσφέρουν ἀρτιώτερη ἐργασία, θὰ δεῖξουν γονιμώτερη, ἀποτελεσματικώτερη δράση, θ' ἀπαλώσουν τὴν προσπαθειὰ τους στὴν πραγμάτωση ὄλων τῶν σκοπῶν ποὺ θέσαν προγραμματικά. Ἐτοίμονα κ' οἱ ἀνεπιφύλαχτοι ἔπαινοι, ποὺ Ἕλληνες καὶ ξένοι ἐκφράσαν γιὰ τὰ "Κυπριακὰ Γράμματα., θὰ εἶναι πραγματικὰ ἄξιοι γι αὐτὰ.

—Ὁ σοφὸς καθηγητὴς τῆς ἑλληνικῆς λογοτεχνίας στὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Montpellier κ. Louis Roussel ἀναγκάστηκε πρὶν ἓνα μῆνα γιὰ λόγους οἰκονομικοὺς νὰ σταματήσει τὴν ἔκδοσιν τοῦ περιοδικοῦ του "Libre.,

Ἀπὸ χρόνια ἀρκετὰ ὁ κ. Roussel ἀφιέρωσε ὅλες του τίς δυνάμεις στὸ νὰ γνωρίσῃ τὰ ἑλληνικά, τὰ νεοελληνικά προπάντων, γράμματα στὴ Γαλλία εἴτε διδάσκοντας ἀπὸ τὴν πανεπιστημιακὴ ἔδρα εἴτε γράφοντας σχετικὰ βιβλία. Ἀπὸ χρόνια ἐπίσης ἀρκετὰ μὲ προσωπικὲς του στερήσεις πολλὰς ἔβγαξε τὸ μοναδικὸ στὸ εἶδος του περιοδικὸ "Libre., ποὺ τὸ ἔγροψε μόνος του. Οἱ ἐπιστημονικὲς του μελέτες, οἱ εὐσυνείδητες βιβλιοκρισίαι του, ἡ φωτεινὴ κι ὀρθὴ του ἀντίληψιν καὶ γνώμη γιὰ ὅλα τὰ ζητήματα ποὺ ἀπασχολοῦσαν τὴ νεοελληνικὴ πνευματικὴ ζωὴ, ἡ παλληκαρία στάση του στὸ γλωσσικὸ, τὸν κάνανε ἀξιόλογο, σοβαρὸ μοχλὸ στὴ σύγχρον πνευματικὴ κίνησιν τῆς Ἑλλάδος καὶ τὸ περιοδικὸ του σπουδαιότατο παράγοντα γιὰ τὴ σωστὴ κ' ἔγκυρη γνώσιν τῆς ἐξωτερικῆς. Εἶναι μεγάλες, πολὺτιμες οἱ ὑπηρεσίαι ποὺ πρόσφερε στὴ νεοελληνικὴ λογοτεχνία ὁ κ. Roussel.

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία πὼς κάποτε μιλοῦσε πολὺ τσουχτερά, πολὺ ἄψα κι δὲξ ἀπὸ τὰ δόντια· φορές φορές μάλιστα ἀγρίευε γιὰ καλὰ κ' ἔτσι τοῦ ἔξεφυγαν βαριοὶ χαρακτηρισμοὶ γιὰ τοὺς ἀντίθετους του. Εἶναι ὅμως δίκαιο νὰ τὸ ποῦμε πὼς πάντα ὑπῆρξε εὐλικρινῆς, ἀγνὸς φίλος τῆς Ἑλλάδος, καὶ λεβέντης, ντόμπρος ἄνθρωπος. Κ' εἶναι γι

αυτό ακριβώς που λυπούμαστε περισσότερο για τὸ σταμάτημα τοῦ περιοδικοῦ του.

Τὸ ἑλληνικὸ βιβλίον χάνει ἓνα ἀπροκατάλη-
πτο φίλο καὶ κριτικὸ, ἢ νεοελληνικὴ λογοτε-
χνία ἓνα ἐνθουσιώδη λάτρη καὶ ἔμπειρο ὀδη-
γὸ, ἢ δημοτικὴ γλῶσσα ἓνα σοφὸ ἀπολογητὴ
της, κι ὁ τόπος μας ἓνα δυνατὸ κι ἀνιδιό-
τελο κήρυκα. Εἶναι λοιπὸν σίγουρο πὼς ἡ
ζημιὰ που θὰ ρθεῖ στὴ νεοελληνικὴ πνευμα-
τικὴ ζωὴ, θὰ εἶναι πολὺ μεγάλη. Γι αὐτὸ
ἐλπίζουμε πὼς οἱ ἀρμόδιοι θὰ σκεφτοῦν πολὺ
σοβαρὰ καὶ θὰ μελετήσουν μ' εὐρύτητα
πνεύματος καὶ μ' ἀγάπη στὸν τόπο τους
πραγματικῶς, γιὰ νὰ βροῦν ἓνα τρόπο ὥστε
νὰ μπορέσει ὁ κ. Roussel νὰ συνεχίσει ἀσκό-
ταφτα τὴν εὐεργετικὴν του ἐργασία. Πρέπει
ν' ἀνταμειφθεῖ πρῶτα ἄξια γιὰ τοὺς ὡς τώρα
κόπους του ποὺ φέρανε τόσα γόνιμα ἀπο-
τελέσματα, κ' ὕστερα νὰ τοῦ δοθοῦν τὰ μέσα
νὰ συνεχίσει τὴν καρποφόρα του δράση.

Τὸ "Libre", πρέπει νὰ ζήσει.

—Τὸ ποίημα τοῦ κ. Δημ. Δημητριάδη, ποὺ
δημοσιεύεται σ' αὐτὸ τὸ τεῦχος εἶναι ἓνα
ἀπὸ μιά συλλογὴν, ποὺ θὰ βρεῖ σύντομα με
τίτλο: "Ἀπ' τ' Ἀνθρώπινα...". Ἡ πρῶτη συλ-
λογὴ τοῦ ποιητῆ με τὸν τίτλο "Βήματα στὴ
Χλόη", βγήκε στὰ 1923 κ' ἔκτοτε ὁ κ. Δημη-
τριάδης ἀπορροφημένος ἀπὸ τὴ δημοσιογρα-
φία εἶχε πάψει νὰ δημοσιεύει στίχους του.
Ντότριαν ἦταν τὸ ψευδώνυμο του καὶ κάτω
ἀπ' αὐτὸ κυρίως ἔδωκε στὴ δημοσιότητα χρο-
νογράφημα, πεζὲς κ' ἔμμετρος μεταφράσεις,
ποιήματα του. Ὁ ποιητῆς, ποὺ με χαρὰ του
τὸ περιοδικὸ δημοσιεύει ἓνα διάφορης συγ-
κριτικὰ τεχνολογίας ποίημα του σήμερον, ἔχει
παιξε ἓνα πολὺ ἀξιόλογο ρόλο στὴν ἀνα-
γέννηση τῆς κυπριατικῆς λογοτεχνίας λίγο
πρὶν ἀπὸ τὸν μεγάλο πόλεμο (1914), στὸν
πόλεμο καὶ κατόπι, κ' ἡ συμβολὴ του σ' αὐτὴ
δὲν μπορεῖ παρά νὰ προσεχτεῖ ἀπὸ τὸν ἱστο-
ρικὸ της.

—Ὁ βυζαντινολόγος κ. Σωτηρίου, ποὺ εἶχε
ἀνακόψει τὴ διαμονὴν του στὴν Κύπρον γιὰ
συνέχιση τῶν μελετῶν του σχετικὰ με τὸ β'
τόμο τοῦ ἔργου του, "Τὰ Βυζαντινὰ Μνημεῖα
τῆς Κύπρου", καὶ ποὺ θὰ ξαναρχόταν γιὰ τὸν
ἴδιο σκοπὸν στὶς 15 τοῦ Σεπτέμβρη, ἔχει πάει
στὸ Βυζαντιολογικὸ συνέδριον τῆς Ρώμης
ἀντιπροσωπεύοντας μαζί με ἄλλους τὴν Ἑλ-
λάδα. Στὴν Κύπρον θὰ φτάσει τὸ ἐρχόμενο
Πάσχα.

—Ὁ καθαρισμὸς τῶν εἰκόνων στὸ Βυζαν-
τινὸ Μουσεῖο Κύπρου ἀπὸ τὸ ζωγράφου κ. Ρα-
φραγκουλίδου καὶ τὸν εἰδικὸ restaurateur κ. Ρα-
σιέφσκου θὰ τελειώσει ἴσαμε τὸ τέλος τοῦ Σε-
πτεμβρη. Ἡ Ἐπιτροπεία διόρισε Διευθυντὴ
του τὸ Γυμνασιάρχου κ. Σπυριδάκη, ποὺ ὁ
διορισμὸς του δὲν ἔχει ἐγκριθεῖ ὅμως ἀπὸ τὴ
Σχ. Ἐφορεία, γραμματεὰ τὸν Ἱερολ. Διάκο
τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Κυπριανὸν Κυριακίδου καὶ
ἐξαγὰ τὸν Αἰδ. Βρυέννιο.

—Στὸ χωριὸ Γούρρι, ὄχι μακριὰ ἀπὸ τὸ

Μοναστήρι τοῦ Μαχαιρᾶ, ἀνακαλύφθηκαν σ'
ἓνα χωράφι 490, σχεδὸν ὅλο χάλκινα, βυ-
ζαντινὰ νομίσματα τοῦ δωδέκατου αἰῶνα.
Ἀποτελοῦνται ἀπὸ ἓνα νόμισμα τοῦ Ἀλεξίου
I, 403 τοῦ Ἰωάννη II καὶ 86 τοῦ Μανουῆλ I
τῆς δυναστείας τῶν Κομνηνῶν. Τὸ Κυπριακὸ
Μουσεῖο θ' ἀποφασίσει ἴσως νὰ τ' ἀγοράσει
γιὰ τὴ νομισματικὴν του συλλογὴν.

—Ὁ ἀρχαιολόγος καθηγητῆς Δρ. Nahum
Slousch, Διευθυντῆς τῆς Ἑβραϊκῆς Ἀρχαιο-
λογικῆς Ἐταιρείας τῆς Παλαιστίνης καὶ ἐκ-
δότης τοῦ ἐπιστημονικοῦ περιοδικοῦ Kovelz
ἔχει ἐπισκεφθεῖ τὴν Κύπρον χάριν ἀναψυχῆς
καὶ θὰ μελετήσει ἐπίσης τὶς Κυπριακὰς Φοινικι-
κὰς Ἐπιγραφὰς στὸ Μουσεῖο κι ὅπου ἄλλοι
δωπέρα με σκοπὸ νὰ τις συμπεριλάβει στὸ γε-
νικὸ του ἔργο ποὺ ἐτοιμάζει ἀπάνω στὸ θέμα
αὐτὸ. Ὁ κ. Slousch ἔχει διενεργήσει ἀνασκα-
φὰς στὰ Ἱεροσόλυμα καὶ στὴν Τιβεριάδα κ'
ὑπῆρξε ἓνας ἀπὸ τοὺς ἐκδότες τοῦ Corpus
Inscriptionum Semiticarum. Ἐχει ἐπίσης δημο-
σιεύει ἀρχαιολογικὰ κι ἄλλα ἄρθρα γιὰ τὴν
Κύπρον σ' Ἑβραϊκὰ καὶ Γαλλικὰ περιοδικὰ.

—Ὁ καθηγητῆς στὸ Γυμνάσιον τῆς Λεμε-
σοῦ κ. Νικόλας Σιούτας πέτυχε κυβερνητικὴ
ὑποτροφία καὶ πηγαίνει στὴν Ἀγγλίαν νὰ πα-
ρακολουθήσει ἱστορίαν.

—Τὸ Παράρτημα στὸ πίσω μέρος τοῦ τεύ-
χους αὐτοῦ περιλαμβάνει ὀδηγίους σχετικὰ με-
τὴν περισυλλογὴν κυπριακοῦ γλωσσικοῦ καὶ
λαογραφικοῦ ὕλικου ποὺ ἔχει συντάξει ἡ
Ἐταιρεία Κυπριακῶν Σπουδῶν. Οἱ ὀδηγίους
θὰ βγοῦν σὲ βιβλιάρια ἐπίσης καὶ θὰ στα-
λοῦν στοὺς δασκάλους καὶ σ' ὄσους θὰ θε-
λήσουν καὶ θὰ μπορέσουν νὰ ὑποβοηθήσουν
τὸ ἔργο τῆς Ἐταιρείας σ' αὐτὸ τὸ κεφάλαιο.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

*Παρακαλοῦμε τοὺς ἀναγνώστες μας
νὰ μᾶς γράφουν στὴ νέα διεύθυνση τοῦ
γραφείου μας: Ὁδὸς Σοφοκλέους
ἀρ. 11.*

*Παρακαλοῦμε τοὺς συνδρομητῆς μας,
ποὺ χρωστοῦν ἀκόμα τὴ συνδρομὴ τοῦ
δευτέρου χρόνου νὰ τὴν ξοφλήσουν τὶς
μέρες αὐτῆς, γιὰτὶ ἀλιῶς θὰ διακοπεῖ
σ' αὐτοὺς ἡ ἀποστολὴ τοῦ περιοδικοῦ.
Τὸ ἐπόμενο τεῦχος θὰ σταλεῖ μόνο
σ' ὄσους ξοφλήσουν.*

κ. Κ. Π. Ρωσσίδου, Βαρῶσι. Τὸ χειρόγραφο θὰ
σὰς τὸ στείλωμε μόλις τὸ βροῦμε.—κ. Γ. Ποφαιδου,
Πέρα. Τὰ ποιήματά σας εἶναι ἄλλα φταχὰ σὲ περιεχόμενον
καὶ με πολλὰ τεχνικὰ λάθη.—κ. Κ. Κωνσάνη. Ἀρκετὰ
ἐνδιαφέροντα τὰ Κυπριακὰ σας.—Α. Πανάρετο,
Βαρῶσι. Τὰ ποιήματα ποὺ βραβεύθηκαν στὴ «γιορτὴ
τῆς πατάτας» τὰ πήραμε καὶ θὰ δημοσιεύσομε ἓνα
δυό. Εὐχαριστοῦμε—κ. Λ. Μηλιώτη, Περιστέρων.

Σύμφωνοι γιά τήν 4η ή τήν 11η τοῦ Ὀχτώβρη. Γιά τό ἄλλο ζήτημα θά τά ποῦμε σά βρεθοῦμε. Ἄγγ. Κασσιανός, Λευκωσία. Πήραμε τό διήγημα καί τό κείμενο. Ἡ ἀντιπαροβολή δείχνει μιάν εὐσυνείδητη δουλειά ἀπό μέρους σας. Θά δημοσιευτεῖ διχως ἄλλο στό ἐρχόμενο —κ. Βραχίμη, Τό ποιήμα σας θά μπεῖ στό ἐπόμενο. Ἡ μελέτη σας ἔχει παραδοθεῖ στόν κ. Κ. γιά νά κριθεῖ. Θά σας γράψουμε. Μ. Νικολαΐδη Βρήκαμε τό βιβλίο. Γιά τίς δικές σας προσπάθειες καθώς καί τοῦ φίλου Λ.Π. εὐχαριστοῦμε θερμά. Π. Δρουσιώτη, Ἀθήνα. Εὐχαριστοῦμε γιά τό γράμμα καί τό περιεχόμενο. Σά θά δημοσιευτοῦνε θά κάνουμε λόγο καί γιά τή σχετική διάρθωση. Αὐτό ἀποδεικνύει εἰπεία πόσο δίκαια εἶχε κριθεῖ τότε τό βιβλίο ἀπό τό συνεργάτη μας Τ. Φραγκοῦδη, Ἀθήνα. Κατά τήν ἀπουσία σας στό Βερολίνο σας γράψαμε διό γράμματα. Περιμένουμε ἀπάντησή σας γιά ἄλλα.

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

Ν. Κυριαζή—Κυπριακή Βιβλιογραφία, Λάρνακα, Κύπρος, σελ. 343, Τιμή: 6 σελ.
 Χρ. Γαλατόπουλου: Τά Τραγούδια τῆς Φυλακῆς, Πάφος 1936, σελ. 4.
 Τεῦκρου Ἀνθία—Τό Χάος (ποιήματα) Κύπρος, 1936, σελ. 1.
 Γιάννη Σκαρίπα—Οὐλαμοῦμ (ποιήματα). Ἐκδοσὴ Γραφείου Πνευματικῶν Ὑπηρεσιῶν. Ἀθήνα 1936.
 Γιώργου Σαραντάρη—Γράμματα σέ μιὰ γυναίκα. Ἀθήνα, 1936.
 Ἄρη Δικταίου—Δώδεκα ἐφιαλτικές βινιέτες (ποιήματα 1935) Ἡράκλειο 1936.
 Πανηγυρικόν Τεῦχος ἐπὶ τῷ τιμητικῷ ἑορτασμῷ τῆς

ἑβδομηκονταετοῦς μουσικῆς σταδιοδρομίας τοῦ «Ἀρχοντοῦ Πρωτοψάλτου τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου» κ. Στυλιανοῦ Χουρμουζίου. Ἐκδόσεις ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου ἐπιμελεῖα κ. Φρίζου Σ. Κουμίδου ἱεροκλήρικος τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς. Ἐν Λευκωσίᾳ Κύπρου 1936.

Ἀνδρέου Μ. Ἰδρωμένο—Πολιτικὴ Ἱστορία τῆς Ἑπτανήσου 1815—1864. Ἐκδ. Β' Κέρκυρα 1935, Δρχ. 30.

Κωνστ. Μ. Θεοτόκη—Κορφιάτικες Ἱστορίες Προλεγόμενα Εἰρήνης Α. Δεντροῦ Κέρκυρα 1935, Δρχ. 30.

Ρούλας Βαρελλά Παπαδημητρίου—Το Ἀγγλικὸ θέατρο Θεσσαλονικῆ 1936 Δρχ. 20.

Κ. Λαμπρόσιου—Στά Κυπριακά Χωριά, Δηγήματα, Σκόλα, Κύπρος 1936 Σελ. 1.

Νεάρχου Κληρίδου—Ἡ Κύπρος μας καί οἱ γειτονικὲς τῆς χῶρες. Ἐκδ. Ι. Γ. Κασουλίδου Λευκωσία 1936.

Ἀντὴ Περνάρη—Ἡ πώληση σπῆ ζωῆ μας, Κύπρος, 1936, ἀνατύπωση ἀπὸ τὸ περιοδικὸ «Πάφος», Τιμή: 2 σελ.

Rupert Gunnis—Historic Cyprus. A Guide to its Towns and Villages, Monasteries and Castles, Methuen & Co, London, pp. 495, price 8)6d.

G. A. Mavromoustakis, Limassol, Cyprus—New Bees of the Genus Anthidiinae (Apoidea) (reprinted from the Annals of the Transvaal museum, vol. XVII, Part 2).

G. A. Mavromoustakis, Limassol, Cyprus—New African Anthidiinae (Apoidea). (Reprinted from the Annals of the Transvaal museum, vol. XVIII, Part 2)

G. A. Mavromoustakis, Limassol, Cyprus—New Ethiopian Bees of the Subfamily Anthidiinae (Apoidea) from the Annals and magazine of Natural History, Ser. 10, vol. XIV. P. 35, July, 1934).

G. A. Mavromoustakis, Limassol, Cyprus—New and little known African Bees of the Subfamily Anthidiinae (Apoidea)—Part I (from the Annals and magazine of Natural History, Ser. 10, vol. XVII, p. 31, January, 1936).—Part II (Ser 10 vol. XVII, p. 600, June, 1936).

Ὑπεύθυνος ἰδιοκτήτης: Α. Μ. Ἀττάλιδης—Λευκωσία.

Τύπος «ΝΕΟΣ ΚΟΣΜΟΣ»—Θωμᾶ Γ. Κυριακίδη

ΜΟΔΙΣ ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΑΝ

ΤΡΙΑ ΝΕΑ ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΒΙΒΛΙΑ:

ΓΛ. ΑΛΙΘΕΡΣΗ: «*Αράχνες*» (διηγήματα), 1 σελ.

Κ. ΧΑΤΖΗΩΑΝΝΟΥ: «*Περὶ τῶν ἐν τῇ Μεσαιωνικῇ καὶ Νεωτέρῃ
Κυπριακῇ Σένων Στοιχείων*» 5 σελ.

Ν. ΚΥΡΙΑΖΗ: «*Κυπριακὴ Βιβλιογραφία*» 6 σελ.

Μπορεῖτε νὰ τὰ προμηθευτεῖτε
γράφοντες στὰ

"Κυπριακὰ Γράμματα"

"ΤΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΦΥΛΑΚΗΣ"

ΤΟΥ

ΧΡ. Α. ΓΑΛΑΤΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΑΝ

ΣΕ ΠΟΛΥΤΕΛΗ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

230 σελίδες.

Τιμὴ 4 σελ.

Γράψετε στὰ «*Κυπρ. Γράμματα*» γιὰ νὰ σὰς ἐγγράψουν.

θρησκευτικά και κοινωνικά ἔθιμα, τὰ συνήθη ὀνόματα, δεισδαιμονίαι, προλήψεις, παροιμίαι, παραδόσεις κλπ. σχετικά πρὸς τὰ γεγονότα ταῦτα).

β) πάντα τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἀνατροφήν τοῦ παιδιοῦ μέχρι τῆς μεταβάσεώς του εἰς τὸ σχολεῖον (ἐργασίαι τῶν παιδιῶν, ὁ τρόπος, καθ' ὃν καθοδοῦνται ὑπὸ τῶν γονέων των, παιγνίδια των κλπ.) Ὁ ρόλος τῆς γαργίας εἰς τὴν ἀνατροφήν.

γ) τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν νεανικὴν ἡλικίαν (ἐργασίαι τῶν νέων καὶ ἀσχολίαι των, παιγνίδια των κλπ.)

δ) Τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὸν γάμον. Τὰ πρὸ τοῦ γάμου καὶ τὰ μετ' αὐτόν. Ἡ τελετὴ τοῦ γάμου καὶ ὅλα τὰ σχετικά πρὸς αὐτόν (τραγοῦδια, προλήψεις, παροιμίαι, παραδόσεις κλπ.)

ε) τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν κοινωνικὴν ζωὴν, τὸ ἰδιωτικόν, τὸ οἰκογενειακόν καὶ τὸ κοινωνικόν δίκαιον, (ἀτομικισμὸς, ἀλληλεγγύη, ἐργασίαι ἀπὸ κοινοῦ, κοινωνικαὶ διακρίσεις κλπ.) Ἀντιλήψεις περὶ ἰδιοκτησίας καὶ κληρονομίας, ἀντιλήψεις περὶ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς οἰκογενείας, ρόλος τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναίκος εἰς τὴν κοινωνικὴν ζωὴν. Προγαμήλιοι συμφωνίαι ἢ δωρεαί, προικοσύμφωνα. Διοικήσεις χωρίων, πρὸυχοντες, ἄλλαι ἀρχαὶ οἷον τουρκόπουλλοι, νεροφόροι, διαιτηταί, δικασταί, ἱερεῖς. Συνεταιρισμοί, τομισιαρκές κλπ.)

στ) τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν κρατοῦσαν ἠθικὴν (αἱ ἀντιλήψεις περὶ παρθενίας, τιμῆς ἀτομικῆς καὶ οἰκογενειακῆς, ἀντεκδικήσεις κλπ.)

5) Περὶ τὰς ἐορτὰς καὶ τὰς πανηγύρεις: Πρέπει νὰ συλλεγῶσι λεπτομερῶς καὶ ἀκριβῶς πάντα τὰ ἀναφερόμενα εἰς ταύτας, νὰ σημειοῦται ἡ ἡμέρα τῆς τελείσεως τούτων καὶ ἂν αὗται σχετίζονται πρὸς θρησκευτικὰς ἢ ἄλλας παραδόσεις καὶ τίνας. Πρέπει ὡσαύτως νὰ περιγραφῶσι λεπτομερῶς αἱ ἐορταὶ καὶ πανηγύρεις ὡς καὶ τὰ σχετιζόμενα πρὸς ταύτας γλέντια, νὰ καταγραφῶσι δὲ δημοτικὰ τραγοῦδια ἀδόμενα τότε, καὶ νὰ περιγραφῶσι χοροὶ καὶ παίγνια τελούμενα κατὰ τὰς πανηγύρεις.

6) Περὶ τὴν δημώδη φιλοσοφίαν τοῦ λαοῦ τῆς Κύπρου:

α) γενικαὶ ἀντιλήψεις περὶ τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου, περὶ τῆς ζωῆς τῆς φύσεως καὶ τοῦ θανάτου.

β) ἀντιλήψεις περὶ τῆς μοίρας καὶ τῆς ἐπιδράσεως αὐτῆς ἐπὶ τὴν ζωὴν.

γ) συνήθειαι, προλήψεις, δεισδαιμονίαι, παραδόσεις, παροιμίαι σχετικά πρὸς τὰς ἀνωτέρω ἀντιλήψεις.

δ) βρυκόλακες, μαγεῖαι, ἐξορκισμοί, δῆμματα, ἐπωδοί, εὐχαὶ καὶ κατάρα, ἀφορισμοί, ἀναθέματα, ὄρκοι, ἀπευχαὶ ἢ ἀποτροπαί, χαιρετισμοί, ὕβρεις, βλασφημίαι.

ε) τραγοῦδια τοῦ Χάρου καὶ μοιρολόγια.

στ) παραμύθια, εὐτράπελοι διηγήσεις, παλαιαὶ ἱστορίαι, μῦθοι.

ζ) ἀστρολογία καὶ ἐπίδρασις αὐτῆς ἐπὶ τὸν ἄνθρωπον. Σημασία τῶν ἐποχῶν τοῦ ἔτους, τῶν μηνῶν καὶ τῶν ἡμερῶν διὰ τὴν γέννησιν, τὸν γάμον, τὰς ἐργασίας τοῦ ἀνθρώπου ἢ τὸν θάνατον.

η) δημώδης ἰατρικὴ.

7) Περί τήν τοπογραφίαν καί τήν ιστορίαν τῆς νήσου: Πρέπει νά συλλεγῶσι λεπτομερῶς καί ἀκριβῶς:

- α) ὀνομασίαι τοποθεσιῶν, κορυφῶν, βουνῶν, πηγῶν, ποταμῶν, κοιλάδων καί λοιπῶν μερῶν ἐντός καί εἰς ὅλην τήν περιοχὴν τοῦ χωριοῦ.
- β) παραδόσεις σχετικαί πρὸς τὰς τοποθεσίας ταύτας καί ὑπὸ τοῦ λαοῦ διδόμεναι ἐρμηνεῖαι τῶν ὀνομάτων.
- γ) ἱστορικαί παραδόσεις ἀναφερόμεναι εἰς τήν ὀνομασίαν τοῦ τόπου ἢ εἰς τήν ἐν γένει ζωὴν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερον.

8) Κυπριακὰ δημοτικὰ τραγούδια: Πρέπει νά συλλεγῶσιν ἐκτὸς τῶν ἐνωτέρω ἀναφερθέντων ποιημάτων:

- α) κυρίως ἄσματα (ἐργατικά, συναφῆ πρὸς ἑορτὰς καί ἔθιμα, παιδικὰ τραγούδια τῆς ἀγάπης, τῆς ξενιτειᾶς, ἱστορικὰ τραγούδια, σατιρικὰ γλωσσικά, περιστατικά, θρησκευτικά).
- β) διηγηματικά (ἀκριτικά, ρίμες).

9) Γλῶσσα τῶν Κυπρίων: Πρέπει νά καταγραφῶσι λέξεις ἐπιχωριάζουσι εἰς ἕκαστον χωριὸν καί γλωσσικὰ ἰδιώματα.

Κατὰ τήν συλλογὴν τοῦ ἀνω διαγραφέντος ὕλικου πρέπει νά τηρῶνται ἀπαρεγκλίτως τὰ ἑξῆς:

- Οἱ συλλέκται πρέπει α) νά γράφουν πιστῶς καί ἀκριβῶς πᾶν ὅ,τι ἀκούσῃ ἀποδίδοντες τοῦτο μὲ πᾶσαν φωνητικὴν ἀκρίβειαν.
- β) προκειμένου περὶ ὀνομάτων νά γράφουν τὴν ὀνομαστικὴν, τὴν γενικήν καί τὴν αἰτιατικὴν ἀμφοτέρων τῶν ἀριθμῶν, ἂν ὑπάρχουν, μετὰ τοῦ ἄρθρου.
- γ) νά ἐρμηνεύουν τὰ φωνητικὰ σύμβολα, τὰ ὁποῖα χρησιμοποιοῦν τὸ φωνητικὴν ἀπόδοσιν, χρησιμοποιοῦντες τὰ καταλληλότερα εἰς αὐτὴν ἀπόδοσιν.
- δ) νά προσπαθοῦν νά μὴ γεννήσουν τὴν ὑποψίαν τῶν χωρικῶν, ὅτι ἐκεῖνοι νά ἀποφεύγουν νά παράσχουν τὰς ἀναγκαίας πληροφορίες νά ὑπαγορεύουν πράγματα ἢ γεγονότα ἐπιτετηδευμένα ἢ παρηλλαγμένα.
- ε) τὰ πρόσωπα, ἐξ ὧν ἀρῶνται τὰς πληροφορίες, πρέπει νά εἶναι τὸ πλεῖστον γέροντες, γράμματα καί ἤ ἀγράμματοι, ἢ προκειμένου παραμυθῶν καί παιδιᾶ, εἰς τὰ ὁποῖα διηγήθησαν ἄλλοι τὰ παραμυθιστά.
- στ) αἱ περιγραφαί νά εἶναι λεπτομερεῖς, πισταί καί σαφεῖς χωρὶς παραποιήσασθαι, αἱ ὁποῖαι δὲν ὑπέπεσαν εἰς τὴν ἀμεσον ἀντίληψιν τοῦ συλλέκτη.
- ζ) προκειμένου περὶ ποιημάτων ἢ παραμυθῶν νά ἀναγράφεται τὸ ἔτος τοῦ ὑπαγορεύσαντος, ἡ ἡλικία του, ἂν εἶναι ἐγγράμματος καὶ τότε περίπου τὸ ἤκουσε, τὸ χωριὸν καί ἡ ἐπαρχία, ὅθεν λαμβάνεται τὸ ὕλικόν.

Ἵπεύθυνος ἰδιοκτήτης: Α. Μ. Ἀτταλίδης—Λευκοσία.

Τύποις «ΝΕΟΣ ΚΟΣΜΟΣ»—Θωμᾶ Γ. Κυριακίδη

ΕΞΑΡΘΡΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΜΩΛΩΠΕΣ ΑΜΕΣΩΣ ΑΝΑΚΟΥΦΙΣΕΙΣ

Μόλις επιλιψίσετε το Σλοάνς Λινιμεντ, άνευ έντρο-
βής, οί πόνοι σταματούν. Διαλύει τά πρηξιμάτα
και δίδει άμεσον άνακούφισιν. Τό SLOAN'S
LINIMENT να μη σας λείπη ποτέ. Μεταχει-
ριζεσθε τό Σλοάνς κατά τών ρευματισμών, οσφρη-
αίγιας, πόνων τής πλάτης και τών μυών

ΣΛΟΑΝΣ ΛΙΝΙΜΕΝΤ Σταματά τους πόνους

SLOANS LINIMENT

7) Περὶ τὴν τοπογραφίαν καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς νήσου: Πρέπει νὰ συλλεγῶσι λεπτομερῶς καὶ ἀκριβῶς:

- α) ὀνομασίαι τοποθεσιῶν, κορυφῶν, βουνῶν, πηγῶν, ποταμῶν, κοιλάδων καὶ λοιπῶν μερῶν ἐντὸς καὶ εἰς ὅλην τὴν περιοχὴν τοῦ χωριοῦ.
- β) παραδόσεις σχετικαὶ πρὸς τὰς τοποθεσίας ταύτας καὶ ὑπὸ τοῦ λαοῦ διδόμεναι ἐρμηνεῖαι τῶν ὀνομάτων.
- γ) ἱστορικαὶ παραδόσεις ἀναφερόμεναι εἰς τὴν ὀνομασίαν τοῦ τόπου ἢ εἰς τὴν ἐν γένει ζωὴν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερον.

8) Κυπριακὰ δημοτικὰ τραγούδια: Πρέπει νὰ συλλεγῶσιν ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ἀναφερθέντων ποιημάτων:

- α) κυρίως ᾄσματα (ἐργατικά, συναφῆ πρὸς ἑορτὰς καὶ ἔθιμα, παιδικὰ, τραγούδια τῆς ἀγάπης, τῆς ξενιτειᾶς, ἱστορικὰ τραγούδια, σατιρικά, γνωμικά, περιστατικά, θρησκευτικά).
- β) διηγηματικά (ἀκριτικά, ρίμες).

9) Γλῶσσα τῶν Κυπρίων: Πρέπει νὰ καταγραφῶσι λέξεις ἐπιχωριάζουσαι εἰς ἕκαστον χωριὸν καὶ γλωσσικὰ ἰδιώματα.

Κατὰ τὴν συλλογὴν τοῦ ἄνω διαγραφέντος ὑλικοῦ πρέπει νὰ τηρῶνται ἀπαρεγκλιτῶς τὰ ἐξῆς:

- Οἱ συλλέκται πρέπει α) νὰ γράφουν πιστῶς καὶ ἀκριβῶς πᾶν ὅ,τι ἀκούουν ἀποδίδοντες τοῦτο μὲ πᾶσαν φωνητικὴν ἀκρίβειαν.
- β) προκειμένου περὶ ὀνομάτων νὰ γράφουν τὴν ὀνομαστικὴν, τὴν γενικὴν καὶ τὴν αἰτιατικὴν ἀμφοτέρων τῶν ἀριθμῶν, ἂν ὑπάρχουν, μετὰ τοῦ ἄρθρου.
- γ) νὰ ἐρμηνεύουν τὰ φωνητικὰ σύμβολα, τὰ ὅποια χρησιμοποιοῦν πρὸς φωνητικὴν ἀπόδοσιν, χρησιμοποιοῦντες τὰ καταλληλότερα εἰς αὐτοὺς.
- δ) νὰ προσπαθοῦν νὰ μὴ γεννήσουν τὴν ὑπόψιν τῶν χωρικῶν, ὥστε ἐκεῖνοι νὰ ἀποφεύγουν νὰ παράσχουν τὰς ἀναγκαίας πληροφορίας ἢ νὰ ὑπαγορεύουν πράγματα ἢ γεγονότα ἐπιτετηθευμένα ἢ παρηλλαγμένα.
- ε) τὰ πρόσωπα, ἐξ ὧν ἀρύονται τὰς πληροφορίας, πρέπει νὰ εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον γέροντες, γραῖαι καὶ δι' ἀγράμματοι, ἢ προκειμένου περὶ παραμυθιῶν καὶ παιδιᾶ, εἰς τὰ ὅποια διηγῆθησαν ἄλλοι τὰ παραμύθια.
- στ) αἱ περιγραφαὶ νὰ εἶναι λεπτομερεῖς, πισταὶ καὶ σαφεῖς χωρὶς προσθήκας, αἱ ὅποια δὲν ὑπέπεσαν εἰς τὴν ἄμεσον ἀντίληψιν τοῦ συλλέκτου.
- ζ) προκειμένου περὶ ποιημάτων ἢ παραμυθιῶν νὰ ἀναγράφεται τὸ ὄνομα τοῦ ὑπαγορεύσαντος, ἢ ἡλικία του, ἂν εἶναι ἐγγράμματος καὶ ἀπὸ πότε περίπου τὸ ἤκουσε, τὸ χωριὸν καὶ ἡ ἐπαρχία, ὅθεν λαμβάνεται τὸ ὑλικόν.

Ὑπεύθυνος ἰδιοκτήτης: Α. Μ. Ἀτταλίδης—Λευκοσία.

Τύποις «ΝΕΟΣ ΚΟΣΜΟΣ»—Θωμᾶ Γ. Κυριακίδη

ΕΞΑΡΘΡΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΜΩΛΩΠΕΣ ΑΜΕΣΩΣ ΑΝΑΚΟΥΦΙΣΙΣ

Μόλις επιλίσψετε το Σλοάνς Λίνιμεντ, άνευ έντο-
νείης, οί πόνοι σταματούν. Διαλύει τά πρηξίματα
καί δίδει άμεσον άνακούφισιν. Τό SLOAN'S
LINIMENT νά μη σας λείπη ποτέ. Μεταχει-
ρίζεσθε τό Σλοάνς κατά τών ρευματισμών, οσφρ-
αλγίας, πόνων τής πλάτης καί τών μυών

ΣΛΟΑΝΣ ΛΙΝΙΜΕΝΤ Σταματά τούς πόνους

SLOANS LINIMENT

3
91

ΣΤΑΜΑΤΗΣΑΤΕ ΤΟΥΣ ΠΟΝΟΥΣ ΑΜΕΣΩΣ
ΚΟΙΜΗΘΕΙΤΕ ΒΑΘΕΙΑ

ΠΟΝΟΙ ΤΩΝ ΜΥΩΝ

9711
16
21

Οί μύς και α κλειδώσεις πονούν διότι έχουν ανάγκη
νέου θερμού αίματος διά να απαλλαγούν από την
δυσκαμψίαν Διά να υποβοηθήσετε την κυκλο-
φορίαν νέου αίματος έπιλειφθήτε άμέσως
Σλοάνς Λίνιμεντ

Μη τρίβετε καθότι τό Σλοάνς εισέρχεται
στούς πόρους και φθάνει μέχρι της έπι-
ας Σταματέ τούς πόνους και χαλαρώ-
νει τούς σκληρούς και τεντωμένους
μύς

Δέν χάνετε πλέον τόν ύπνον σας
άπό τούς πόνους

Αγοράσατε ένα φιαλίδιον
SLOAN'S σήμερον άπό τό
πλησιέστερον φαρμακεί-
ον ή φαρμακουργείον

Ψηφιοποίηση: Βιβλιοθήκη Εθνικού Κέντρου Ιστορίας και Αρχαιολογίας

SLOAN'S LINIMENT

